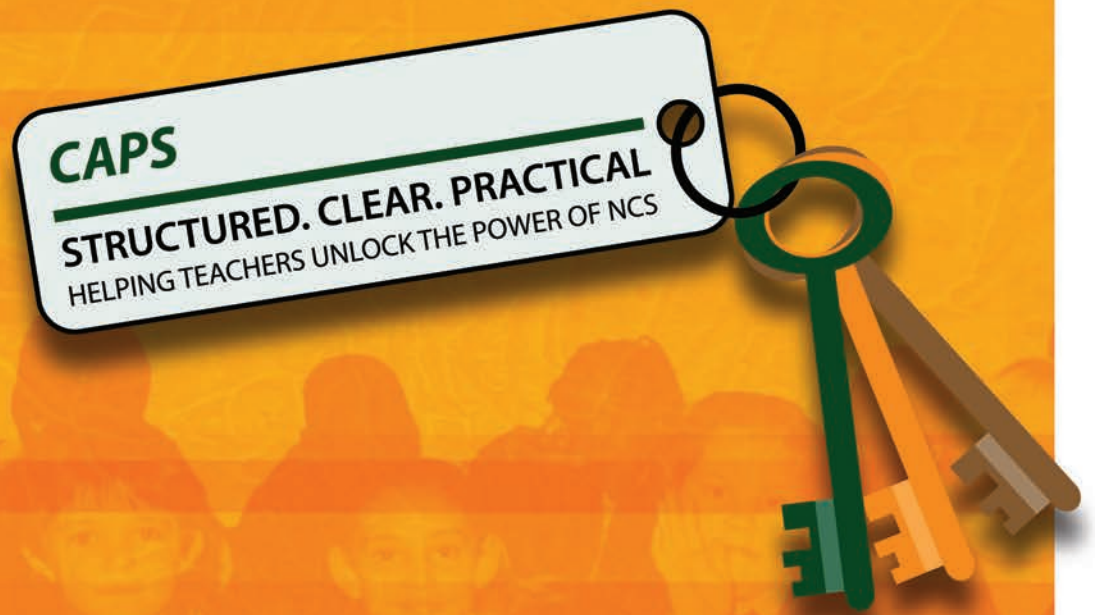

**TSHIVENḌA LUAMBO LWA U ENGEDZA
LWA U THOMA**

*Tshitatamennde tsha
Kharikhulamu ya Lushaka*

*Tshitatamennde tsha Pholisi ya
Kharikhulamu na u Linga*

*Vhuimo ha Vhukati
Gireidi dza 4-6*

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**TSHITATAMENNDE TSHA PHOLISI YA KHARIKHULAMU NA U LINGA
GIREDI YA 4-6**

**LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA
KHA VHUIMO HA VHUKATI**

DISCLAIMER

In view of the stringent time requirements encountered by the Department of Basic Education to effect the necessary editorial changes and layout to the Curriculum and Assessment Policy Statements and the supplementary policy documents, possible errors may occur in the said documents placed on the official departmental websites.

There may also be vernacular inconsistencies in the language documents at Home-, First and Second Additional Language levels which have been translated in the various African Languages. Please note that the content of the documents translated and versioned in the African Languages are correct as they are based on the English generic language documents at all three language levels to be implemented in all four school phases.

If any editorial, layout or vernacular inconsistencies are detected, the user is kindly requested to bring this to the attention of the Department of Basic Education.

E-mail: capslangcomments@dbe.gov.za or fax (012) 328 9828

Department of Basic Education

222 Struben Street
Private Bag X895
Pretoria 0001
South Africa
Tel: +27 12 357 3000
Fax: +27 12 323 0601

120 Plein Street Private Bag X9023
Cape Town 8000
South Africa
Tel: +27 21 465 1701
Fax: +27 21 461 8110
Website: <http://www.education.gov.za>

© 2011 Department of Basic Education

ISBN:978-1-4315-0472-5

Design and Layout by: Ndabase Printing Solution

Printed by: Government Printing Works

FOREWORD BY THE MINISTER

Our national curriculum is the culmination of our efforts over a period of seventeen years to transform the curriculum bequeathed to us by apartheid. From the start of democracy we have built our curriculum on the values that inspired our Constitution (Act 108 of 1996). The Preamble to the Constitution states that the aims of the Constitution are to:

- heal the divisions of the past and establish a society based on democratic values, social justice and fundamental human rights;
 - improve the quality of life of all citizens and free the potential of each person;
 - lay the foundations for a democratic and open society in which government is based on the will of the people and every citizen is equally protected by law; and
- build a united and democratic South Africa able to take its rightful place as a sovereign state in the family of nations.

Education and the curriculum have an important role to play in realising these aims.

In 1997 we introduced outcomes-based education to overcome the curricular divisions of the past, but the experience of implementation prompted a review in 2000. This led to the first curriculum revision: the *Revised National Curriculum Statement Grades R-9* and the *National Curriculum Statement Grades 10-12* (2002).

Ongoing implementation challenges resulted in another review in 2009 and we revised the *Revised National Curriculum Statement* (2002) and the *National Curriculum Statement Grades 10-12* to produce this document.

From 2012 the two National Curriculum Statements, for *Grades R-9* and *Grades 10-12* respectively, are combined in a single document and will simply be known as the *National Curriculum Statement Grades R-12*. The *National Curriculum Statement for Grades R-12* builds on the previous curriculum but also updates it and aims to provide clearer specification of what is to be taught and learnt on a term-by-term basis.

The *National Curriculum Statement Grades R-12* represents a policy statement for learning and teaching in South African schools and comprises of the following:

- (a) Curriculum and Assessment Policy Statements (CAPS) for all approved subjects listed in this document;
- (b) *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12*; and
- (c) *National Protocol for Assessment Grades R-12*.

A handwritten signature in black ink, which appears to read 'Angie Motshekga'.

MRS ANGIE MOTSHEKGA, MP
MINISTER OF BASIC EDUCATION

ZWI RE NGOMU

KHETHEKANYO YA 1: U DIVHADZA TSHITATAMENDE TSHA PHOLISI YA KHARIKHULAMU NA U LINGA	3
1.1 Siangane	3
1.2 Nyangaredzo	3
1.3 Ndivhonyangaredzi ya Kharikhulamam ya Afrika Tshipembe	4
1.4 U avhela tshifhinga	6
1.4.1 Vhuimo ha Fhasi/Mutheo	6
1.4.2 Vhuimo ha Vhukati	7
1.4.3 Vhuimo ha Ntsha (Sinia)	7
1.4.4 Gireidi ya 10-12	8
 KHETHEKANYO YA 2 U DIVHADZA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA VHUVHILI KHA VHUIMO HA VHUKATI	 9
2.1 Nyambo kha Tshitatennde tsha Pholisi ya Khakhikhulamam na u Linga	9
2.1.1 Vhuimo ha luambo	9
2.1.2 Zwikili zwa luambo	10
2.1.3 Maitete a u funza luambo	14
2.2 U avhelwa ha tshifhinga	15
2.3 Zwikothusedzi zwa u Funza na u Guda	16
 KHETHEKANYO YA 3 MAGUDISWA NA PULANE DZA U FUNZA ZWIKILI ZWA LUAMBOMBO	 17
3.1 Nyangaredzo ya magudiswa zwikili na zwiitirathedzhi	17
3.2 Phadaladzo ya zwibveledzwa kha Gireidi ya 4 – 6	26
3.2.1 Thebulu ya phadaladzo ya zwibveledzwa	26
3.2.2 Manweledzo a tshakha dza zwibveledzwa kha vhuimo hothe	29
3.2.3 Vhulapfu ha Zwibveledzwa zwa Luambo u Engedza Iwa u Thoma bveledzwa nga vhagudi)	34
3.2.4 Vhulapfu ha zwibveledzwa zwa Luambo Iwa Engedza Iwa u Thoma (u itela uri vhagudi vha zwi bveledze)	35
3.2.5 Divhaisi i no tea u swikelelwa nga vhagudi vha Luambo Iwa u Engedza Iwa u Thoma	35
3.3 Pulane dza u funza	36
3.4 Magudiswa na pulane ya u funza ya Tshivenda Luambo Iwa u Engedza Iwa u Thoma	38

KHETHEKANYO YA 4 U LINGA KHA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA VHUVHILI 107

4.1 Marangaphanda 107

4.2 U linga ha ḍuvha ḷinwe na ḷinwe kana hu si ha fomaḷa 108

4.3 Ulinga ha fomaḷa..... 109

 4.3.1 Ṱhoḍea dza u linga ha fomaḷa dza Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma 109

 4.3.2 Tshakha dza u linga ha fomaḷa 110

4.4 Mbekanyamushumo ya u Linga 112

4.5 U rekhoda u vhiga 122

4.6 U modereitha u linga..... 123

4.7 Nyangaredzo 124

GUḶOZARI..... 125

KHETHEKANYO YA 1: U DIVHADZA TSHITATAMENNDE TSHAPHOLISI YA KHARIKHUḌAMU NA U LINGA

1.1 SIANGANE

Tshitatamennde tsha KharikhuḌamu ya Lushaka tsha Gireidi ya T-12 (TKL) NCS)) tshi ḡalutshedza pholisi nga ha kharikhuḌamu na u linga kha miḡwaha ya u dzhena tshikolo. Gireidi ya T nga TshivenḌa ndi Gireidi ya u Tanganedza (Gireidi ya T).

U itela u khwinisa kufunzele kwa kharikhuḌamu iyi, ho shandukiswa Tshitatamennde tsha KharikhuḌamu ya Lushaka hune tshanduko dza ḡo thoma u shuma nga ḡwedzi wa Phando 2012. Ho bveledzwa ḡiḡwalwa ḡa Tshitatamennde tsha Pholisi tsha KharikhuḌamu na u Linga tsha Lushaka ḡithihi ḡi pfeseseaho hu u itela uri thero ḡḡwe na ḡḡwe i vhe na ḡiḡwalwa ḡayo. ḡiḡwalo ḡi ḡi khou ya u shuma vhuimoni ha maḡwalwa a kale ane a nga sa zwitatamennde zwa thero dzoḡhe, Tsumbamaitele a Mbekanyamushumo ya u Guda na Tsumbamalingele a Thero u bva kha Gireidi ya T-12.

1.2 NYANGAREDZO

- (a) *Tshitatamennde tsha KharikhuḌamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya T-12 (Phando 2012) tsho imela mulayo wa u guda na u funza kha zwikolo zwa Afrika Tshipembe nahone tsho imela zwi tevhelaho:*
- (i) Tshitatamennde tsha KharikhuḌamu na u Linga tsha Lushaka tsha thero ḡḡwe na ḡḡwe yo randelwaho;
- (ii) ḡiḡwalo ḡa pholisi, Pholisi ya Lushaka malugana na ḡhoḡea dza mbekanyamushumo na u aluswa ya Tshitatamennde tsha KharikhuḌamu ya Lushaka Gireidi ya T-12; na
- (iii) ḡiḡwalo ḡa pholisi, Phurothokhoḡo ya Lushaka ya u Linga ya Gireidi T-12 (Phando 2012).
- (b) *Tshitatamennde tsha KharikhuḌamu ya Lushaka tsha Gireidi ya T-12 (Phando 2012) tshi ima vhudzuloni ha zwitatamennde zwa kharikhulamu ya lushaka zwivhili zwine zwa khou shumiswa zwa zwino, zwine zwa vha*
- (i) *Tshitatamennde tsha KharikhuḌamu tsha Lushaka tsho Khwinifhadzwaho tsha Gireidi ya T-9, Gazethe ya Muvhuso ya Nomboro 23406 ya 31 Shundunthule 2002, na*
- (ii) *Tshitatamennde tsha KharikhuḌamu tsha Lushaka tsho Khwinifhadzwaho tsha Gireidi ya 10-12, Gazethe ya Muvhuso ya Nomboro 25545 ya 6 Tshimedzi 2003 na Nomboro 27594 ya 17 Shundunthule 2005.*
- (c) *Zwitatamennde zwa kharikhuḌamu zwa lushaka sa zwe zwa dzudzanyiswa zwone kha pharaḡhukhu ya b(i) na (ii) zwo faredza maḡwalwa a pholisi a tevhelaho ane a ḡo shandukiswa nga zwiḡuku nga zwiḡuku, vhudzuloni hazwo ha shumiswa Tshitatamennde tsha KharikhuḌamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya T-12 (Phando 2012). Tshandukiso iyi i ḡo thoma u shumiswa nga 2012-2014.*
- (i) *Zwitatamennde zwa Thero / Sia ḡa u Guda, Tsumbamaitele ya Mbekanyamushumo dza u Guda na Tsumbamaitele a Mbekanyamushumo dza u Linga dza Gireidi ya T-9 na Gireidi ya 10-12;*
- (ii) *ḡiḡwalo ḡa pholisi, Pholisi ya Lushaka ya u linga na ndalukano dza zwikolo kha Bennde ya u Pfumbudza na Pfunzo Nyangaredzi, yo rwelwaho ḡari kha Nḡivhadzo ya Muvhuso ya Nomboro 124 kha Gazete ya Muvhuso ya Nomboro 29626 ya 12 Luhuh 2007;*

- (iii) Liniwalo la pholisi, *Thanziela ya Ntsha ya Lushaka (National Senior Certificate)*: Ndalukano ya Vhukoni ha vhuimo ha 4 ha Muangarambo wa Ndalukano ya Lushaka (*National Qualifications Framework (NQF)*); le la anqadziwa kha *Gazethe ya Muvhuso ya Nomboro 27819 ya 20 Fulwana 2005*;
- (iv) Liniwalo la pholisi, *Khwinifhadzo (Adendamu) ya Liniwalo la pholisi, Thanziela ya Ntsha ya Lushaka*: Ndalukano ya Vhukoni ha vhuimo ha 4 ha Muangarambo wa Ndalukano ya Lushaka (*National Qualifications Framework (NQF)*), malugana na vhagudi vha vha holefali, le la anqadziwa kha *Gazethe ya Muvhuso ya nomboro 29466 ya 11 Nyendavhusiku 2006*, yo katelwa ngomu kha liniwalo la *Pholisi la Pholisi ya Lushaka ya malugana na thodea dza mbekanyamaitete na u pfukela phanda zwa Tshitatamennde tsha Kharikhulamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya T-12*; na
- (v) Liniwalo la pholisi, *Khwinifhadzo (Adendamu) ya Liniwalo la pholisi, Thanziela ya Ntsha ya Lushaka*: Ndalukano ya Vhukoni ha vhuimo ha 4 ha Muangarambo wa Ndalukano ya Lushaka (*National Qualifications Framework (NQF)*), malugana na *Phurothokholo ya Lushaka ya u Linga (Gireidi T-12)*, sa zwe ya dzudzanyiswa zwone kha *Ndivhadzo ya Nomboro 1267 kha Gazete ya Muvhuso ya Nomboro 29467 ya 11 Nyendavhusiku 2006*.
- (d) Liniwalo la pholisi, *Pholisi ya Lushaka ya malugana na thodea dza mbekanyamaitete na u pfukela phanda zwa Tshitatamennde tsha Kharikhulamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya T-12*, na khethekanyo dzine dza vha kha *Pholisi ya Kharikhulamu na u Linga* sa zwe zwa dzudzanyiswa zwone kha *Ndima ya 2, 3 na 4 dza heli liniwalo*, zwi vhumba tshipida tsha maga ane a fanela u tevhedzwa na maimo kana zwitandadi zwa *Tshitatamennde tsha Kharikhulamu ya Lushaka tsha Gireidi ya T-12 (Phando 2012)*. Ngauralo, u ya nga ha *Khethekanyo 6A ya Mulayo wa Zwikolo zwa Afurika Tshipembe (Mulayo wa Vhu 84 wa 1996)*, i vhumba tshipida tsha muteo une ngawo, Minista wa Pfunzo ya Muteo a tsha mvelelo na zwitandadi zwa fhasisa, khathihi na maitele na maga u itela u linga zwine vhagudi vha tea u zwi swikelela kha zwikolo zwa nnyi na nnyi na zwo dliimisaho nga zwothe.

1.3 NDIVHONYANGAREDZI YA KHARIKHULAMU YA AFRIKA TSHIPEMBE

- (a) Tshitatamende tsha Kharikhulamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya T-12 tshi bvisela khagala zwine zwa dzhiwa sa ndivho, vhukoni na zwa ndeme zwine zwa tea u gudiwa. Tshone i ita uri vhagudi vha wane na u shumisa ndivho na vhukoni nga ndila dzine dza disa mbuelo matshiloni avho. Ngauralo, kharikhulamu i tshuwedza uri vhagudi vha vhe na ndivho yo goqombelaho ya vhupo hapo, zwi sa ambi u dzhiela fhasi kana u sathula kuhumbulele kwa mashango dza vha.
- (b) Tshitatamende tsha Kharikhulamu ya Lushaka tsha Gireidi ya T-12 tshi na mishumo heyi:
- u shomedza vhagudi, zwi sa sedzi vhubvo, tshiimo tsha ikonomi na matshilisano, murafho, mbeu, tshiimo tsha mirado na thalukanyo, musi hu tshi netshedzwa ndivho, vhukoni na ndeme zwa zwine zwa tea u gudiwa uri vhagudi vha khunyeledze mbidzo yavho, na u vha vhashumeli kha vhupo ha havho sa vhadzulapo vha shango lo vhotholowaho;
 - u dzudzanya vhuswikeli kha pfunzo ya ntsha;
 - u leludza muratho kha vhagudi u bva kha tshimiswa tsha vhugudi u ya kha tshimiswa tsha mushumo; na
 - u netshedza vatholi mbonwasia yo edanaho na vhukoni ha mugudi.
- (c) Tshitatamende tsha Kharikhulamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya T-12 tsho ditika nga milayo i tevhelaho:

- Tshanduko ya matshilisano kha vhadzulapo: u vhona uri nangoho tshayinganyelo ye ya vha i hone siani la pfunzo yo fheliswa, vhudzuloni hayo hu dzudzanywe khonadzeo dzine dza edana dza pfunzo u itela zwitshavha zwothe;
 - U guda nga u didzhenisa khazwo na vhusedzi: u tutuwedza u didzhenisa kha maitele a vhusedzi kha ngudo, u fhirisa u guda ha u tou netshedzwa zwo fhelaho sa yone ngoho;
 - Ndivho ya ntha na vhukoni ha ntha: maimo o linganywaho a fhasisa (gumotuku / minimamu) a ndivho na vhukoni zwi teaho u swikelwa kha gireidi inwe na inwe zwo tiwaho ya dovha ya nea maimo a ntha a swikeleaho kha thero dzothe;
 - U bvela phanda: zwi re ngomu na vhuvha kana zwi re mafhungoni kha gireidi inwe na inwe zwi sumbedza u bvela phanda u bva kha zwithu zwa tswititi u ya kha zwa tserekano;
 - Pfanelo dza vhatu, vhutanganyi ha vhatu, fhethuvhupo na vhulamukanyi ha matshilisano a vhatu: u dzhenisa pfunzoni maitele na maga ane a tea u tevhedzelwa malugana na vhulamukanyi ha mupo na matshilisano na pfanelo dza vhatu sa zwe zwa dzudzanyiswa zwone kha Ndayotewa ya Riphabuiki ya Afrika Tshipembe. Tshitatamennde tsha Pholisi tsha Kharikhulamu na u Linga tsha Lushaka a tshi nyefuli kana u dzhiela fhasi zwithu zwa phambano zwi no nga sa vhushayi, u sa edana, murafho, mbeu, luambo, miwaha/vhukale, vuholefhali na zwiinwe;
 - U dzhiela ntha kana u nea ndeme sisiteme ya ndivho yapo: u tangedza lupfumo lwa divhazwakale na ifa zwa shango lino sa zwithu zwa ndeme siani la u fhatu mikhwa sa zwe zwa dzudzanyiswa zwone kha Ndayotewa; na
 - U fulufhedzea, u tendisea, zwa ndeme na vhukoni: u dzudzanya pfunzo ine vhuvha hayo vhu a vhambedzea na ha manwe mashango ho sedzwa tshileme (ndeme), vhugombeli na zwiinwe.
- (d) Tshitatamende tsha Kharikhulamu ya Lushaka tsha Gireidi ya T-12 tsho diimisela u bvedza vhagudi vhane vha kona u:
- topola kana u talusa na u tandulula thaidzo na u nea muhumbulo kana u dzhia tsho yo dziaho (u humbula nga ndila yo vhibvaho);
 - shuma zwavhuqi u wothe na musi u na vhanwe sa murafo wa tshigwada;
 - dilanga na u laula mishumo yavho nga ndila i pfadzaho nahone ine ya nyaula;
 - kuvhanganya, u saukanya, u dzudzanya na u sengulusa mafhungo;
 - davhidzana nga ndila i pfadzaho musi hu tshi khou shumiswa zwikili zwa u tou vhona, zwiga na luambo nga ndila dzo fhambanaho;
 - shumisa saintsi na thekhinolodzhi nga ndila i pfadzaho zwavhuqi, hu na vhuqifhinduleli siani la mupo na mutakalo wa vhanwe; na
 - sumbedza u pfesesa lifhasi sa tshiimiswa tshine ha vha na vhushaka khatsho. Nga manwe maipfi, hu tea u divhiwa uri nyimele ya u tandulula thaidzo a yo ngo diimisa nga yothe.

- (e) Vhukateli vhu tea u vha mudzi muhulwane siani ja u dzudzanya, u pulana na u gudisa tshikoloni tshiñwe na tshiñwe. Hezwi zwi nga itea musi vhadededzi vhothe vha tshi pfesesa u kona u divha na u tandulula zwi thivhelaho kana u thithisa u guda, vha dovha hafhu vha kona u pulanela nyimele dzo fhambanaho.

Khii kana ndeme ya u langula u vhukateli ndi u vbona uri zwithithisi zwo topolwa na uri zwo shuñwa nga zwiimiswa zwa u ñea thuso zwo teaho nga ngomu ha zwitshavha zwa tshikoloni, hu tshi dzheniswa na vhagudisi, thimu dza u ñea thuso dzo tiwaho kha Tshifiriki, thimu dza u thusa dza kha maimo a zwiimiswa. U shuma na zwikundisi kijasini, vhagudisi vha tea u shumisa zwiñirathedzhi zwo fhambanaho sa zwe zwa dzheniswa kha *Ndededzi ya u Gudisa na u Guda ha Vhukateli (2010) (Guidelines for Inclusive Teaching and Learning)* ya Mhasho wa Pfunzo ya Muteo.

1.4 U AVHELA TSHIFHINGA

1.4.1 Vhuimo ha Fhasi

- (a) Tshifhinga tsha u gudisa tsha thero dza Vhuimo ha Fhasi tsho ima nga ñdila i tevhelaho:

THERO	GIREIDI YA R (AWARA)	GIREIDI YA 1-2 (AWARA)	GIREIDI YA 3 (AWARA)
Luambo lwa Hayani	10	7/8	7/8
Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma		2/3	3/4
Mbalo	7	7	7
Zwikili zwa Vhutshilo	6	6	7
• Ndivho ya Muteo	(1)	(1)	(2)
• Vhutsila na Mishumo ya Zwanã (Arts na Craft)	(2)	(2)	(2)
• Ngudo ya Nyonyoloso	(2)	(2)	(2)
• Ngudamutakalo na Matshilisano	(1)	(1)	(1)
TSHIVHALOGUŦE	23	23	25

- (b) Tshifhinga tsha u gudisa kha Gireidi ya R, 1 na 2 ndi awara dza 23. Kha Gireidi ya 3 ndi awara dza 25.
- (c) Kha nyambo, awara dza 10 dzo avhelwa Gireidi ya 1-2 na awara dza 11 kha Gireidi ya 3. Awara dza ñthesa kana gumofulu ja awara dza 8 na gumotuku ja awara dza 7 dzo avhelwa Luambo lwa Hayani na gumotuku ja awara dza 2 na gumofulu ja awara dza 3 kha Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma kha Gireidi ya 1-2. Kha Gireidi ya 3 gumofulu ja awara dza 8 na gumotuku ja awara dza 7 dzo avhelwa Luambo lwa Hayani na gumotuku ja awara dza 3 na gumofulu ja awara dza 4 kha Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma.
- (d) Kha Zwikili zwa Vhutshilo, Ndivho ya Muteo (Beginning Knowledge) yo avhelwa awara 1 kha Gireidi ya 1-2 na awara dza 2 sa zwe zwa sumbedziswa nga awara kha zwitange (buraketse) kha Gireidi ya 3.

1.4.2 Vhuimo ha Vhukati

- (a) Tshifhinga tsha u gudisa kha Vhuimo ha Vhukati (Gireidi ya 4-6) tsho dzudzanywa kha thebuḽu i re afho fhasi nga ndila i tevhelaho:

THERO	AWARA
Luambo lwa Hayani	6
Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma	5
Mbalo (Mathematics)	6
Saintsi ya Mupo na Thekhinoḽodzhi	3, 5
Saintsi dza Matshilisano	3
Zwikili zwa Vhutshilo	4
• Vhutsila (Creative Arts)	(1, 5)
• Ngudo ya Nyonyoloso	(1)
• Ngudamutakalo na Matshilisano	(1, 5)
TSHIVHALOGUṼE	27, 5

1.4.3 Vhuimo ha Nṽha (Sinia)

- (a) Tshifhinga tsha u gudisa kha Vhuimo ha Nṽha (Gireidi ya 7-9) tsho dzudzanywa nga ndila i tevhelaho:

THERO	AWARA
Luambo lwa Hayani	5
Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma	4
Mbalo (Mathematics)	4, 5
Saintsi dza Mupo	3
Saintsi dza Matshilisano	3
Thekhinoḽodzhi	2
Saintsi dza Ndango ya Ikonomi	2
Ngudo ya Vhutshilo	2
Vhutsila na Mvelele	2
TSHIVHALOGUṼE	27, 5

1.4.4 Gireidi ya 10-12

(a) Tshifhinga tsha u gudisa kha Gireidi ya 10-12 tsho dzudzanywa nga nqila i tevhelaho:

Thero	U Avhela Tshifhinga nga Vhege (Awarara)
Luambo lwa Hayani	4.5
Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma	4.5
Mbalo	4.5
Ngudo ya Vhutshilo	2
Tshivhalo tsha fhasisa tsha thero tharu dzine ha nangwa khadzo u bva kha Tshigwada B - Anekitsha B, Thebulu B1-B8 dza llnwalo la pholisi, <i>Pholisi ya lushaka ya malugana na thodea dza mbekanyamaitete na u pfukela phanda zwa Tshitatamennde tsha Kharikhulamamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya T-12</i> , zwi tshi bva kha nzudzanyo dza pharagirafu ya 28 ya llnwalo la pholisi lo bulwaho afho ntha.	12 (awara 3x4)
TSHIVHALOGUṬE	27, 5

Tshifhinga tsho avhelwaho nga vhege tshi nga shumiselwa fhedzi thero dza TKL (NCS) dzi todeaho dza tshivhalo tsha fhasisa sa zwe zwa sumbedziswa afho ntha. Tshifhinga a tshi tei u shumiselwa thero dza u engedzedza dzo engedzwaho kha mutevhe wa thero dza tshivhalo tsha fhasisa. Arali mugudi a tshi toda u nekedza kana u ita thero dza u engedzedza, tshifhinga tsho engedzwaho tshi tea u avhelwa u itela u nekedza idzi thero.

KHETHEKANYO YA 2: U ḌIVHADZA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA KHA VHUIMO HA VHUKATI

2.1 NYAMBO KHA TSHITATAMENNDE TSHA PHOLISI YA KHARIKHULAMU NA U LINGA

Luambo ndi tshishumiswa tshi shumiswaho kha u humbula na vhudavhidzani. Lu dovha hafhu lwa vha ḅila ya mvelele na u takalela vhuḍi ha luambo lu kovhekanywaho vhukati ha vhatu u itela u pfesesa liffhasi line vha khou tshila khalo. U guda u shumisa luambo zwavhuḍi zwi ita uri vhagudi vha kone u humbula na u wana ḅivho, u bvisela khagala vuvha havho, vhuḍipfi na mihumbulo, u davhidzana na vhaḅwe na u langa shango javho. Lu dovha lwa ḅea vhagudi zwivhumbeo zwinzhi na mihumbulo yo pfumaho, nga maḅḅa zwine zwa nga shumiswa u ita uri liffhasi javho li vhonele li ja kale kha zwine ja vha zwone; javhuḍi u fhirisa zwine ja vha zwone; li tshi pfalesa u fhirisa zwine ja vha zwone. Ndi nga luambo hune u fhambana ha mvelele na matshilisano zwa sumbedzwa na u fhatwa, ndi luambo lune lwa nga ita uri zwo fhatwaho zwi shandukiswe, zwi hudzwe na u lulamiswa.

2.1.1 Maimo a nyambo

U guda luambo kha Vhuimo ha Vhukati ho angaredza nyambo dzoḅhe dza tshiofisi dza Afrika Tshipembe, dzine dza vha, Afrikaans, English, isiNdebele, isiXhosa, isiZulu, Sepedi (Sesotho sa Leboa), Sesotho, Setswana, Siswati, Tshivenda, Xitsonga – na Luambo lwa Zwanda na nyambo dzi si dza tshiofisi. Nyamo idzi dzi nga gudwa kha maimo a nyambo o fhambanaho.

Luambo lwa Hayani (LH) ndi luambo lwa u thoma u wanwa nga vhagudi. Fhedzi-ha, vhunzhi ha zwikolo zwa Afrika Tshipembe a zwi gudisi nyambo dza hayani dza vhaḅwe kana dza vhagudi vhoḅhe vho ḅinwalisaho, fhedzi vha nga funza luthihi kana mbili dza nyambo dza hayani. Zwenezwo-ha, madzina **Luambo lwa Hayani (LH)**, **Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma (LET)** na **Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili (LEV)** hu ambiwa maimo a vhukoni ha u funza luambo, hu si luambo lwapo (Hayani) kana lwe lwa wanwa (sa kha **Nyambo dza u Engedza**). **Kha iyi pholisi, hu tshi ambiwa nga Luambo lwa Hayani, zwi tea u ḅivhea uri hu khou ambiwa vhuimo, hu si luambo lwone lune.**

Vhuimo ha Luambo lwa Hayani vhu ḅekedza vhukoni ha luambo zwine zwa ḅea muteo wa zwikili zwa u davhidzana na vhaḅwe vhatu zwine zwa ḅoḅea hune ha tshilwa hone na zwikili zwa u kona u pfesesa zwa pfunzo zwine zwa ḅoḅea kha u guda kha masia oḅhe a kharikhulam. Hu na khwaḅisedzo ya u funza zwikili zwa U thetshesela, U amba, U vhalo na U ḅwala kha vhuimo uvhu ha luambo. Vhuimo uhu vhu ḅekedza vhagudi vhukoni ha zwibvedzwa, u takalela vhuḍi ha luambo na ha u humbulela vhune ha vha ḅekedza vhukoni ha u vhumbulula, u humbulela na u khwaḅisedza kupfesesele kwa liffhasi line vha tshila khalo. Fhedzi-ha, khwaḅisedzo na tshikalo tsha zwikili zwa U thetshesela na U amba u bva kha Gireidi 4 u ya phanda zwi fhasi ha khwaḅisedzo na tshikalo tsha zwikili zwa U vhalo na U ḅwala.

Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma (LET) zwi amba luambo lune lu si vhe lwa ḅamuni, fhedzi lune lwa shumiswa kha nyambedzano kha tshitshavha, zwi amba uri ndi luambo lwa u guda na u funza kha pfunzo. Kharikhulumu i ḅekedza thikhedzo yo khwaḅihaho kha vhagudi vhane vha ḅo shumisa Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma sa luambo lwa u guda na u funza. Mafheloni a Gireidi ya 9 vhagudi avha vha tea u kona u shumisa Luambo lwa Hayani na Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma zwavhuḍi vhe na vhuḍifulufheli u itela ndivho dzo fhambanaho hu tshi katelwa na u guda.

Afrika Tshipembe, vhagudi vhanzhi vha thoma u shumisa luambo lwa nyengedzo, English, sa Luambo lwa u Guda na u Funza (LGF) kha Gireidi ya 4. Hezwi zwi amba uri vha tea u swikelela kha vhuimo ha ḅḅha ha vhukoni ha English mafheloni a Gireidi ya 3, vha dovha vha tea u kona u vhalo zwavhuḍi nga English.

Tshiimo tsha Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma tshi dzhia uri musi vhagudi vha tshi swika tshikoloni lwa u tou thoma, zwi a itea uri vha vha vha si na ndivho ya luambo ulwo. Ngauralo, miŋwaha ya u thoma i fanela u tou fombe kha u bveledza vhukoni ha vhagudi u itela uri vha kone u pfesesa na u amba luambo ulwo. Hu fanela u bveledzwa muteo wa zwikili zwa vhudavhidzani. Vhagudi vha Gireidi 2 na 3 vha ranga nga u fhaṭa ndivho ya u vhala na u ŋwala u bva henefha kha muteo wa oraḷa. Vha dovha hafhu vha shumisa zwikili zwa litheresi zwe vha guda kha Luambo lwa Hayani.

Kha Vhuimo ha Vhukati na ha Nṱha, vhagudi vha bvela phanḁa na u khwaṱhisedza zwikili zwa U thetshesesa, U amba na U ŋwala. Vhunzhi ha vhagudi nga hetshi tshifhinga vha vha vha tshi khou guda nga English (Tshiisimane), Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma, lune lwa sa vhe luambo lwa ḁamuni. Ngauralo, sa izwi luambo lwa u guda hu si luambo lwavho, vha tea u lu shumisesa u itela u ḁivha zwinzhi nga halwo, zwihulu ho sedzwa tshikili tsha u humbula na u elekanya. Hezwi zwi sia zwi khou bveledza zwikili zwa u humbula zwa maimo a nṱha, zwine vha ḁo zwi shumisa kha thero dzine dza nga sa Saintsi, Mbalo, na dziŋwe dzine dza gudwa nga English (Tshiisimane). Vhagudi vha dovha hafhu vha shumisesa vhunzhi ha zwibveledzwa nga nḁila ine vha bveledza vhukoni ha zwithu zwo fhambanaho, u fana na u kona u humbulela, ngeno vha tshi khou shumisa Luambo lwa u Engedza lwavho.

Musi vhagudi vha tshi swika kha Vhuimo ha Nṱha, vha tea u vha vho no vha na ndivho yo ṱanḁavhuwaho ya Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma, vhuhulu ho sedzwa zwikili zwa u humbula na u elekanya ha maimo a nṱha. Fhedzi-ha, ngoho ndi ya uri vhunzhi ha vhagudi vha kundelwa u ita nyambedzano kana u davhidzana nga nḁila i pfadzaho musi vha tshi khou shumisa Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma. Khaedu kha Vhuimo ha Vhukati ndi u ŋea thuso kha vhagudi avha nga tshifhinga tshithihi na u ŋea kharikhulamu ine ya ḁo thusa vhagudi u swikelela maimo a ṱoḁeaho kha gireidi dza phanḁa. Maimo haya a tea u vha nga nḁila ine vhagudi vha tea u kona u shumisa luambo lwa u Engedza nga nḁila ya maimo a nṱha hu ndingedzo dza u vha dzudzanyela musi vha tshi ya phanḁa na pfunzo dza nṱha kana kha liffhasi ḷa mushumo.

Ndi ngazwo vhuimo kuhumbulele na kupfesele kha Luambo lwa Engedza lwa u Thoma vhu tshi tea u vha nga nḁila ine lwa ḁo vha luambo lune lwa do shumiswa kha u funza na u guda. Zwikili zwa U thetshesesa, U amba na kushumisele kwa luambo zwi ḁo bveledziwa hafhu na u khwinisiwa kha Vhuimo ha Vhukati u itela u bveledza zwikili zwa u vhala na u ŋwala zwa vhagudi.

2.1.2 Zwikili zwa luambo

Kharikhulamu ya Luambo lwa Engedza lwa u Thoma yo vhekanywa u ya nga zwikili zwi tevhelaho:

1	U thetshesesa na U amba
2	U vhala na U ṱalela
3	U ŋwala na U ŋekedza
4	Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo

U thetshesesa na u amba

U thetshesesa na u amba ndi zwa ndeme kha u guda thero dzoṱhe. Nga u thetshesesa na u ambesa, vhagudi vha kuvhanganya na u ita mafhungo, u fhaṭa ndivho, u tandulula thaidzo, na u ŋekedza mihumbulo na kuvhonele kwa zwithu. Zwikili zwa u thetshesesa zwa ndeme zwi thusa vhagudi u ḁivha ndeme na vhuvha zwo angaredzwaho kha zwibveledzwa na u itela khaedu luambo lwa u fhuredzela na u dzhia sia.

Kha Vhuimo ha vhukati, vhagudi vha **Luambo lwa Engedza lwa u Thoma** vha ḁo shumisa zwikili zwa U thetshesesa na U amba u davhidzana na u wana ṱhalutshedzo. Vha ḁo fhaṭa kha zwikili zwo bveledzwaho kha Vhuimo ha Murango u isa phanḁa nyambedzano, u amba na mikumedza mipfufhi ya orala zwi sa imiho.

Kha vhuimo uvhu, luambo lwa u amba lwa vhagudi lu kha ḡi tea u khwathiswa (zwi amba u modeḡa na u tikedzwa, tsumbo: nga fureme ya ḡivhaipfi na ya fhungo). Mudededzi u tea u vhona uri vhagudi vhoḡthe vha wane tshifhinga tsha u amba nga Nyambo dzavho dza Hayani. Ngauri vhagudi ḡo bvelela nga maga o fhambanaho, mudededzi u tea u langa khonadzeo dza u amba (tsumbo: mbudziso dzine a vhudzisa) u ya nga vhuimo/ḡeveḡe ya ḡwana muḡwe na muḡwe. Musi vhagudi vha tshi khou bva kha gireidi iḡwe vha tshi ya kha iḡwe, mudededzi u tea u lavhelela uri vhagudi vha ḡo amba zwinzhi nahone u amba havho hu thoma u lapfa. Vhagudi vha ḡo pfukisela zwikili izwi kha Nyambo dza u Engedza dzavho.

U guda hu ḡo fhaḡwa kha tshaka dza zwibveledzwa zwo ḡivhadzwa kha Vhuimo ha Muteo (tsumbo: tshiḡori, zwiḡori tsha iwe muḡe na ndaela) nahone vhagudi vha ḡo ḡivhadzwa kha tshakha dza zwibveledzwa ntswa (tsumbo: zwiḡori zwa vhukuma/zwo disendekaho nga mbuno, tshakha dzo fhambanaho dza zwitori, mivhigo ya orala, u amba hu pfufhi).

Tshifhinga tsha u funza tshi tea u dzhenisa ḡdowendḡowe ya ḡuvha ḡiḡwe na ḡiḡwe ya nyito pfufhi dza U thetshesela na U amba na u tou fombe kha nyito yo ḡandavhudzwa kha vhege yoḡthe.

U vhala na U ḡalela

Zwikili zwa **U vhala na U ḡalela** zwo bveledzwa zwavhuḡi ndi zwa ndeme kha u guda ho bvelelaho hu katelwaho masia oḡthe a kharikhujamu. Vhagudi vha bveledza vhukoni kha U vhala na U ḡalela zwibveledzwa zwa ḡitherala na zwi si zwa ḡitherala zwo fhambanaho, zwi katela zwibveledzwa zwi vhonehalaho. Vhagudi vha ḡivha uri tshaka dza ḡitheretsha na ridzhisiḡara zwi sumbedza ndivho, vha ḡanganedzaho mafhungo na nyimele kha zwi bveledzwa. Nga u vhala kiḡasini na musi e eḡthe, vhagudi vha vha vhahumbuli vha ndeme na vha re na vhusiki.

U vhala ndi ha ndeme kha vhana vhane vha ḡo vha vha tshi khou shumisa English sa Luambo lwa u Guda na u Funza kha Giredi ya 4. Vha ḡo tea u kona u vhala na u ḡwala kha dziḡwe thero dzavho, vha shumisa bugupfarwa dza English kha Vhuimo ha Vhukati. Hezwi zwi ḡo ḡoḡa vhuimo ha ḡḡha ha ḡitheresi, nahone nga maanda ḡivhaipfi yo ḡandavhuwaho kha English. U vhala zwi ḡea vhagudi tshenzhemo nnzhi kha luambo lwavho lwa u engedza. Ri ḡivha u bva kha ḡhoḡisiso uri mveledziso ya ḡivhaipfi ya vhagudi yo ḡisendeka kha vhunzhi ha zwe vha vhala.

Kha Vhuimo ha Vhukati, hu ḡo fhaḡwa kha muteo wo sethiwaho kha Gireidi ya ḡ u swika kha ya 3. Arali hu na ḡhoḡea, kha hu shumiswe u vhala hu kovhekanwaho mathomoni a Gireidi ya 4 u itela u thusa/gaida vhagudi kha vhuimo uvhu. Hu a konwa u shumisa maitete aya tshiḡwe tshifhinga arali hu na Bugu Khulwane dzo linganaho kha vhuimo uvhu, hone arali hu si na kha hu shumiswe zwibveledzwa zwi bvaho kha bugupfarwa kana dza u vhala. Hu nga dovha ha shumiswa ngona dzi ngaho sa U vhala na na U vhaḡala kiḡasi yoḡthe.

Kha hu shumiswe ngona dza u vhala na vhagudi na u vhala a eḡthe/nga vhavhili na u ita uri vhagudi vha ḡowele u vhala nga u engedza maitete a u vhala nga eḡthe. U vhala e eḡthe zwi ambiwe nga hazwo kha pulane ya u funza; zwi tea u wanala kha tshifhinga tsho avhelwaho u vhala. U ḡuḡuwedza vhagudi vhawe uri vha vhaḡe vhe vhoḡthe kha tshifhinga tshi si tsha u shuma tshine vha vha natsho.

Hu ḡo tea u dovha ha sethwa nyito dza tholokanyondivho dzo fhambanaho u itela uri vhagudi vha pfeḡese zwine vha vhala.

Maitete a u vhala

Maitete a u vhala o itwa nga maga a u rangela u vhala, u vhala na a nga murahu ha u vhala. Nyito ine mugudi a ḡo ḡidzhenisa khayi i nweledzwa nga ḡila i tevhela:

U rangela u vhala:

- U shumisa ndivho thangeli
- U sedza kha zwiko, muñwali, na datumu ya u gandisa.
- U vhala pharagirafu ya u thoma na ya u fhedza ya tshipiḁa.
- U humbulela.

U vhala:

- U awelanyana u itela u vhona uri u khou pfesesa hani na u ita uri mihumbulo i nwelele.
- U vhambedza magudiswa na mahumbulelwa au.
- U shumisa nyimele u wana ṭhalutshedzo ya maipfi a sa ḁivhei hune zwa konadzea; honeha hune zwi si konadzee hu shumiswe ṭhalusamaipfi.
- U vhona muhumbuloni zwine wa khou vhala.
- U isa phanda na u vhala na musu hu na zwipiḁa zwine u si zwi pfesese fhanu na fhaḁa.
- U vhalula tshipiḁa arali u sa tshi pfesesi na luthihi. U vhaḁela nṭha zwipiḁa zwi no kanganyisa, nga luvhilo lwa u ongolowa, kana u ita zwoṭhe.
- U humbela muñwe uri a u thuse uri u pfesese tshipiḁa tshi konḁaho.
- U engedza tswayo dza u vhala na u dzhiela nṭha mbuno dza ndeme
- U vhuisa muhumbulo nga zwe wa vhala

Nga murahu ha u vhala:

- Arali u tshi ḁo ṭoḁa u dovha wa humbula mafhungo o khetheaho, u ita nzudzanyo ya girafu kana u ñwala manweledzo a mbuno dza ndeme na mihumbulo miṭukunyana i tikedzaho.
- U pendela.
- U ñwala manweledzo a u thusa u ṭalutshedza na u dovha wa humbula nga ha mihumbulo mihulwane.
- U humbula nga hazwo na u ñwala mbudziso ntswa dzine wa vha nadzo nga ha ṭhoho.
- U ḁivhudzisa arali wo bveledza ndivho yau.
- U pfesesa – u khwaṭhisedza kupfesesele kwau nga ha tshibveledzwa.
- U ṭhaṭhuvha – u sedza sia ḁithihi, vhuronwane, vhuḁi ha tshibveledzwa.
- U tatamudza muhumbulo wau – wa shumisa mihumbulo ye wa i vhona kha zwibveledzwa.

U n̄wala na U n̄kedza

U n̄wala ndi tshishumiswa tsha maanda tsha vhudavhidzani tshine tsha tendela vhagudi u fhaṭa na u pfukisela ngelekanyo na mihumbulo nga n̄dila i tevhekanaho. U dzulela u ita n̄dowenḡowe dza u n̄wala kha nyimele dzo fhambanaho, mishumo na thero zwi thusa vhagudi u ita vhudavhidzani hu shumaho na nga n̄dila ya u sumbedza vhusiki. U n̄wala he ha bveledzwa hu sumbedzaho nyaluwo yo teaho hu tshi shumiswa muhangarambo wa u n̄wala, hu bveledza vhañwali vha re na vhukoni vhane vha ḡo kona u shumisa zwikili zwavho u bveledza na **u n̄kedza** zwibveledzwa zwa u n̄walwa, zwa u vhonwa na midia nnzhi, hu tshi itelwa ndivho dzo fhambanaho. Kha Vhuimo ha Vhukati, vhagudi vha **Luambo lwa Engedza lwa u Thoma** vha ḡo ṭoḡa thikhedzo khulwane na u sumbiwa n̄dila zwavhuḡi u itela u bveledza zwikili zwa bveledza tshibveledzwa tsha u n̄wala tsha maimo a n̄ṭha.

U n̄wala ndi zwa ndeme ngauri zwi itisa uri vhagudi vha humbule nga girama na mupeleṭo. Izwi zwi ṭuṭuwedza vhagudi u shumisa luambo, u ṭavhanyisa u kona luambo na u engedza vhukoni. Vhagudi vha ḡo guda u n̄wala vhunzhi ha zwibveledzwa zwa vhusiki na mafhungo, tsha u thoma hu tshi shumiswa muhangarambo wa u n̄wala sa thikho na nga u guda zwiṭuku u n̄wala luñwe lwa lushaka lwa zwibveledzwa nge eṭhe. Vha ḡo shumisa maitete a u n̄wala u bveledza tshibveledzwa tsha u n̄wala tshone tsha girama tsho dzudzanywaho zwavhuḡi.

N̄dila ya maitete a u n̄wala

U n̄wala na vhutsila ha u ola zwibveledzwa ndi maitete a re na n̄dila dzi tevhelaho:

- U pulana/ u rangela u n̄wala
- U ita mvetomveto
- U dovholola
- U dzudzanya
- U vhalulula u itela u khakhulula ho khakheaho, na
- U n̄kedza

Vhagudi vha ṭoḡa tshifhinga tsha u guda aya maitete, ngauralo vha tea u:

- dzhia tsheo nga ha ndivho na vha ṭanganedzaho mafhungo a zwibveledzwa zwine zwa ḡo n̄walwa na/kana u dizainiwa;
- kovhekana mihumbulo nga u shumisa, tsumbo: mimapa ya mihumbulo, tshati dza nyelelo kana mitevhe;
- shumisa zwiko zwo teaho, u nanga mafhungo o teaho na u dzudzanya mihumbulo;
- bveledza mvetomveto ya u thoma ine ya dzhiela n̄ṭha ndivho, vha ṭanganedzaho mafhungo, ṭhoho na tshivhumbeo tsha tshibveledzwa;
- vhalu mvetomveto nga vhusedzi na u wana muvhigo u bva kha vhañwe (tsumbo: vhagudingae kana mudededzi);
- dzudzanya na u vhalulula mvetomveto; na
- u bveledza tshibveledzwa tsha u fhedzisela tsho n̄walwaho na u dzudzanywa zwavhuḡi.

Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo

Ndivho yavhudi ya divhaipfi na girama i nekedza muteo wa mveledziso ya zwikili (U thetshesesa, U amba, U vhala na U n'wala) kha Luambo lwa Hayani. Vhagudi vha Vhuimo ha Vhukati vha do fhaṭa kha muteo wo tewaho kha Gireidi ya T - 3.

Vhagudi vha do guda ndila ine **Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo**, na u guda luambo na vhagudi ngavho nga u amba nga ha luambo ('luambo lune lwa shumiswa u guda luambo'), u itela u ṭhaṭhuvha zwibveledzwa zwavho na zwiṅwe nga vhusedzi zwi tshi elana na ṭhalutshedzo, kushumele ku pfadzaho na nga vhuronwane. Vha do dovha vha kona u shumisa iyi ndivho u ita liedza nga luambo u itela fhaṭa ṭhalutshedzo i bvaho kha vhuimo ha maipfi na mafhungo kha zwibveledzwa zwo fhelelaho, na u vhona ndila ine tshibveledzwa na nyimele yatsho zwa elana ngayo.

Nga u shumisa zwibveledzwa zwo fhambanaho, vhagudi vha ṭangavhudza kushumisele kwavho kwa divhaipfi na u sumbedza nga ndila yo teaho kupfesesele kwavho kwa **Zwivhumbeo na Milayo ya kushumisele kwa Luambo**.

Kha Vhuimo ha Vhukati, vhagudi vha Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma

Vha thoma u vhesa maipfi na zwivhumbeo zwa girama zve vha vha vho no zwi dowela kha Vhuimo ha Muteo, vha wanulusa ndila ine luambo lwavho lwa engedza lwa shum a ngayo na dzhia ndango khalwo, vha shumisa u bvelela ha ndivho uhu u sedzulusa kushumisele kwavho kwa luambo, na maanda vha tshi n'wala.

Vhagudi vha do wanulusa ndila ine **luambo lwa khou shumiswa ngayo**, vha bveledza u guda luambo nga tshavho u itela u amba nga ha luambo (luambo lune lwa shumiswa u guda luambo), uri vha kone u ṭhaṭhuvha zwibveledzwa zwavho nga ndila yo tsaho zwi tshi nga ṭhalutshedzo, u pfadza na u vha zwone. Vha do dovha vha kona u shumisa ndivho iyi u shumisa luambo u itela u fhaṭa ṭhalutshedzo (zwi tshi bva kha vhuimo ha maipfi na mafhungo kha tshibveledzwa tshoṭhe), na u vhona uri tshibveledzwa na nyimele yatsho zwa vha na vhushaka ngayo.

Zwi khou lavhelelwa uri Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo zwi do funzwa kha nyimele ine zwiṅwe zwikili zwa luambo zwa funzwa na u bveledzwa. Pulane ya u funza i na mutevhe wa Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo (zweiteṅwa) zwine zwa tea u itwa kha gireidi iṅwe na iṅwe. Musi hu tshi nangwa zwibveledzwa tsha U thetshesesa na U vhala kha sekele ya vhege mbili iṅwe na iṅwe, hu tea u vhone uri i na zwiṅwe zwa zweiteṅwa zwa luambo zwine zwa tea u funzwa kha themo yeneyo. Kha hu sikwe nyito dzi re na vhushaka na zwibveledzwa izwi dzine dza do konisa vhagudi u shumisa zweiteṅwa izwo kha nyimele. Nga yeneyo ndila, zwibveledzwa zwa u n'wala zwine vhagudi vha do n'wala zwi do dzhenisa zwiṅwe zwa zweiteṅwa zwa luambo. Kha hu nekedzwe vhagudi thuso kha kushumisele kwone na kwa vhukuma kwa izwi zweiteṅwa. Kha hu nangwe zwiṅwe zwa zweiteṅwa zwine vhagudi vha vha na vhukonḍi nazwo u itela u vha nea ndowendowe ya fomaḷa. Kha Vhuimo ha Vhukati, minethe ya mahumi mararu nga vhege yo vhetshelwaho thungo u itela u funza na ndowendowe zwa fomaḷa kha zwa Zwivhumbeo na Milayo Zwa Luambo.

2.1.3 Maitele a u funza luambo

Maitele a u funza luambo o disendeka nga tshibveledzwa, a simuwa kha vhudavhidzani na maitele a zwiḡa. **Maitele o disendekaho nga tshibveledzwa na maitele a vhudavhidzani**, vhuvhili hazwo zwo ditika kha u dzulela u shumisa na u bveledza zwibveledzwa.

Maitele o disendekaho kha tshibveledzwa a wanulusa uri zwibveledzwa zwi shuma hani. Ndivho ya **Maitele o disendekaho kha tshibveledzwa** i thusa vhagudi uri vha vhe vhavhali, vhaṅwali, vhaṭaleli na vhadizaini vha zwibveledzwa vha re vhukoni, vhuḍifhulufheli na vhusedzi. I katela u thetshesesa, u vhala, u ṭalela na u sengulusa kha zwibveledzwa u itela u pfesesa uri zwithu zwo bveledzwa hani na uri zwi ḡisa mini. Nga kha vhudavhidzani honohu

ha ndeme, vhagudi vha bveledza vhukoni ha u tshatshuvha zwibveledzwa. Maitele o d̄isendekaho kha tshibveledzwa a dovha a katela u bveledza tshaka dza zwibveledzwa zwo fhambanaho u itela ndivho na vha t̄anganedzaho mafhungo zwo khetheaho. Maitele aya a t̄utuwedzwa nga u p̄fesesa uri zwibveledzwa zwi fhaṭiwa hani.

Maitele a vhudavhidzani a tsivhudza uri musi hu tshi gudwa luambo, mugudi u tea u ḡi wana e fhethu hune luambo lune a t̄oḡa u lu guda lwa ambiwa hone a dovha a wana tshifhinga tshinzhi tsha u lu shumisa kha ndivho ya zwa matshilisano na ya u ita zwithu. U guda luambo zwi tea u iswa kiḡasini hune zwikili zwa vhufunzei ha u vhala/t̄alela na u ṅwala/ṅekedza zwa gudwa nga u ita mushumo munzhi wa u vhala na u guda u ṅwala.

2.2 TSHIFHINGA TSHO AVHELWAHO TSHA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA

Tshifhinga tsha u funza tsha Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma kha Vhuimo ha Vhukati ndi awara dza 5 nga vhege. Magudiswa oṭhe a luambo a funzwa kha sekele ya VHEGE - mbili (awara dza 10). Mbekanyatshifhinga i tevhelaho ya zwikili zwo fhambanaho zwa luambo yo ṅekedzwa afha fhasi:

Zwikili	U avhelwa ha Tshifhinga nga Sekele ya vhege-mbili (Awara)		
	Gireidi ya 4	Gireidi ya 5	Gireidi ya 6
*U thetshelesa na U amba (Oraḡa)	Awara 2	Awara 2	Awara 2
*U vhala na U t̄alela	Awara 5	Awara 5	Awara 5
*U ṅwala na U ṅekedza	Awara 4	Awara 4	Awara 4
Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo	Awara 1	Awara 1	Awara 1
	* Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo na kushumisele zwo vanganywa/t̄anganywa kha tshifhinga tsho avhelwaho tsha zwikili zwiraru zwi re afho ṅṅha. Hu dovha ha vha na tshifhinga tsho avhelwaho u guda ha fomaḡa. Zwikili zwa u humbula na u elekanya zwo dzheniswa kha zwikili na zwiṭirathedzhi zwi t̄oḡeaho kha U thetshelesa na U amba, kha U vhala na U t̄alela, kha U ṅwala na U ṅekedza.		

2.3 ZWISHUMISWA ZWA U TIKEDZA U GUDA NA U GUDISA

Vhagudi vha tea u vha na zwi tevhelaho kha u guda Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma lwa Gireidi ya 4-6:

GIREIDI YA 4-6	
Zwishumiswa zwa ndeme	
Bugupfarwa dzo randelwaho LET	√
Ṭhalusamaipfi	√
Bugu ya/dza u vhala i re na tshaka dza tshibveledzwa dzi tevhelaho	
Zwiṭori	√
Ḑirama	√
Vhurendi	√
Zwibveledzwa zwa mafhungo	√
Zwibveledzwa zwa matshilisano	√
Zwibveledzwa zwa midia	
Zwishumiswa zwa midia	
Gurannḑa	√
Magazini	√
Mbekanyamushumo dza thelevisini	√
Mbekanyamushumo dza radio	√

Vhadededzi vha tea u vha na:

- Liṅwalo la Tshitamennde tsha Pholisi ya Lushaka ya Kharikhulamu na u Linga
- Pholisi ya Luambo Pfunzoni
- Bugupfarwa dza luambo dzo randelwaho LET dzi shumiswaho nga vhagudi na dziṅwe bugupfarwa dza ndivho ya zwiko kha dze dza randelwa
- Ṭhalusamaipfi (luambo luthihi, nyambo mbili, nyambo nnzhi, thesorasi, inisaikilopedia)
- Tshaka dza zwibveledzwa zwa liṭheretsha zwo randelwaho
- Zwishumiswa zwo fhambanaho zwa midia: gurannḑa, magazini na burotsha
- U kona u swikela zwishumiswa zwa u tou pfa/vhonwa zwi shumiswaho kiḑasini

Zwishumiswa zwa kiḑasini

- Vhunzhi ha zwibveledzwa zwi dzhenisaho vhuimo ho fhambanaho ha u vhala, tsumbo: u nangwa ha bugu dza u vhala dzi re na khophi dzo linganaho dza zwibveledzwa kha vhuimo vhuṅwe na vhuṅwe kiḑasini.
- Vhunzhi ha zwishumiswa zwa midia: gurannḑa, magazini, burotshara, fuḑaya, khungedzelo, phosiṭara, nḑivhadzo, n.z.
- Thusedzi dza u thetshesela/vhona

KHETHEKANYO YA 3: MAGUDISWA NA PULANE DZA U FUNZA ZWIKILI ZWA LUAMBO

3.1 NYANGAREDZO YA MAGUDISWA, ZWIKILI NA ZWIḐIRATHEDZHI

Zwi tevhelaho ndi nyangaredzo ya magudiswa, zwikili na zwiḐirathedzhi zwi no ḑo wanala kha pulane dza u funza

Thebuḑu ya nyangaredzo ya magudiswa, zwikili na zwiḐirathedzhi

GIREIDI YA 4-6		
Zwikili	Magudiswa	Magudiswa na zwikili zwiḑuku
U thetshesela na U amba	<ul style="list-style-type: none"> • Tholokanyonḑivho ya u thetshesela • Zwivhumbeo zwo fhambanaho zwa vhudavhidzani ha oraḑa: • Tshipitshi tsho lugiselwaho na tshi so ngo lugiselwaho • U vhalela nḑha ho lugiselwaho na hu so ngo lugiselwaho • U amba: masia na ndaela • U anetshela tshiḑori • Ndivhuho • Nyedziseho • Nyambedzano nga tshigwada • Dibeithi • Inthaviyu 	<p>Tholokanyonḑivho ya u thetshesela na u amba</p> <ul style="list-style-type: none"> • U dovha a anetshela tshiḑori • U humbula zwidodombedzwa zwo khetheaho kha tshibveledzwa • U vhuisa mihumbulo kha ndeme na milaedza kha tshibveledzwa • U vhuisa mihumbulo nga ha u sedza sia ḑithihi na u dzhia sia • U amba nga ha muanewa/mubvumbedzwa, puloto na fhethuvhupo • U bvisela khagala kuvhonele kwa zwithu • U bvisela khagala mbudziso <p>Vhudavhidzani ha ndivho dza matshilele</p> <ul style="list-style-type: none"> • U thoma na u isa phanḑa khaseledzo/u haseledza • Milayo ya u sielisana • U imelela vhuimo • Nyambedzano • U ḑadza magake na u ḑuḑuwedza muambi • U kovhekana mihumbulo na tshenzhemo na u sumbedza u pfesesa khontseputi <p>Tshipitshi tsho lugiselwaho</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ḑhoḑisiso • U dzudzanya zwishumiswa nga nḑila i tevhekanaho • U nanga na u bveledza mihumbulo mihulwane hu na tsumbo • Fomethe, ḑivhaipfi, luambo na milayo zwi re zwone • Thouni, kubviselwe kwa ipfi, luvhilo, u ḑanganya maḑo, kuimele na ngafhadzo • Marangaphanḑa na magumo zwi pfadzaho • U dzhenisa thusedzi dza u vhonwa, dza u pfiwa na/kana dza u pfiwana u vhonwa dzo teaho dzi ngaho sa tshati, phosiḑara na zwifanyiso

GIREIDI YA 4-6		
Zwikili	Magudiswa	Magudiswa na zwikili zwiṭuku
		<p>U vhala ho lugiselwaho</p> <p>(U vhalela nṭha)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhala nga u tou elela zwi tshi elana na ndivho • U bula maipfi hu sin a u khakhisa ṭhalutshedzo • U shumisa thouni, kubviselwe kwa ipfi, luvhilo, u ṭanganya maṭo, kuimele na ngafhadzo nga nḡila yone <p>U vhala hu so ngo lugiselwaho</p> <p>(u vhalela nṭha)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhala nga vhukoni u ya nga ndivho • U bula maipfi hu sa shandukiswi ṭhalutshedzo • U shumisa thounu, u bvisa ipfi, liḡa, u amba nga maṭo, kuimele na u amba nga zwiga nga nḡila yone
U vhala na U ṭalela	<p>Tshaka dza tshibveledzwa dzo randelwaho</p> <ul style="list-style-type: none"> • Foḷokuloo • Nganeapufhi • Dṛama • Vhurendi • Zwiṭirathedzhi vhala na u ṭalela • Manweledzo • Liṭheresi ya u vhonwa: U kungedzela (phosiṭara, phamufeḷethe), khathuni, zwipiḡa zwa khomiki, dayagiramu/girafu/ • thebuḷu/tshati • Kushumisele kwa luambo nga nḡila ya vhudzivha (u vha na nzhele na ṭhalutshedzo dzi re khagala na dzo dzumbamaho dza maipfi na uri dzi fara ṭhalutshedzo na milaedza zwo dzumbamaho, tsumbo u sedza sia liṭhihi (siteriothaiphi) luvhengela mbiluni lwa muambi na zwipikwa) • U kona u pfesesa/kupfesesele • U vhalela nṭha ho lugiselwaho na hu so ngo lugiselwaho 	<p>Zwiṭirathedzhi zwa u vhala/u ṭalela:</p> <p>U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u rangela u vhala, u vhala na nga murahu ha u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pfesesa tshibveledzwa • U vhala ha ndeme na vhudzivha ha tshibveledzwa (tholokanyonḡivho ya u vhala) • U sumbedza u kona u vhala e eṭhe (u vhala ho ṭandavhuwaho u itela u ḡiphiṇa, mafhungo na u guda) <p>U ḡivhadza vhagudi kha:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mbonalo dza tshibveledzwa - dzina la bugu, nyolo, girafu, tshati, dayagiramu, ṭhoho, ṭhohwana, u nombora, khepisheni, ṭhoho dza mafhungo, fomethe, tsumbo: khoḷumu ya gurannḡa n.z. • Zwivhumbeo dza tshibveledzwa – mutevhe, nzudzanyo i tevhekanaho, ṭhaluso, matshimbidzele/maitele, mbuno khulwane na dzi tikedzaho, thevhekano ya nganetshele • Zwipiḡa zwa bugu - Siaṭari li re na dzina la bugu, zwi re ngomu, ndima, guḷosari, n.z.

GIREIDI YA 4-6		
Zwikili	Magudiswa	Magudiswa na zwikili zwiḑuku
		<ul style="list-style-type: none"> • Zwiḑirathedzhi zwa U vhala na U ḑalela <ul style="list-style-type: none"> - U sikima u itela mihumbulo mihulwane - U sikena u itela zwidodombedzwa zwo khetheaho - U humbulela ḑhalutshedzo dza maipfi a so ngo ḑowealeho na zwifanyiso zwa muhumbulo nga u shumisa zwikili zwa u shumisa zwiḑiḑa zwa ipfi u itela u wana ḑhalutshedzo yaḑo na ludungela lwa mafhungo ho sedzwa nyimele. - U vhalulula - U ita notsi (mihumbulo mihulwane na ine ya i tikedza) - U nweledza mihumbulo mihulwane na ine ya i tikedza nga nḑila ya u tou ḑwala mbuno/ pharagirafu zwi tshi ya nga vhulapfu vhu ḑḑeaho - U ḑandavhudza/u bvisela khagala - U ita mahumbulelwa wo ḑisendeka nga vhuḑanzi vhu re hone - U ḑalutshedza kuvhonele kwa muḑwali - U dzhia tsheo/kuvhonele kwa iwe muḑe • Zwiḑirathedzhi zwa U vhala na U ḑalela <ul style="list-style-type: none"> - U sikima u itela mihumbulo mihulwane - U sikena u itela zwidodombedzwa zwo khetheaho - U humbulela ḑhalutshedzo dza maipfi a so ngo ḑowealeho na zwifanyiso zwa muhumbulo nga u shumisa zwikili zwa u shumisa zwiḑiḑa zwa ipfi u itela u wana ḑhalutshedzo yaḑo na ludungela lwa mafhungo ho sedzwa nyimele. - U vhalulula - U ita notsi (mihumbulo mihulwane na ine ya i tikedza) - U nweledza mihumbulo mihulwane na ine ya i tikedza nga nḑila ya u tou ḑwala mbuno/ pharagirafu zwi tshi ya nga vhulapfu vhu ḑḑeaho - U ḑandavhudza/u bvisela khagala - U ita mahumbulelwa wo ḑisendeka nga vhuḑanzi vhu re hone - U ḑalutshedza kuvhonele kwa muḑwali - U dzhia tsheo/kuvhonele kwa iwe muḑe • ḑitheresi ya u tou vhonwa • (zwiḑveledzwa zwinzhi zwa zwifanyiso na zwa u tou vhonwa, tsumbo: khungedzelo, nḑivhadzo, phosiḑara, khomiki, khathuni, zwinepe, zwifanyiso): • Thekhniki dza u kwengweledza: luambo lwa nyanyuwo, u dzhia sia • Zwi ḑiswaho nga u shumisa mbonalo dza kudzudzanye na u dizaina, tsumbo: tshaka na saizi dza fonto, ḑoho na khepisheni, zwifanyiso

GIREIDI YA 4-6		
Zwikili	Magudiswa	Magudiswa na zwikili zwiḑuku
		<p>Vhurendi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ṱhalutshedzo i so ngo dzumbamaho/ ḷitheraja, Ṱhalutshedzo yo dzumbamaho/figarethivi • Thero na mulaedza • Zwifanyiso zwa muhumbulo, tsumbo: ḷifanyisi na ḷifanyamuthu/ḷjedzamuthu, kunangele kwa maipfi, thouni, u fhindula nga nyanyuwo • Zwishumiswa zwa mibvumo, tsumbo:mutaladzi/vese, maipfi, ndima/ tshitanza, pfanapheledzo/ raimi, mutevhetsindo/rithyimu, ndongazwiga, ndovhololo, aḷitheresheni (ndovhololo ya pḷalandoḑhe/asonentsi na ndovhololo ya themba/khontsonentsi), Onomatopia <p>Zwiḑori, ḑirama</p> <p>Mbonalo dza ndeme dza zwibveledzwa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Puloto • Vhabvumbedzwa/vhanewa • Vhubvumbedzi • Thero na milaedza • Siangane na fhethuvhupo – vhushaka ha muanewa na thero/muhumbulo muhulwane • Tshivhumbeo na fomethe zwa tshibveledzwa • Mbonalo dza ndeme dza tshibveledzwa <p>Zwibveledzwa zwa mafhungo na matshilisano</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vha Ṱanganedzaho mafhungo na ndivho • Muhumbulo muhulwane na mihumbulo i u tikedzaho/zwidombedzwa zwo khetheaho • Tshivhumbeo na fomethe zwa tshibveledzwa • Mbonalo dza ndeme dza tshibveledzwa <p>U vhala ho lugiselwaho na hu so ngo lugiselwaho (u vhalela nḑha)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa thouni, u bvisa ipfi, luvhilo, u Ṱanganya maḑo, kuimele na ngafhadzo • U bula maipfi hu si na u khakhisa Ṱhalutshedzo. <p>U vhala hu so ngo lugiselwaho (u vhalela nḑha)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhala nga u elela zwi tshi ya nga ndivho • U bula maipfi hu si na u khakhisa Ṱhalutshedzo • U shumisa thounu, u bvisa ipfi, ḷiga, u Ṱanganya maḑo, kuimele na u amba nga zwiga nga nḑila yone

GIREIDI YA 4-6		
Zwikili	Magudiswa	Magudiswa na zwikili zwiḡuku
U ḡwala na U ḡekedza	<ul style="list-style-type: none"> • U ḡwala maipfi, tsumbo: mutevhe • U ḡwala mafhungo • U ḡwala pharagirafu <p>Tshibveledzwa tsha vhusiki</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mbuletshedzo, tsumbo: mbuletshedzo/ḡhaluso ya vhathu, fhethu, phukha, zwimela, zwithu, n.z. • Nganetshelo, tsumbo: zwiḡori, zwiḡori zwa iwe muḡe • Khumbulelo, tsumbo: zwirendo zwipufhi • Mifhindulano na zwipida zwa matambwa mapufhi zwo ḡisendekaho nga zwiḡori <p>Zwibveledzwa zwa vhudavhidzani/tshumiswa (zwibveledzwa zwa matshiliso, tshumiswa, midia na mafhungo)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Notsi, milaedza, marifhi, garaḡa ndumeliso, thambo • Phosiḡara, ḡdivhadzo, burotsha, khungedzelo • Zwipitshi zwipufhi zwo tou ḡwalaho • Zwibveledzwa zwa matshimbidzele/maitela a zwithu na zwa ene muḡe • Vhuḡanzi ha ene muḡe, zwibveledzwa zwa mafhungo, tsumbo: muvhigo wa mafhungo, zwibveledzwa zwa dziḡwe thero, zwibveledzwa zwa zwifanyiso 	<p>Maitela a u ḡwala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pulana/u rangela u ḡwala • U ita mvetomveto • U dovholola • U dzudzanya • U vhalulula na • U ḡekedza <p>U rangela u ḡwala/u pulana</p> <ul style="list-style-type: none"> • U dzhiela ḡḡha vhaḡanganedzaho mafhungo vha vho livhiwaho khavho na ndivho • U dzhiela ḡḡha lushaka lwa tshibveledzwa • U kuvhanganya/ḡuḡula mihumbulo nga u shumisa mapa wa mihumbulo/mitevhe • U dzudzanya mihumbulo <p>U ita mvetomveto</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga maipfi • U dzudzanya mafhungo • Mihumbulo mihulwane na i tikedzaho • Mbonalo dzo khetheaho dza tshibveledzwa tshi ḡodeaho (tsumbo: tshipitshi tsho livhaho tsha muḡhindulano) • U vhalu tshibveledzwa tsha vhuḡe nga ḡḡila ya vhudzivha • U wana muvhigo kha vhagudingavho na mudededzi <p>U dovholola, u dzudzanya, u vhalulula na u ḡekedza</p> <ul style="list-style-type: none"> • U dovholola: u khwinisa magudiswa na tshivhumbeo zwa mihumbulo • U khwinisa u nanga maipfi • U dzudzanya: u lulamisa khakho dzi re kha girama, mupeleḡo na ndongazwiga. • U ḡekedza liḡwalo la u fhedzisela lo ḡwalwaho na u dzudzanywa zwavhuḡi.

Tsumbo dza Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo
Magudiswa ane a tea u itwa o tevhekanywa nga afho fhasi. Zwĩrathedzhi na zwikili zwĩtuku: Vhagudi vha tea i dĩa, u pfesesa na u shumisa zwivhumbeo zwa girama na milayo yo tevhekanyaho afho fhasi kha nyimele. Vha tea u guda na ndila ine vha nga shumisa ngayo milayo. Mveledziso ya dĩaipfi yo katelwa kha khethekanyo iyi.
MADZINA
U dovholola madzina a bvaho kha Vhuimo ha Muteo
U shumisa tshaka dza madzina dzo fhambanaho <ul style="list-style-type: none"> • Madzina vhukuma – Vhangani, Tshifhiwa, nz • Madzina zwao – bugu, muri, nz • Madzina a zwi fareaho – thanda, tafula • Madzina a ngelekanyo – lufuno, vhuṭali • Madzina a zwi vhaleaho – lebula, tombo, zwidulo • Madzina a zwi sa vhalei - muṅo, muṭavha, swigiri • Madzina mbumbano – pfukaluhura, musengavhadzimu, muthu-muthu • Madzina tserekano – Yunivesithi ya Venda
U shumisa thangi dza madzina u sumbedza vthuthi na vhunzhi, tsumbo: muthu-vhathu, muri-miri, jĩnngo-manngo, tshimange-zwimange, nngu-dzinngu, lusunzi-vhusunzi
U kona u shumisa “u” sa thangi, tsumbo: U bambela zwi a takadza, U ja zwi a furisa, nz
U shumisa thangi dza u tũkufhadza, tsumbo: tshi-, zwi-, ku-, lu-, na vhu-, (tsumbo: tshitukana, zwiduna, kudulo, luduna, vhudulo)
U shumisa thangi dza u titilidza, tsumbo: ṅwana-dana, tshithu-dĩthi, nz
U kona u tũma thangi na mitshila u vhumba madzina, tsumbo: Ha Mashau, ha Mashudu, Ndo i wana kha tombo; mulamboni, nz.
U bveledza u pfesesa na u shumisa madzina a zwi sa vhalei, tsumbo: maḍi, swigiri)
U dovholola zwivhumbeo zwa masumbavhuṅe zwa madzina tsumbo: <i>Goloi ya Tshisikhawe. Rokho ya Zwiitwaho</i>
U shumisa madzina vhukuma zwavhuḍi/nga ndila yone, tsumbo: u thoma nga madadzi, (tsumbo: Tshifhiwa u vhalala bugu)
U shumisa zwivhumbeo zwa zwiduna na zwisadzi zwa maṅwe madzina, tsumbo: muvhera - mubvana
U shumisa madzina a zwa ngelekanyo, tsumbo: <i>vhuṭali, lufuno</i>
ZWIṬALUSI
U shumisa zwĩṭalusi u sumbedza tshivhalo/vhunzhi, tsumbo: thihi, vhili, raru na tsha u thoma, tsha vhuvhili, tsha vhuraru, zwĩtuku, zwĩnzhi, zwo linganaho
MASALA
U ita ndovholola ya u shumisa masala a vhuṅe, tsumbo: <i>nṅe, inwi, ene, tshone, (tsumbo: O i ṅea nṅe)</i>
U ita ndovholola ya u shumisa masala masumbi, tsumbo: <i>Masumbi: tsumbo: tshi, tshija, uyu (tsumbo: Ndi tshidulo tsha nnyi itsho?)</i>
U shumisa masumbavhuṅe, tsumbo: yanga, vhavho, janga, (tsumbo: <i>O swotola swiri janga</i>)
U shumisa masala a mbuelamurahu/rifuḷekisivi, tsumbo: <i>nṅe muṅe, tshone tshĩṅe, vhone vhaṅe, (tsumbo: Vhakoma vho ramba tshivhidzo vhone vhaṅe)</i>
MAṬALULI
U ita ndovholola ya maṭaluli a digirii ya mbambedzo, tsumbo: <i>takala, takalesa, takalesesa</i> (tsumbo: Mbulaheni o vha o takalesa musi a tshi wana mendele)
U ita ndovholola ya maṭaluli a daho phanḍa ha dzina: tsumbo: <i>O ja jĩtswuku jĩnngo</i>
U ita ndovholola ya maṭaluli a daho murahu ha jĩiti: tsumbo: <i>O ja jĩtswuku jĩnngo</i>

U shumisa tshaka dzo fhambanaho dza maḵaluli hu tshi katelwa na ayo a no elana na vhukale, tsumbo: muḵuku, wa kale, muswa: thempheretsha, tsumbo: *fhisa, rothola; zwe*

Zwithu zwa itwa ngazwo, tsumbo: *nga musuku, nga wuḵu, nga daimane, n.z.*

MAITI

U bveledza kushumisele kwa ḵipfanisi ḵa ḵefhungo, tsumbo: *Bugu ya musidzana, bugu dza vhasidzana, muri wa mugwavha, miri ya migwavha, n.z.*

U shumisa tshivhumbeo tsha ndaela tsha ḵiiti, tsumbo: *Ima! Gidima!*

U shumisa ḵipfanisi ḵa khanedza, tsumbo: *thi, a si, ha nga*

TSHIFHINGA

U bveledza zwifhinga zwo shumiswaho kha Vhuimo ha Muteo hu tshi katelwa tshifhinga tsho fhelaho, tshifhinga tsha zwino, tshifhinga tshine tsha khou bvela phanḍa na tshifhinga tshi ḵaho

U shumisa zwifhinga nga ḵḵila yo teaho kha tshibveledzwa tsho teaho lushaka lwa tshibveledzwa tsho gudwaho, hu tshi katelwa:

- Tshifhinga tsha zwino u ḵalusa u dovholola ha nyito tsumbo: “*Ndi ḵamba maḵo ḵuvha ḵiḵwe na ḵiḵwe*” na zwitatamennde zwi fanaho shango ḵoḵhe, tsumbo: “*Ḵuvha ḵi kovhela Vhukovhela*”

U shumisa zwifhinga nga ḵḵila yone kha lushaka lwa tshibveledzwa tsho shumiswaho, hu tshi katelwa:

- Tshifhinga tsho fhelaho tsha' kha ḵi' tsumbo: *(Yo vha i tshi kha ḵi na musi ri tshi takuwa Maungani)*

U shumisa zwifhinga nga ḵḵila yone kha lushaka lwa tshibveledzwa tsho gudwaho, hu tshi katelwa: tshifhinga tsha zwino tsha ḵo, tsumbo: *Ri ḵo ya Kapa vhege i ḵaho.*

MAMUDI

U ita ndovhololo ya mamudi, tsumbo: “nga” u itela u sumbedza khonadzeo/u humbela thendelo, tsumbo: *ndi nga ḵa ni tshi funa, ri nga ḵuwa rothe?*

MAḶADZISI

U thoma u shumisa maḶadzisi a tshifhinga, tsumbo: *matshelo, namusi, mulovha*; maḶadzisi a fhethu, tsumbo: *afha, afho*, na maḶadzisi a maitele, tsumbo: *nga u ongolowa, n.z.*

U thoma u shumisa maḶadzisi a digirii, tsumbo: *tshoḵhe, zwihulu, zwinzhi* (tsumbo: *Livhuwani o ḵa tshikoli tshoḵhe*)

THANGELADZINA

U ita ndovhololo ya thangeladzina i sumbedzaho vhuimo, tsumbo: *nḵha ha, fhasi ha*

U shumisa thangeladzina i sumbedzaho masia, tsumbo: *u ya kha, u bva kha*; tshifhinga, tsumbo: *nga matsheloni, nga awara ya sumbe; vhuḵe, tsumbo: na*

(Vele u khou tshimbila na khaladzi)

MALUNGEKANYI

U shumisa malungekanyi u ḵisa thevhekano, tsumbo: Vho swika bisini nga matsheloni, *nga murahu vha mbou ḵi takuwa.*

U shumisa malungekanyi u sumbedza phambano, tsumbo: Mashudu o swika mulovha, hu na uri murathu wawe o dzhena zwino

U shumisa malungekanyi u sumbedza uri ndi nga mini; tsumbo: O fuka nguvho *sa izwi* zwino phepho yo dzhena

ZWIVHUMBEO ZWA MAFHUNGO
U vhumba mafhungo tswititi
U vhumba mafhungombumbano.
U shumisa zwivhumbeo zwa ndaela
U shumisa zwivhumbeo zwa mbudziso, tsumbo: Nnyi, mini, lini, ngani, hani,
U shumisa zwivhumbeo zwa khanedza
U shumisa zwivhumbeo zwa nyimele tsumbo: Urali..., hone.....
U shumisa maambaitwa/phasivi.
U shumisa tshipitshi tshi livhaho/maambiwa
U thoma u divha na u shumisa tshipitshi tshi vhwahwa/tshi so ngo livhaho/maambelwa.
NDONGAZWIGA
U ita ndovhololo ya ndongazwiga yo itwaho kha Vhuimo ha Muteo tsumbo: madanzi, zwithoma , khoma/zwawelo, zwiga zwa u vhudzisa.
U shumisa madanzi kha madzina vhukuma, madzina a bugu na kha dziinishiaja dza vhathu
U shumisa khoma u fhandekanya madzina kha mutevhe
U shumisa zwiga zwa u vhudzisa
U shumisa vhuṅala/aphosiṅirofi u sumbedza
U shumisa zwiḁevhe kha tshipitshi tsho livhaho, tsumbo: Vhangani o ri: “ Ndi dzula Tshipako”
U shumisa kholoni u itela u sumbedza tshipitshi tshi livhaho/maambiwa kha litmbwa kana kha mufhindulano sa Vhakoma: Ndi ri zwo raloho a zwi nga itei fano muvhunduni wanga
MVELEDZISO YA DIVHAIPFI
U thoma u pfesesa na u shumisa: <ul style="list-style-type: none"> - Maipfi a wanalaho kha muṅa muthihi, tsumbo: ‘tshimange’ na ‘mmbwa’ zwi wela kha muṅa wa “zwipuka zwa hayani” - Pfanywa (maipfi ane a amba zwi no fana; tsumbo: lima/gweḁa; mafhi/mukhaha) - Mafhambanyi (maipfi ane a amba zwo fhambanaho tsumbo: nṅha/fhasi) - Homonimi/Nyambahuvhili (maipfi ane a ṅwalwa kana u bulwa u fana ngeno e na ṅhalutshedzo dzo fhambanaho, ngeno dzi si na vhushaka, tsumbo: ṅhoho – ya phukha na ya muthu (tsumbo: ṅhoho yo ima nṅha ha ṅhoho ya ṅwana; thanga, sa U khou sevha nga muroho wa thanga/Maemu na Vele ndi thanga nthihi, O zwimba marama ngauri thanga dzawe dzo zwimba) - Phojisemi (maipfi ana a ṅwalwa kana u bulwa u fana ngeno e na ṅhaltshedzo dzo fhambanaho ngeno dzi tshi sumbedza vhushaka, tsumbo: ṅhoho/ṅhoho, (tsumbo: Nngodiseni u funesa u vheulwa ṅhoho/Vhatamani ndi ṅhoho ya tshikolo tsha Tshipako
U divha uri maipfi a vhumbwa hani <ul style="list-style-type: none"> • Madzinambumbano/maipfimbumbano, tsumbo: mbulumadi, pfukaluhura Thangi kana mitshila i fhataho ipfi, tsumbo: Maḁadzisi a digirii, tsumbo: tshoṅthe , zwhulu , zwinzhi (tsumbo: Rotondwa o ja tshikoli tshoṅthe) <ul style="list-style-type: none"> • Ha- na =eli kha vhashumeli • Pfufhifhadzo ya madzina <ul style="list-style-type: none"> - Inishiajizimu, tsumbo: HIV, nz - Akhironimi, tsumbo: Tshikevha <Tshikolo+ kereke + vhagudi, Soshanguve - ṅhirankhesheni, tsumbo: Tendani, Tendi, nz

U thoma u pfesesa na u shumisa maambeke a lushaka, tumbo

- Maidioma, tsumbo: Ntsa ya Ḑa muḑawa a l humi
- Khoḑokhesheni, (Maipfi a ambahaho zwithu zwi sa fani a tshi shumiswa oḑhe u bvedza muhumbulo muthihi; tsumbo: Mashudu na Maḑodzi vha tou vha mmbwa na tshimange > vha a vhangana
- Mirero, tsumbo: Mmbwa phaphadzi u fashwa nga mulavhu ndi hayo
- Luambo lwa musanda, tsumbo: Vhamusanda vha khou ambara malinga > vha khou Ḑa zwiḑiwa.

MUPELEḐO NA MILAYO YA MUPELEḐO

U fhaḑa kha ḑivho ya mibvumo u bva kha Vhuimo ha Muteo u itela u peleḑa maipfi, tsumbo, u fhaḑa muḑa wa maipfi zwi tshi bva uri a bulwa/unga kana a vhoneka hani

U fhaḑa kha ḑivho ya maipfi a vhoneka kha tshibvedzwa u bva kha Vhuimo ha Mutheo.

U peleḑa maipfi o ḑowealeho zwavhuḑi, u shumisa dikishinari ya vhuḑe, zwi katela maipfi ane a peleḑwa nga ḑila i kanganyisaho, tsumbo: muḑuku, mutuku

U shumisa dikishinari/ḑhalusamaipfi u itela u wana ḑhalutshedzo dza maipfi

U dovha u vha zwi iwe mune wa ḑwala wa lulamisa ho khakheaho

U shumisa mutevhe wa maipfi a alifabethe na ḑeḑere Ḑa u thoma kha ipfi u itela u wana ipfi kha dikishinari

U vumba ipfi nga u shandukisa ḑeḑere/mubvumo muthihi nga muḑwe, tsumbo: tshikolo, tshidolo

MILAYO YA MUPELEḐO

Zwi bvaho kha milayo ya mupeleḑo:

- Maipfi a thomaho nga g- ya tevhelwa nga -u, tsumbo: gumba, gulu

Zwi bvaho kha milayo ya mupeleḑo:

- Maipfi a thomaho nga ts- , pf-, tsumbo: tsimba, tsanga, pfumo, pfeḑe
- Maipfi a thomaho nga ph- a tevhelwa nga -a, tsumbo: phangami, phalaphala

Zwi bvaho kha milayo ya mupeleḑo:

- Maipfi a fhelaho nga -e, -, a -o, na -i tsumbo: malume, mushumo, mushumi, mukumba, gokoko, lulege, mubiki

3.2 PHADALADZO YA ZWIBVELEDZWA KHA GIREIDI YA 4-6

U vhona uri tshaka dzo fhambanaho dza zwibveledzwa dzo itwa kha n̄waha kha gireidi in̄we na in̄we na u ya kha gireidi dziin̄we kha vhuimo, giridi i shumiswa u sumbedza mushumo wa zwibveledzwa kha pulane ya u guda kha gireidi in̄we na in̄we. Tshaka dza rathi dzo fhambanaho dza zwibveledzwa dzo shumiswa u dzudzanya zwibveledzwa kha vhuimo. Ndi zwibveledzwa zwa mafhungo, zwa nganetshelo, zwa u kwengeledza, zwa u n̄ea ndaela (maitele), zwa vhudavhidzani na zwibveledzwa zwa jitheretsha (vhurendi, qirama na phurosa). Tshivhalo tsha zwibveledzwa zwa lushaka luthihi zwi nga shumiswa kha yunithi ya vhege mbili zwi tshi ya nga vhulapfu ha tshibveledzwa tsha tshiko (tsha u thoma). Zwibveledzwa zwi tea u nangiwa sa tsumbo dzavhuḡi dza lushaka lwa jitheretsha sa izwi zwi tshi ḡo shumiswa sa muhangarambo wa u n̄wala.

Zwibveledzwa zwo fhambanaho zwo nangwa kha tshifhinga tsha vhege mbili in̄we na in̄we. Zwibveledzwa zwa ndeme zwo n̄walwa afho fhasi. Vhagudi vha vha ḡo ita zwiin̄we kana zwibveledzwa zwoḡhe nga tshifhinga tsha vhege mbili, zwi amba uri, vha ḡo thetshelesa kana vha zwi n̄kedza nga u tou amba kana u vhalala kana u n̄wala. Zwoḡhe u guda na u funza zwi tea u ḡisendeka kha zwibveledzwa izwi, ho sedzwa kha mveledziso ya zwikili na zwikili zwiḡuku zwa luambo sa zwe zwa sumbedziswa zwone afho n̄ḡha.

Thebuḡu i re afho fhasi ndi manweledzo a zwibveledzwa zwo katelwaho kha sekele dza mbili dziin̄we na dziin̄we kha pulane ya u funza kha khethekanyo ya 3.5.

3.2.1 Thebuḡu ya phadaladzo ya zwibveledzwa

VHEGE	Gireidi ya 4	Gireidi ya 5	Gireidi ya 6
Themo ya 1			
VHEGE YA 1&2	Zwiḡori zwipfufhi na zwiḡori zwa ene muḡe	Zwiḡori: zwiḡori zwa ene muḡe	Tshiḡori, mutambo wa luambo, phazili ya ipfi
VHEGE YA 3&4	Tshibveledzwa tsha mafhungo, muvhigo wa mafhungo, tshiḡori tsha mbuno tsha ene muḡe, mapa	Tshibveledzwa tsha mafhungo tshi re na zwa u tou vhonwa, tsumbo: tshati/thebuḡu/ dayagiramu/mapa wa muhumbulo/mapa/ zwifanyiso/ girafu/ khaseledzo/ zwiḡori zwi re na mbuno	Tshibveledzwa tsha mafhungo: muvhigo wa mafhungo, tshiḡori tsha mbuno tsha ene muḡe, vhurifhi, tshibveledzwa tsha midia, tsumbo: khungedzelo, khaseledzo
VHEGE YA 5&6	Tshiḡori na ḡhaluso dza vhathu kana vhabvumbedzwa	Tshiḡori, nyedziselo, ḡhaluso dza vhathu, thambo na mulaedza	Mafhungo a ene muḡe, tsumbo: dayari na u n̄wala mafhungo kha dayari
VHEGE YA 7&8	Tshibveledzwa tsha mafhungo, tsumbo: maitele a zwithu, ndaela, mitevhe	Tshibveledzwa tsha mafhungo, tsumbo: maitele a zwithu, ndaela, mafhungo a ene muḡe a re na mbuno, mutambo wa luambo	Tshibveledzwa tsha mafhungo tshi re na zwa u tou vhonwa, tsumbo: tshati/thebuḡu/dayagiramu/ mapa wa muhumbulo/mapa/ zwifanyiso/girafu/maitele, ndaela, ḡhalutshedzo, mafhungo a re na mbuno, phazili ya ipfi
VHEGE YA 9&10	Luimbo/tshirendo, mutambo	Tshirendo /Luimbo	Tshirendo; ḡhaluso ya muthu; ḡhaluso ya tshithu/phukha/muri/ fhethu; mutambo wa luambo

Themo ya 2			
VHEGE YA 1&2	Tshiḱori, mafhungo a ene muḱe, mulaedza	Tshiḱori, khaseledzo; tzedzuluso ya bugu/tshiḱori	Tshiḱori
VHEGE YA 3&4	Tshibveledzwa tsha mafhungo tshi re na zwa u tou vhone, tsumbo: tshati/thebuḱu/ dayagiramu/ zwifanyiso/girafu/phosiḱara, masia, ḱhaluso ya tshithu, tshibveledzwa tsha u tou vhone, tsumbo: phosiḱara	Tshibveledzwa tsha mafhungo tshi re na zwa u tou vhone, tsumbo: tshati/thebuḱu/ dayagiramu/mapa wa muhumbulo/mapa/ zwifanyiso/ girafu/mbuletshedzo dza tshi/zwithu/zwimela/fhethu, manweledzo a mapa wa muhumbulo	Tshibveledzwa tsha mafhungo tshi bvaho kha kharikhuḱamu yoḱhe/ nga u angaredza, muvhigo, mbuletshedzo dza tshi/zwithu/ zwimela/ fhethu; tshibveledzwa tsha u tou vhone, tsumbo: tshati/thebuḱu/ dayagiramu, n.z.
VHEGE YA 5&6	Tshiḱori na tshirendo	Tshiḱori	Tshiḱori, mafhungo a ene muḱe; dayari/vhurifhi ha ene muḱe
VHEGE YA 7&8	Tshibveledzwa tsha mafhungo, maitele a zwithu, ndaela, tshibveledzwa tsha mafhungo tshi re na zwa u tou vhone, tsumbo: tshati/thebuḱu/ dayagiramu/ zwifanyiso/girafu	Tshibveledzwa tsha mafhungo, maitele a zwithu, ndaela, mafhungo a mbuno, nyedziselo	U vhalo tshibveledzwa tsha mafhungo tshi re na zwa u tou vhone, tsumbo: tsumbatshifhinga na shedulu zwa televishini, tshati/ Thebuḱu/ dayagiramu/ Mapa wa muhumbulo/ mapa/ zwifanyiso/ ḱhalutshedzo/ tzedzuluso ya bugu/ thandulo(savei) mbudziswa/mutambo wa luambo/ khaseledzo
VHEGE YA 9&10	U LINGA HA SAMETHIVI		

Themo ya 3			
VHEGE YA 1&2	Tshiṭori, ṭhaluso ya muthu/ tshipuka/ mubvumbedzwa; mufhindulano, tzedzuluso ya bugu	Tshiṭori, ṭhaluso ya oraḷa ya fhethu/vhathu; mafhungo a ene muṇe	Tshiṭori; vhurifhi ha vhuṇe; dayari; ṭhaluso ya orala ya fhethu/ phukha/zwimela/ Zwithu
VHEGE YA 3&4	Tshibveledzwa tsha mafhungo, tsumbo: mafhungo re na mbuno, atikili ya mafhungo/ muvhigo; tshibveledzwa tsha u tou vhonwa, tsumbo: phosiṭara, nḡivhadzo, khaseledzo	Khaseledzo pfufhi, tshibveledzwa tsha mafhungo tshi re na zwa u tou vhonwa, tsumbo: tshati/ thebuḷu/ dayagiramu/mapa wa muhumbulo/mapa/ zwifanyiso/ girafu; manweledzo a mapa wa muhumbulo	Tshibveledzwa tsha mafhungo tshi re na zwa u tou vhonwa, tsumbo: tshati/thebuḷu/ dayagiramu/mapa wa muhumbulo/mapa/ zwifanyiso/ girafu; khaseledzo
VHEGE YA 5&6	Tshiṭori, tshirendo	Tshiṭori, tshirendo	Tshiṭori, tshirendo
VHEGE YA 7&8	Tshibveledzwa tsha mafhungo tshi re na zwa u tou vhonwa, tsumbo: tshati/thebuḷu/ dayagiramu/zwifanyiso; ṭhaluso ya fhethu/zwimela phukha/zwithu/ maitele a zwithu	Tshibveledzwa tsha mafhungo, tsumbo:maitele; khaseledzo; mutambo wa luambo; tshibveledzwa tsha mafhungo tshi bvaho kha kharikhuḷamu yoṭhe(nga u angaredza), muvhigo	Zwibveledzwa zwa mafhungo, tsumbo: maitele; ndaela; tshibveledzwa tsha mafhungo tshi bvaho kha kharikhuḷamu yoṭhe/nga u angaredza, tsumbo: muvhigo; mutambo wa luambo, manweledzo a mapa wa muhumbulo
VHEGE YA 9&10	Ḳitambwa, nyedzisele, mufhindulano, tzedzuluso	Ḳitambwa, khaseledzo, mufhindulano	Khaseledzo, Ḳitambwa
Themo ya 4			
VHEGE YA 1&2	Khaseledzo, mutambo wa luambo, zwitori	Tshiṭori, mutambo wa luambo, mafhungo a ene muṇe, phazili ya izwi	Tshiṭori, vhurifhi, tzedzuluso
VHEGE YA 3&4	Tshibveledzwa tsha mafhungo, tsumbo: mafhungo re na mbuno tshi re na zwa u vhonwa, tsumbo: tshat/i thebuḷu/ dayagiramu/ zwifanyi; inthaviyu/nyambedzano pfufhi; zwbveledzwa zwa u tou vhonwa, tsumbo: tsumbo: phosiṭara/nḡivhadzo; milaedza	Tshibveledzwa tsha mafhungo; athikili ya magazine/muvhigo wa mafhungo; tshibveledzwa tsha mbuno; phosiṭara	Tshibveledzwa tsha mafhungo tshi bvaho kha kharikhuḷamu yoṭhe(nga u angaredza), tsumbo: ripoto; nyambedzano pfufhi; tshibveledzwa tsha u tou vhonwa; mutambo wa luambo; ṭhalutshedzo; phazili ya ipfi
VHEGE YA 5&6	Tshiṭori, mutambo wa luambo, dayari,	Tshiṭori, tshirendo, mafhungo a ene muṇe; tzedzuluso ya bugu	Thiṭori, tshirendo, tzedzuluso ya bugu; marifhi a vhuṇe
VHEGE YA 7&8	Khaseledzo; nyambedzano pfufhi/ nḡivhadzo; tshibveledzwa tsha mafhungo; tshibveledzwa tsha u tou vhonwa, tsumbo: phosiṭara/ nḡivhadzo	Tshibveledzwa tsha mafhungo tshi bvaho kha khrikhuḷamu, ripoto; khaseledzo; tshibveledzwa tsha u tou vhonwa tsumbo: phosiṭara	Tshibveledzwa tsha media tsumbo: athikili ya magazine/ muvhigo wa mafhungo; phosiṭara; khungedzelo, khaseledzo, nyambedzanoi
VHEGE YA 9&10	U LINGA HA SAMETHIVI		

3.2.2 Manweledzo a tshaka dza zwibveledzwa kha vhuimo hothe

Thebuḽu dzi re afho fhasi dzi ṽalusa tshaka nnzhi dza zwibveledzwa dzine vhagudi vha tea u funzwa na u ṽwala kha Gireidi ya 4-6; zwiṽwe zwibveledzwa zwi nga di shumiswa musi zwo tea. Zwiṽwe zwa zwibveledzwa izwi a zwo nga shumiswa kha thebuḽu ya pulane ya u funza. Izwi a zwi ambi uri a zwi tei u vha tshipida tsha u funza na u guda sa musi na zwone zwi tshi ḽi vha zwa ndeme.

Maanea			
Lushaka lwa tshibveledzwa	Ndivho	Tshivhumbeo tsha tshibveledzwa	Mbonalo dza luambo
Tshibveledzwa / maanea a nganetshelo	U mvumvusa	<p>U ḽivhadza vhaanewa/ vhabvumbedzwa na fhethuvhupo, tsumbo: <i>Kale-kale ho vho hu na mukegulu we a vha a tshi dzula na ṽwana wawe we a vha a tshi Livhuwani. Vho vha vhe vhashi vhukuma.</i></p> <p>Zwiwo zwi isaho maṽhakheni, tsumbo: <i>Livhuwani o shumisa tshelede ye mme vha mu fha kha ṽawa dza madambi. Mme awe vho dinalea nga maanḽa.</i></p> <p><i>Thasululo na magumo, tsumbo: Livhuwani o vhuya na lupfumo lwa Madyavhathu nahone u bva afho vha tshila nga dakalo tshoṽthe.</i></p>	<p>Tsho/o ṽwalwa e kha vhuimo ha muthu wa u thoma kana wa vhuraru.</p> <p>Tsho/o ṽwalwa e kha tshifhinga tsho fhelaho</p> <p>Zwiwo zwo ṽalutshedzwa nga u tevhekana</p> <p>Malungekanyi zwi sumbedzaho tshifhinga, tsumbo: nga murahu, musi</p> <p>A shumisa muḽhindulano</p> <p>Luambo lwo shumiswaho u sika</p> <p>Tshileme tsha tshibveledzwa kha muvhali, tsumbo: maḽadzisi, maṽtaluli, zwifanyiso zwa muhumbulo</p>
Tshibveledzwa / maanea a mbuletshedzo	U ṽalusa tshithu nga ṽḽila i re khagala	<p>U ḽivhadza: tshi/a ṽnea muhumbulo nga u angaredza nga ha ṽhoho, tsumbo:</p> <p><i>Ho vha hu na tshivhingwi tshihulu</i></p> <p>ṽṽhaluso: u ṽalusa mbonalo kana vhabvumbedzwa vha tshibveledzwa, tsumbo: tsho vha tshi na ṽhoho khulu na mulomo u dzulaho wo aṽama u tshi khou rothisa na nthe.</p>	<p>Tshi/a nga ṽwalwa e kha tshifhinga tsho fhelaho kana tsha zwino</p> <p>U sika tshifanyiso kha maipfi</p> <p>U shumisa maṽtaluli, maḽadzisi</p> <p>U shumisa luambo lwo dzumbaho, tsumbo: ṽifanyisi, ṽimethafore, ṽifanyamuthu, aṽlitheresheni</p>

Zwibveledzwa zwa vhudavhidzani			
Lushaka lwa tshibveledzwa	Ndivho	Tshivhumbeo tsha tshibveledzwa	Mbonalo dza luambo
Vhurifhi ha vhuḅe (vhukonani)	U ḡivhadza na u khwaḡhisa vhushaka	Ḍiresi, datumu na theshano Tshivhumbeo tsha mulaedza tshi ḡo fhambana zwi tshi bva kha ndivho (tsumbo: u ḡivhadza mafhungo, u fhululedza, u khuthadza) Hu nga shumiswa lushaka lwa tshibveledzwa tshi sumbedzaho tshenzhemo ya vhuḅe (hu sedzwe afho fhasi) Phendelo	Kanzhi tshitaela a si tsha fomaḷa, fhedzi vhu nga fhambana, tsumbo: vhurifhi ha ndiliso vhu ḡo vha vha fomaḷa vhukuma Mbonalo dza luambo dzi ḡo fhambana zwi tshi bva kha ndivho ya mulaedza
Vhurifhi ha tshiofisi	Ho fhambana, tsumbo: u humbela mushumo, kana basari; u vhilaela, humbela, n.z.	Ḍiresi ya muḡwali, datumu, ḡiresi ya muḡangano, theshano Vhu nga vha na ḡoho Tshivhumbeo tsha mulaedza tshi ḡo fhambana zwi tshi bva kha ndivho, tsumbo: vhurifhi vhu yaho kha gurannḡa Phendelo, tsaino	Kanzhi tshitaila tshi vha tsha fomaḷa U shumisa milayo ya luambo, tsumbo: Aa/Ndaa, Wavho a fulufhedzeaho Nga u angaredza – vhu tea u vha vhuḡufufhi nahone vhu sa monamoni
Ḳiḡwalovhuḅe	U ḡea manweledzo a vhutshilo ha muthu	Zwidodombedzwa zwa vhuḅe: dzina, datumu, mbeu, lushaka, Nomboro ya Ḳiḡwalo ḷa vhuḅe, ḡiresi ya hayani, ḡiresi ya poswo, nomboro ya luḡingo (i nga vha ya vhabebi/muunḡi), n.z. Zwine wa zwi funesa na dzangalela Refirii Dizaini na nzudzanyo ndi zwa ndeme	Ḳipufhi – hafu ya siaḡari Ḳoho na buḷethe Tshitaila ndi tsha fomaḷa na u livha
Dayari/ dzhenaḷa	U rekhoda na u vhuisa muhumbulo nga ha tshenzhemo ya vhuḅe	Kanzhi i ḡwalwa kha bugu yo khetheaho (dayari kana dzhenaḷa) Zwidzheniswa/zwiḡwalwa zwi ḡwalwa tshifhinga tshoḡhe (tsumbo: ḡuvha kana vhege iḡwe na iḡwe) Zwidzheniswa zwi na datumu Hu shumiswa lushaka lwa tshibveledzwa tsha mafhungo a iwe muḅe	Kanzhi i ḡwalwa kha tshifhinga tsho fhelaho I ḡwalwa nga tshitaila tshi si tsha fomaḷa Muḡwali u vha a tshi khou ḡwalela ene muḅe

Zwibveledzwa zwa vhudavhidzani			
Lushaka lwa tshibveledzwa	Ndivho	Tshivhumbeo tsha tshibveledzwa	Mbonalo dza luambo
E-mail / sms	U givhadza na u khwaṭhisa vhushaka	<p>Ḑiresi ya muṭanganedzi – ine kanzhi, i vha dzina Ḑa muṭanganedzi na seva pointhi, khathihi na shango Ḑine seva pointhi ya vha khaḓo. Tsumbo: Mudau.q@dbe.gov.za</p> <ul style="list-style-type: none"> • CC: izwi zwi nga vha vhaṭanganedzi • Ṭhoho: Haya ndi manweledzo a mafhungo a e-mail. • Mulaedza • Dzina Ḑa murumeli <p>Dzhielani nzhele: Ḑiresi ya murumeli i sumbedza nga yone ine tshifhinga tshe e-mail ya ṭanganedzwa ngatsho. Murumeli a nga nanga u ṅea zwiṅwe zwidombedzwa zwa vhukwamani magumoni. Izwi zwi vhidzwa u pfi tsaino.</p>	Vhudavhidzani vhu no nga tshipitshi
Thambo	U ramba muṅwe kha vhuṭambo kana u ita tshiṅwe (nahone a nga tenda kana a hana)	<p>I nga dzhia tshivhumbeo tsha vhurifhi ha vhuṅe kana ha shumiswa garaṭa ya thambo.</p> <p>I dzhenisa:</p> <p>Lushaka lwa vhuṭambo</p> <p>Hune ha ḑo farelwa hone</p> <p>Datumu na tshifhinga</p> <p>I nga dzhenisa na kuambarele</p> <p>Dzina Ḑa murambwa</p> <p>I nga dzhenisa na PYM (phindulo ya murambwa)</p> <p>I nga vha na eḓemente dza u vhonwa na dza u dizaina</p> <p>Phindulo i nga vha kha tshivhumbeo tsha mulaedza kana luṅwalo.</p>	<p>I na tshitaila tsha fomaḓa kana tshi si tsha fomaḓa</p> <p>Nga u angaredza i nga vha pfufhi – nahone i sa monamoni</p> <p>I shumisa mafurase a milayo, tsumbo: Vha khou rambiwa...</p>
U ṅea masia	U vhudza muṅwe muthu ṅila ya u ya huṅwe fhethu	<ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nzudzanyo i re na ndunzhendunzhe • U livhanya na sia Ḑo khetheaho • U sumbedza tshikhala tshi re tshone • U ṅea mafhungo nga ha zwiga zwa ndeme zwi re tsini ṅila 	<ul style="list-style-type: none"> • Kanzhi hu shumiswa tshivhumbeo tsha ndaela • Hu shumiswa mafhungo mapfufhi a pfalaho

Zwibveledzwa zwa vhudavhidzani			
Lushaka lwa tshibveledzwa	Ndivho	Tshivhumbeo tsha tshibveledzwa	Mbonalo dza luambo
Maitele/Ma-tshimbidzele (tsumbo: ndaela, masia na milayo)	U buletshedza kana u laela u ri tshithu tshi itiswa hani nga maga a tevhekanaho	<p>Tshipikwa: tshitatamennde tsha zwine zwa tea u swikelwa, tsumbo: Nqila ine ra nga ita ngayo khavara ya photifojo</p> <p>Zwishumiswa zwine zwa do todea zwo nwalwa nga mutevhe, tsumbo: Bambiri lihulwane la u olela khafo, pennde, n.z.</p> <p>Maga a tevhekanaho a u swikelela kha tshipikwa, tsumbo: Tsha u thoma, penndani tshivhumbeo tshidala kha bambiri.</p> <p>A nga vha tshibveledzwa tsha u vhonwa tshi shuma nao. Bodo ya tshitori, dayagiramu, n.z.</p>	<p>A nwalwa nga nqila ya ndaela, tsumbo: Penndani tshivhumbeo tshidala kha bambiri...</p> <p>Nga nzudzanyo i re na ndunzhendunzhe, tsumbo: Tsha u thoma, ... tshi tevheleho ...</p> <p>U shumisa nomboro na zwiga zwa bulethe u sumbedza nzudzanyo</p> <p>U sedza kha vhurumelwa nga u tou angaredza u fhirisa u tou bula vhatu nga madzina</p> <p>U sumbedza zwiitisi na zwi zwi disaho</p>
Khungedzelo/positara/ndivhadzo	U kwengweledza muhwe muthu u renga tshinwe tshithu kana u shumisa	<p>I dzhia zwivhumbeo zwo fhambanaho</p> <p>U shumisa zwilogeni na logo</p> <p>Kanzhi hu shumiswa elemente ya u vhonwa, u dizaina.</p> <p>U shumisa thekhiniki ya u kungedzela</p> <p>U shumisa nyolo u ita khungedzelo i kungaho mafo na na u sa hangwisa</p>	<p>Luambo lwo dzumbamaho na zwishumiswa zwa vhurendi zwo shumiswa u sika zwa ndeme na u ita uri luambo lu humbulee, tsumbo: Jimethafore, lifanyisi, alitheresheni, ndovhololo, raimi, mutevhetsindo</p>

Zwibveledzwa zwa Litheretsha na zwa midia			
Lushaka lwa tshibveledzwa	Ndivho	Tshivhumbeo tsha tshibveledzwa	Mbonalo dza luambo
Tshitori/Mafhungo a ene mune	U amba nga ha tshenzhemo ya ene mune	<p>U divhadza: U sika fhethuvhupo kana u sumbedza nyimele, tsumbo: Ho vha hu holidei dza tshikolo</p> <p>U anetshela nga ha tshiwo tshe tsha itea, tshifhinga tshinzhi zwi kha nzudzanyo i re na ndunzhendunzhe, tsumbo: Ndo ya hu dzulaho Tshivhidzo... Nga murahu...</p> <p>Zwiwe zwidodombedzwa nga ha tshiwo tshinwe na tshinwe, tsumbo: O mangala a tshi mbona.</p> <p>U dovha u divhadza: - tshitatamennde tsha u vhina mafhungo tshine tsha nga dzhenisa, tsumbo: ndi vhona u nga ndi nga fhedza tshifhinga tshinzhi na Tshivhidzo. Ro tamba.</p>	<p>Kanzhi i nwalwa i kha tshifhinga tsho fhelaho</p> <p>Zwo talutshedzwa nga kha vhuimo ha u muthu wa thoma kana wa vhuraru.</p> <p>Malungekanyi zwa tshifhinga zwi a shumiswa, tsumbo Tsha u thoma, nga murahu, ha tevhele, zwenezwo nga murahu ha izwo,</p> <p>I anzela u sedza kha muthu muthihi kana tshigwada tsha vhashelamulenzhe</p> <p>I nga vha kha tshitaila tshi si tsha fomafo</p>

Zwibveledzwa zwa Litheretsha na zwa midia			
Lushaka lwa tshibvele-dzwa	Ndivho	Tshivhumbeo tsha tshibveledzwa	Mbonalo dza luambo
Mufhindulano	Ndi rekhodo ya u fhiriselana mafhungo musi hu tshi khou ambiwa, zwi tshi bva kha kha kuvhonele kwa muambo.	Musi u tshi n̄wala mufhindulano u tea u; <ul style="list-style-type: none"> • N̄wala madzina a vhabvumbedzwa kha tshanḑa tsha monde tsha siaḑari. • shumisa kholoni nga murahu ha dzina la mubvumbedzwa ane a khou amba; • shumisa mutaladzi muswa u sumbedza muambi muswa muḑwe na muḑwe; • tsivhudzo kha vhabvumbedzwa (kana vhavhali) nga ha kuambele kana u ḑekedza nyito zwi tea u ḑewa zwi kha zwitangi hu sa thu ambiwa maipfi; • ḑea nyimele hu sa athu thoma u n̄waliwa. 	Musi mufhindulano u tshi katela miraḑo ya muḑa kana khonani dza tsini (tshitaila tshi si tsha fomaḑa) tshi a shumisa. Milayo i ḑivhea kha u humbela, mbudziso, nzudzanyo, tsivhudzo na u tenda i a shumiswa. Musi khaseledzo i tshi katela vhatsinda tshitaila tsha vhuqwamani tshi a shumiswa. Matshimbidzele a re na vhulenda o ḑanḑavhuwesaho a engedziwa kha milayo i ḑivheswaho ya khumbelo, mbudziso, nzudzanyo, tsivhudzo na u tenda.
Riviyu/ tzedzuluso (tsumbo: tshitori, bugu kana tzedzuluso ya filimu)	U ḑweledza, u sengulusa na u fhindula kha zwibveledzwa zwa litheretsha kana mishumo yo itwaho	Nyimele: mafhungo a siangane a nga ho sa muḑwali, muoli, lushaka lwa mushumo Ṱhaluso ya tshibveledzwa: u ḑalusa zwipiḑa/elemente dza tshibveledzwa kana mveledziso i ngaho ya vhabvumbedzwa vhahulwane, zwiwo zwa ndeme na mbonalo dza tshitaila. Mawanwa: ḑhaḑhuvho ya mushumo nga u bvisela khagala muhumbulo kana mawanwa	I n̄walwa i kha tshifhinga tsha zwino/ tsho fhelaho U shumisa ḑivhaipfi ya u takala u ḑhaḑhuvha tshibvedzwa, tsumbo: <i>u takalelea, matakadzambilu, u seisa, u takadza, u sengenedza, zwa ndeme, zwo pfumaho mafhungo, zwa maḑhakheni</i>
Atikili ya gurandḑa / zwiḑori zwa mafhungo a vhukuma	U ḑivhadza, u funza/ gudisa, u tsivhudza na u mvumvusa tshitshavha	<ul style="list-style-type: none"> • U bula mbuno nga u pfufhifhadza, hone nga ḑḑila yone. • U lwela u pfukisela zwa ndeme hu si na u xelexwa nga vhavhali. • U nweledza nga vhuronwane, hu si u shanda mafhungo. • U ḑea ḑhoho pfufhi i pfalaho na u engedza ḑhohwana i pfalaho. • U thoma nga mbuno dza ndemesa: ndi dza nnyi, mini, hani, lini, ngafhi, ngani, na u swika ngafhi 	<ul style="list-style-type: none"> • Luambo lu pfadzaho nahone lu pfufhi • I n̄walwa i kha vhuimo ha muthu wa vhuraru • I nga shumisa maambwaita kana maambwaitwa, zwi tshi bva kha he ya livhiswa hone nahone ya i a vhalea nga muvhali. • I tea u katela mafhungo o ambiwaho nga muḑwe a re kha zwiḑevhe, maambiwa, kuvhonele kwa zwithu, zwitatamennde na tzedzuluso dzi bvaho kha vha kwameaho kana vhaḑivhi/ vhomakone nga ha ḑhoho.

Zwibveledzwa zwa Litheretsha na zwa midia			
Lushaka lwa tshibvele-dzwa	Ndivho	Tshivhumbeo tsha tshibveledzwa	Mbonalo dza luambo
Atikili ya magazini	U divhadza, u funza/gudisa, u tsivhudza na u mvumvusa tshitshavha	<ul style="list-style-type: none"> • Tshoho i tea u kunga na u takadza. • Tshitaila tshi tea u vha tsha vhuṅe, tshi ambaho thwii na muvhali. • Tshitaili tshi tea u vha tsha tshaluso na tsho dzumbamaho, tshi tutuwedzaho u shumisa muhumbulo ha muvhali. • Madzina, fhethu, tshifhinga, vhuimo, na zwiṅwe zwidombedzwa zwo zwi tea u dzheniswa kha atikili. • Atikili i tea u karusa dzangalelo na u ita uri vhavhali vha tou fombe. 	<ul style="list-style-type: none"> • U khoutha zwo ambiwaho nga vhathu; u khoutha ho livhaho. • Pharagirafu ndapfu • Tshibveledzwa tsha mbuletshedzo/ tshaluso • I nga shumisa u tṅana ha luambo lwa fomaḷa na lu si lwa fomaḷa hu tshi katelwa kuambeke kwa dṱvha liṅwe na liṅwe na kuambeke kwa tshitaratani. • Mbudziso dzi sa tṱoḱi phindulo. • Maipfi a nyanyuwo • U shumisa zwifanyiso zwa muhumbulo na tshaluso.

3.2.3 Vhulapfu ha Zwibveledzwa zwa Luambo u Engedza lwa u Thoma bveledzwa nga vhagudi)

Mishumo	GIREIDI YA 4	GIREIDI YA 5	GIREIDI YA 6
<ul style="list-style-type: none"> • Maipfi • Mafhungo 	maipfi a 30-40	maipfi a 40-50	maipfi a 50-60
	mafhungo 4-5	mafhungo a 5-6	mafhungo a 6-8
Zwibveledzwa zwa vhusiki zwa oraḷa, tsumbo: u anetshela mafhungo, u dovha u anetshela kana u anetshela zwiṱori, khaseledzo pfufhi	1 minethe	1 minethe	1-2 minethe
Tshibveledzwa tsha vhusiki tsho tou ṅwalwaho na tsha mafhungo, tsumbo: mafhuno a ene muṅe, zwiṱori, mivhigo	maipfi a siho fhasi ha 50 pharagirafu 1 u ya kha2	maipfi a siho fhasi ha 100 pharagirafu 2-4	maipfi a 150 pharagirafu 3-5
Zwibveledzwa zwa vhudavhidzani zwilapfu tsumbo: vhurifhi	Mutumbu fhedzi, maipfi a 40 -60	maipfi a 60 -80	maipfi a 80-100
Zwibveledzwa zwipfufhi, tsumbo:			
<ul style="list-style-type: none"> • Milaedza, notsi • U ṅwala kha dayari, tshaluso, n.z. 	maipfi a 20-30 maipfi a 30-40	maipfi a 30-40 maipfi a 40-50	maipfi a 40-60 maipfi a 50-60
Manweledzo	Maipfi a 30-40 u bva kha 100	maipfi a 40-50 u bva kha 120	maipfi a 60 -70 u bva kha 180

3.2.4 Vhulapfu ha zwibveledzwa zwa Luambo lwa Engedza lwa u Thoma (u itela uri vhagudi vha zwi bveledze)

Mushumo	Gireidi ya 4	Gireidi ya 5	Gireidi ya 6
Zwibveledzwa zwa tholokanyondivho ya u thetshelesa zwilapfu, tsumbo: zwiṭori, inthaviyu, matambwa, mivhigo ya mafhungo	100-150/u swika kha minethe 5	100-200/u swika kha minethe 5	150-250/u swika kha minethe 5
Zwibveledzwa zwa tholokanyondivho ya u thetshelesa zwipufhi, tsumbo: nḡivhadzo, zwibveledzwa zwa mafhungo, ndaela, masia	Maipfi a 40-60/ minethe 1-2	Maipfi a 50-70/ minethe 1-2	Maipfi a 60-80/ minethe 1-2
Tholokanyondivho ya u vhala/zwibveledzwa zwa u vhala wo tou fombe	Maipfi a 100-150	Maipfi a 150-200	Maipfi a 200-250

Vhulapfu ha zwibveledzwa zwa nyengedzo ya u vhala a ho ngo randelwa sa izwi hu tshi bva kha lushaka lwa tshibveledzwa, u konḡa ha luambo na vhuimo ha u vhala ha mugudi.

3.2.5 Divhaipfi i no tea u swikelelwa nga vhagudi vha Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma

	Themo	1	2	3	4
Divhaipfi Maipfi a ambiwaho o ḡowealaho	Gireidi ya 4	1600–2000	1700–2500	1850–3000	2000-3500
	Gireidi ya 5	2200-2750	2400–4000	2700–4250	3000-4500
	Gireidi ya 6	3250–4750	3500–5000	3700–5250	4000-5500
Divhaipfi ya u vhala (maipfi maswa)	Gireidi ya 4	750-1700 (75–250)	800-1900 (75–250)	900-2200 (75–250)	1000-2500 (75–250)
	Gireidi ya 5	1250–2700	1500–3000	1750–3300	2000-3500
	Gireidi ya 6	2200–3800	2400–4200	2700–4600	3000–5000

3.3 PULANE YA U FUNZA

Pulane ya u funza u sumbedza gumotuku la magudiswa ane a do gudisiwa nga themo. Mutevhe wa magudiswa o dodombedzwaho nga mumono wa vhege mbili a si wo randelwaho hafhu tshifhinga tsho neiwaho ndi nyanganyelo ya tsumbedzo ya uri zwi nga dzhia tshifhinga tshingafhani u fhedza magudiswa. Mugudisi u tea u dzudzanya pulane dza ngudo dzawe hu tshi shumiswa zwishumiswa kana zwiko zwo teaho na bugupfarwa dza u gudisa magudiswa kha sekele ya vhege mbili hu tshi shumiswa thevhekano yo teaho na u sielisana. Magudiswa o neiwaho kha sekele ya vhege mbili ndi tshibveledzwa/nyito ya ndeme hu na zwikili zwi hulwane na zwi tirathedzhi zwine vhagudi vha todu u zwi bveledza zwo tevhekanywa afha fhasi.

3.3.1 Zwibveledzwa zwi tumekana hani kha sekele ya vhege mbili

Zwibveledzwa zwo fhambanaho zwo shumiswa sa muteo kha u ola sekele ya u gudisa ya vhege mbili. Zwo nangwa ho sedzwa uri zwi tumana hani kha u vhumba yuniti ya mutanganelano, sa tsumbo: vhagudi vha do thetshesha tshitori na u konou tshi vhalala. Vha do humbelwa u nwala thalutshedzo pfufhi ya orala nga ha fhethu kana muthu (zwine zwa do tumekanya tshitori) kana u nwala mafhungo nga muanewa kha tshitori. U nanga muhumbulo muhulwane kha sekele ya vhege mbili inwe na inwe dzine dza do konisa u tumekanya nyito zwavhudi. Ndivho ya u shumisa mihumbulo mihulwane ndi u ita uri zwi konadzee u konou dzulela u vusuludzwa divhaipfi na zwi vhumbeo zwa luambo kha nyimele i pfallaho.

3.3.2 Tshibveledzwa/nyito dzo tevhekanywa hani kha sekele ya vhege mbili

Tshibveledzwa a tshi tei u tou funzwa nga ndila nkene. Kha nzulele nnzhi, hu tea u vha na tshibveledzwa/nyito ya u thetshesha na u amba, u lugisela nyito ya u vhalala kana u nwala. Tshinwe tshifhinga, nyito ya u thetshesha na u amba i tea u bviswa kha tshibveledzwa tsha u vhalala. Vhagudi vha tea u shumana na tshaka dza zwibveledzwa zwo fhambanaho nga ndila ya orala na kha u vhalala musi vha sa athu humbelwa u nwala itshi tshibveledzwa. Kha nzulele nnzhi, tshibveledzwa tshi tea u thetshesha, tsumbo: tshitori kana muvhigo wa mafhungo u do vha wo vha wa vhuimo ha ntha u fhira une vhagudi vha do u vhalala. Izwi ndi ngauri zwikili zwa u thetshesha zwo bveledzwa u fhira zwikili zwavho zwa u vhalala.

3.3.3 Lushaka lwa tshibveledzwa tsho randelwaho na u themendelwa

Hu na lushaka lwa zwibveledzwa lwo randelwaho lune lwa do funzwa kha sekele ya vhege mbili dziinwe na dziinwe. Izwi zwo sumbedziwa kha pulane ya u funza na uri zwi tea u vha hone kha bugupfarwa yo randelwaho. Kha nzulele nnzhi, a hu tou vha na lushaka lwa tshitori tsho randelwaho. Hu nga nangiwa u bva kha zwi tiori zwo fhambanaho zwa maduvha ano, zwi tiori zwa u humbulela (tsumbo: madalo a u sedzulusa, fikishini ya saintsi) zwi tiori zwa divhazwakale (tsumbo: bayogirafi) na zwi tiori zwa sialala (tsumbo: ngano dza vhubvo, na ngano dza phukha) zwine zwa vha hone. Zwi a fanavho na kha tshirendo na matambwa.

Hu na tshipida tshi no pfi “U vhuisa muhumbulo kha tshibveledzwa tsho vhalwaho nga mugudi e ethe kana u vhalala nga vhavhili-vhavhili.” Izwi zwi do vha zwibveledzwa zwo nangiwa u bva kha bugu ya u vhalala/bugu dza u vhalala/dziinwe bugu na dzine dza do tikedza tshibveledzwa tsho vhalwaho kha tshipida tsho randelwaho. Dzi nga konou vha lushaka lwa tshibveledzwa tshithihi (u khwathisedza u pfesesa tshivhumbeo tsha tshibveledzwa) kana lushaka lwa tshibveledzwa lwo fhambanaho (u tuta lina dzangalelo na u engedza vhuhulu ha vhukoni ha u vhalala). Kha nyimele dzothe, u vhalala uhu ho engedzedzwaho hu tea u vha na vhushaka na thoho dza mafhungo na mihumbulo mihulwane yo nangiwa kha tshibveledzwa tsho randelwaho kha sekele ya vhege mbili. Izwi ndi zwa ndeme sa izwo zwi tshi tanganya ndivho ya mugudi ya Luambo lwa u Engedza lwa u Thomana u pfesesa divhaipfi na khontseputi dzi re na vhushaka na thoho dza mafhungo.

3.3.4 Tshivhalo tsha zwibveledzwa zwa ndeme kha sekele ya vhege mbili

Mathomoni a n̄waha, hu dzulela u vha na lushaka luthihi lwa tshibveledzwa kana nyito nga sekele ya vhege mbili. Nga murahu, hu ḡo vha na mbili na tshiñwe tshifhinga tshaka tharu dza zwibveledzwa kana nyito nga sekele ya vhege mbili. Gudisani lushaka ulu lwa zwibveledzwa na nyito i re na vhushaka ni tshi elelwa uri vhagudi vha ḡo anzela u ḡivha izwi vhukati ha n̄waha.

3.3.5 Nḡila ine Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo zwa shumiswa ngayo

Magudiswa kha tshipiḡa tsha “Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo” a bva kha tshaka dza zwibveledzwa zwo randelwaho fhasi ha ḡhoho: U thetshesela na U amba, U vhala na U ḡalela, na U n̄wala na U ḡekedza, na uri zwi ḡo dzhielwa nzhele musi hu tshi ḡo shumiswa na zwibveledzwa na nga zwifhinga zwo avhelwaho kha U thetshesela na U amba, U vhala na U ḡalela, U n̄wala na U ḡekedza. Sa, tsumbo: arali hu tshi khou itwa tshiḡori, vhagudi vha ḡo shumisa tshifhinga tsho fhelaho na u vhala tshibveledzwa hu tshi shumiswa ḡikhathi ḡi. Fhedzi-ha, ndi zwa ndeme uri nyito dzi bveledzwe dzo livha kha zwivhumbeo zwa luambo, na nyimele. U nanga zwiteñwa u bva kha khethekanyo ya “Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo” u itela u funza vhagudi luambo lune lwa bvelela nga lwone lune kha lushaka lwa tshibveledzwa tsho sedzwaho khatsho nahone kha nzudzanyo ine ya tikedza maitete ane a itea nga one ane nahone a tshi lunzhezana kha u funza luambo. A si zwiteñwa zwoḡhe zwi no tea u funzwa kha sekele yo ḡewaho; hone kha hu itwe uri zwiteñwa zwoḡhe zwi re kha mutevhe wa nyangaredzo zwi funzwe mafheloni a n̄waha.

U vhumba nyito dzine dza pfala kha vhagudi nahone dza elana na zwibveledzwa zwine vha khou guda kha sekele ya vhege mbili. Nyito nnzhi ya lushaka ulu i tea u itwa musi vhagudi vha tshi bvela phanḡa u bva kha Gireidi ya 4 u swika kha ya 6. U nanga milayo nga vhuronwane ine ya tea u ḡalutshedzwa vhagudi na u sa zwi itesa. Vhagudi vha Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma vha guda luambo nga u ḡiwana vhe hune lwa ambiwa hone tshifhinga tshoḡhe na nga u tou lu shumisa. U ita ḡowenḡowe kha Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo zwi ḡo khwinisa zwikili izwi. U funza hu tea u vanganya zwoḡhe zwikili na zwivhumbeo zwa luambo sa izwi zwi na vhushaka. Izwi zwoḡhe zwi tea u funzwa zwi kha nyimele. Kha hu dzhielwe nzhele-ha uri hu na tshifhinga tsho khetheaho tsho avhelwaho u funza Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo.

3.4 MAGUDISWA NA PULANE YA U FUNZA YA TSHIVENDA LUAMBO LWA U

GIREIDI YA 4

THEMO YA 1 GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	U VHALA NA U TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 1-2	<p>U thetshelesa tshiitori</p> <ul style="list-style-type: none"> U nanga zwiitori zwa fikishini dza musalano/nganetshelo ya vhuṅe/ zwiitori zwa sialala/ zwiitori/zwiitori zwa vhutshilo ha vhukuma Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM) U fhindula mbudziso dzi sa konqi U dovha u anetshela tshiitori nga ndjila ine ha vha na thevhekano U amba kana u bula vhabvumbvedzwa nga ndjila yone U amba vhuḡipfi nga ha tshiitori <p>U nea nganetshelo i sa konqi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> U nanga u ya nga tshenzhemo ya ene muṅe U nanga ṭhoho dzo teaho U sa bva nḡa ha ṭhoho U amba zwiwo nga ndjila ine ha vha na thevhekano <p>U ita ndowḡowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>(U nanga tshithihi tsha u ita ndowḡowe ya ḡuvha na ḡuvha)</p> <ul style="list-style-type: none"> U tamba raimi, tshirendo, luimbo zwi sa konqi Ufhindula kha ndaela nga muvhili U tamba mitambo ya luambo i sa konqi 	<p>U vhala tshiitori Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala kana Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha ṭhoho na zwifanyiso U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhala, tsumbo: u humbulela, u shumisa mibvumo na ludungela lwa nyimele U fhindula mbudziso nga ha zwiibveledzwa U ṭalutshedza muṭoḡo wa tshiitori na u topola muṅewa dendele U dovha u anetshela tshiitori nga ndjila ine ha vha na thevhekano U amba vhuḡipfi nga ha tshiitori <p>U ita nyito dza kupfesele a tshi shumisa tshibveledzwa (orala na u n'wala)</p> <ul style="list-style-type: none"> U ita nyambedzano nga ha ḡivhaiipi yo vhaiwaho kha tshibveledzwa U peleṭa maipfi a furni a bvaho kha tshibveledzwa U shumisa ṭhalusaiipi u ita ndovhololo ya thevhekano ya aṭifabete <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiibveledzwa zwo vhaiwaho nga mugudi e eṭhe/vhahili-vhahili</p> <ul style="list-style-type: none"> U dovha u anetshela tshiitori kana mihumbulo mihulwane 	<p>U n'wala nga ha tshiitori</p> <ul style="list-style-type: none"> U n'wala mafhungo nga ha tshiitori (tsumbo) manwelezo kana mafhedzisele U n'wala mafhungo u itela u bvisela khagala kuvhonele kwa zwithu kana vhuḡipfi nga ha tshiitori. U shumisa ndongazwiga nga ndjila yone <p>U n'wala nganetshelo ya vhuṅe hu tshi shumiswa muhangarambo, (tsumbo: mulovha Nṅe ndonda konou Nṅe nda.....)</p> <ul style="list-style-type: none"> U bva kha bugupfarwa kana Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM) U shumisa fureme u nanga u ya nga tshenzhemo ya ene muṅe U nanga ṭhoho yo teaho U sa bva nḡa ha ṭhoho U amba zwiwo nga ndjila ine ha vha na thevhekano <p>U sika ṭhalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> U ḡebuṭa masiatari nga u shumisa maḡedere a aṭifabete U dzhenisa maipfi 5 na ṭhalutshedzo dza (nyolo/mafhungo hu tshi shumiswa ipfi/ ṭhalutshedzo ya ipfi) 	<p>Mupeleṭo na ndongazwiga</p> <ul style="list-style-type: none"> U peleṭa maipfi o ḡoweleaho nga ndjila yone, hu tshi shumiswa ṭhalusamaipfi ya vhuṅe U shumisa ṭhalusamaipfi u sedzulusa mupeleṭo na u wana zwiṅe ipfi ṭa amba zwone <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> U pfesesa na u shumisa vthuthihi na vhuṅzhi (tsumbo: muthu - vhatu) U pfesesa na u shumisa madzina a zwi sa vhalei (tsumbo: mugayo) U thoma u shumisa zwiṭalusi zwi ngaho sa thihhi, mbili, n.z. na tsha uthoma, tsha vhuvhili, tsha magumo. U fhaṭa ndivho na kushumisele kwa tshifhinga tsho fhelaho U fhaṭa ndivho na kushumisele kwa tshifhinga tsho fhelaho <p>Divhaiipi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> Pfanywa (maipfi a no amba zwi no fana (tsumbo: lala/ḡeḡe)

THEMO YA 1 GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	U VHALA NA U ṬALELA	U ṆWALA NA U ṆEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 3-4	<p>U thetshelesa tshibveledzwa tsha mafungo tsumbo: mafungo a mbuno/muvhigo wa mafungo u sa konḑi</p> <ul style="list-style-type: none"> Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM) U fhindula mbudziso U ṭalutshedza zwiwo U kovhekana mihumbulo na kuvhonele kwa zwithu <p>U Ṇea mafungo a mbuno dza zwiwo zwa mafungo zwo ḑisendeka nga tshenzhemo ya ene muṆe</p> <ul style="list-style-type: none"> U amba nga ha zwiwo hu tshi shumiswa mafungo mararu U nanga magudiswa o teaho U amba nga ha zwiwo zwi kha mutevhe wo u re wone <p>U thetshelesa na u fhindula masia a sa konḑi nga u tou amba</p> <ul style="list-style-type: none"> U kona u tevhela masia U sumbedza u pfesesa ḑivhaipfi i elanaho na masia tsumbo: tsha monde, tsha uja, Ṇṭha, fhasi <p>U ita ṆḑowṆḑowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>(U nanga tshithihi tsha u ita ngatsho ṆḑowṆḑowe ḑuvha ḑinwe na ḑinwe)</p> <ul style="list-style-type: none"> U ita raimi, tshirendo, luimbo zwi sa konḑi U fhindula ndaela nga ene muṆe U tamba mutambo wa luambo u sa konḑi 	<p>U vhala zwibveledzwa zwa mafungo tsumbo: mafungo a mbuno/muvhigo wa mafungo</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha ṭhoḑo na zwifanyiso U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhala, tsumbo: u humbulela, u shumisa mibvumo na ludungela lwa nyimele u itela u wana ṭhalutshedzo U ita nyambedzano nga ha dzina ḑa bugu na ṭhoḑo dza mafungo/ṭhoḑo na ṭhohwana <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u Ṇwala)</p> <ul style="list-style-type: none"> U fhindula mbudziso dza muhumbulo mulwane na zwidodombedzwa zwo khetheaho U Ṇea ṭhalutshedzo ya maipfi a so ngo ḑoweleaho <p>U vhala mapa u sa konḑi</p> <ul style="list-style-type: none"> U topola fhethu kha mapa U tevhela Ṇḑila kha mapa U ṭalutshedza Ṇḑila kha mapa hu tshi shumiswa ḑivhaipfi i elanaho na u bula masia <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṭhe/vhahili-vhahili</p> <ul style="list-style-type: none"> U dovha u anetshela tshitori kana u ṭalutshedza muhumbulo muhuliwane 	<p>U Ṇwala mafungo a mbuno/u Ṇwala nga ha mafungo a zwiwo o ḑisendeka nga tshenzhemo ya ene muṆe</p> <ul style="list-style-type: none"> U Ṇwala mafungo nga ha tshiwo hu tshi shumiswa fureme U nanga magudiswa o teaho U Ṇwala dzina ḑa bugu U shumisa ḑivhaipfi yo teaho U shumisa girama, mupeleṭo na ndongazwiga zwo teaho U khakhulula mupeleṭo hu tshi shumiswa ṭhalusamaipfi <p>U lebuja mapa u sa konḑi</p> <ul style="list-style-type: none"> U Ṇwala madzina a fhethu na dzinwe mbonalo dza mapa <p>U rekhoda maipfi na ṭalutshedzo dza kha ṭhalusamaipfi ya vhuṆe</p> <ul style="list-style-type: none"> U shumisa nyolo kana mafungo hu tshi shumiswa maipfi kana ṭhalutshedzo u itela u sumbedza zwine ipfi ḑa amba zwone 	<p>Mupeleṭo na ndongazwiga</p> <ul style="list-style-type: none"> U fhaṭa Ṇḑivho ya maipfi ane a bvelela tshifhinga tshoṭhe kha fhungo na ane a shumiswa tshifhinga tshoṭhe Maipfi ane a thoma nga mubvumo b, ha tevhela v kana w: u bulwaho sa bvula, bwela <p>U shuma na maipfi na mafungo</p> <ul style="list-style-type: none"> U fhaṭa Ṇḑivho ya u kushumisele kwa maṭaluli, phanḑa ha madzina, tsumbo: ṭhukhu mmbwa U pfesesa na u shumisa maiti u itela u ṭalusa nyito U fhaṭa kha u pfesesa na shumisa tshifhinga tsho fhelaho U fhaṭa kha u pfesesa na shumisa tshifhinga tsha zwino tsha ḑo U thoma na u shumisa malungekanyi u itela sumbedza phambano (fhedzi), tshitiisi (ngauri) na Ṇḑivho ya (u itela uri) <p>Ḑivhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> Mathambanyi (maipfi ane a amba zwi sa fani (tsumbo: Ṇṭha/fhasi) Pfufhifhadzo dzi ngaho sa akhironimi, tsumbo: AIDS

THEMO YA 1 GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	U VHALA NA U TALELA	U N̄WALA NA U N̄EKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 5-6	<p>U thetshesela tshiṭori</p> <p>U nanga zwiṭori zwa musalauno zwa fikishini/mvelelo/nganetshelo ya vhuṅe/zwiṭori zwa vhutshilo vhuṅuma</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U humbulela zwine zwa nga itea • U fhindula mbudziso dzi sa konḡi <p>U dovha u anetshela tshiṭori nga thevhekano yone</p> <ul style="list-style-type: none"> • U amba kana u bula vhabvumbvedzwa nga nḡila yone • U amba vhuḡipfi nga ha tshiṭori <p>U ṭalusa muthu/vhabvumbvedzwa zwi tshi bva kha tshiṭori</p> <p>Uṭalutshedza zwine vhatu vha vhoneḡisa zwone</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa maipfi maswa e vha guda kha tshiṭori • U shumisa maṭaluli <p>U ita nḡowendḡowe ya u thetshesela na u amba</p> <p>(U nanga tshithihi tshine wa nga ita ngatsho nḡowendḡowe ḡuvha ḡinwe na ḡinwe)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tamba raimi, tshirendo, luimbo lu sa konḡi • U fhindula ndaela nga ene muṅe • U tamba mutambo wa luambo u sa konḡi 	<p>U vhalala tshiṭori u bva kha bugupfarwa kana bugu ya u vhalala kana Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhalala: u humbulela zwi tshi bva kha ṭhoho na zwifanyiso • U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhalala, tsumbo: u humbulela, u shumisa mibvumo na ludungela lwa nyimele • U ṭalutshedza muṭoḡo wa tshiṭori na u topola vhabvumbvedzwa vhaḡulwane • U dovha u anetshela tshiṭori nga nḡila ine ha vha na thevhekano • U amba vhuḡipfi nga ha tshiṭori • U fhindula mbudziso nga ha tshibveledzwa <p>U ita nyito dza kupfesele kha tshibveledzwa (orala kana u n̄wala)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita nyambvedzano ya ḡivhaiṭori ntswa i tshi bva kha tshiṭori, tshibveledzwa) tsho vhalwaho <p>U ita nḡowendḡowe ya u vhalala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalala nṭha nga mubulo wone wa maipfi nga vhuḡimanyuli <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiḡibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṭhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U dovha u anetshela tshiṭori kana mihumbulo mihulwane 	<p>U n̄wala nga ha tshiṭori</p> <ul style="list-style-type: none"> • U n̄wala mafhungo nga ha tshiṭori manweledzo kana mathedzisele <p>U n̄wala mafhungo awe ene muṅe u bvisela khagala muhumbulo wa kuvhonele kwa zwiṭhu kana vhuḡipfi hawe nga ha tshiṭori</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ndongazwiga nga nḡila yone <p>U n̄wala ṭhaluso dza vhatu/vhabvumbvedzwa zwi tshi bva kha tshiṭori hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> • U n̄wala mafhungo • U shumisa maipfi maswa e vha guda kha tshiṭori • U shumisa maṭaluli • U khakhulula mupeleṭo hu tshi shumiswa ṭhalusamaipfi <p>U rekhoda maipfi na ṭhalutshedzo dza kha ṭhalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nyolo kana mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana ṭhalutshedzo uri u itela u pfa zwine ipfi ṭa amba 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhandekanya maipfi malapfu uri a vhe maṭufhi sa mu-hu-mbu-lo, shumi-sa • Maipfi ane a thoma nga mubvumo k, ha tevhele e kana u: u shumisa k u peṭeṭa ipfi • U pfufhithadza maipfi sa thelevishini/TV <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa pfano dza n̄fhungo na tshithwa hune ha si vhe na n̄fhungo kana tshithwa sa Hu na bugu n̄thihi/Hu na bugu mbili • U shumisa maṭi o ḡoweḡeaho sa Ndi ambara zwienda, Ndo ambara zwienda • U shumisa maḡadzisi o ḡoweḡeaho (sa: Ha dali na khathithi) • U shumisa mabulafhethu ane a sumba vhuimo (nṭha, fhasi) • U shumisa maṭanganyi u sumbedza u ṭanganya na mutevhe (zwino, phanda ha) <p>ḡivhaiṭori kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mafhungo mbumbano, sa, ndi khou ṭa vhuswa ngauri ndi na nḡala

THEMO YA 1 GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	U VHALA NA U TALELA	U N̄WALA NA U N̄EKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 7-8	<p>U thetshelesa na u tevhedzela ndaela, tsumbo: resiphi/ndaela dza u ita kana u ita zwiinwe.</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvahho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhindula mbudziso • U vhudzisa mbudziso u itela u wana mafhungo • U thetshelesa na u fhindula nga n̄qila yo teaho • U ɤalutshedza zwine zwa tea u itiva <p>U ɤea ndaela dzi sa konɤi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa zwidodombedzwa nga n̄qila yone • U shumisa mutevhe wone • U shumisa ndaela dzi kha tshihumbeo tsha ɤiti <p>U ita n̄dowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tshine wa nga ita ngatsho n̄dowendowe ɤuvha ɤinwe na ɤinwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tamba raimi, tshirendo, luimbo lu sa konɤi • U fhindula ndaela nga ene muɤe • U tamba mutambo wa luambo 	<p>U vhala tshibveledzwa tsha u tevhela maga sa, resiphi/ndaela dza u ita kana u ita zwiinwe.</p> <p>Tshibveledzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha ɤohho na zwifanyiso • U shumisa zwɤirathedzhi zwa u vhala sa, u humbulela, u lavhelesa kha zwifanyiso zwavhuɤi, u shumisa ludungela lwa nyimele • U fhindula mbudziso nga ha tshibveledzwa • U ɤalutshedza zwine zwa tea u itiva • U ita nyambedzano ya zwidodombedzwa zwo khetheaho • U ita nyambedzano ya ndaela dza mitevhe • U tevhedza ndaela <p>U ita n̄dowendowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela niɤha nga mubulo wone wa maipfi nga vhuɤimanyuli <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eɤhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhambedza bugu dze dza vhaliwa 	<p>U n̄wala ndaela dzi sa konɤi hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nombora ndaela • U shumisa zwidodombedzwa zwauri nga n̄qila yone. • U shumisa thevhekano yone • U n̄wala ndaela hu tshi shumiswa fureme • U shumisa maiti nga n̄qila yone • U khakhulula mupeleɤo hu tshi shumiswa ɤhalusamaipfi <p>U n̄wala mutevhe u re na ɤohho</p> <ul style="list-style-type: none"> • U n̄wala wa zwithu • U shumisa tshivhumbeo tshone • U ɤea mutevhe ɤohho • U shumisa vhuithihi na vhunzhi zwavhuɤi <p>U rekhoda maipfi na ɤhalutshedzo dza kha ɤhalusamaipfi ya vhuɤe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nyolo kana mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana ɤhalutshedzo u sumbedza uri ipfi ɤi amba mini 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhandekanya maipfi malapfu uri a vhe mapfuthi sa mu-hu-mbu-lo, shumi-sa • Maipfi ane a thoma nga mubvumo k, ha tevhela e kana u: u shumisa k u peleɤa ipfi • U p̄fufhithadza maipfi sa thelevishini/TV <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa pfano dza n̄fhungo na tshitwa hune ha si vhe na n̄fhungo kana tshitwa sa Hu na bugu n̄thihi/Hu na bugu mbili • U shumisa maiti o ɤowealeho sa Ndi ambara zwienda, Ndo ambara zwienda • U shumisa maɤadzisi o ɤowealeho (sa: Ha dali na khathihi) • U shumisa mabulafhethu ane a sumba vhuimo (niɤha, fhasi) • U shumisa maɤanganyi u sumbedza u ɤanganya na mutevhe (zwino, phanda ha) <p>ɤivhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mafhungo mbumbano sa mudavhini

THEMO YA 1 GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	U VHALA NA U ጁALELA	U ጁWALA NA U ጁKEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 9-10	<p>U thetshelesa luimbo/tshirendo tshi sa konጁi</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <p>U elelwa muhumbulo muhulwane</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita nyambedzano nga ha muhumbulo muhulwane • U vhambedza na tshenzhemo ya ene muጁe • U topola pfanapheledzo na mutevhetsindo • U topola maipfi a thomaho nga mubvumo u fanaho • U bvisela khagala vhuጁipfi ho ጁጁulwaho nga tshiጁori • U bvisela khagala vhuጁipfi ho ጁጁulwaho nga tshiጁori. • U bvisela khagala vhuጁipfi ho ጁጁulwaho nga tshiጁori • U imba luimbo/mitaladzi yo nangwaho <p>U tamba mutambo wa luambo u konጁaho</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tevhele ndaela zwavhuጁi • U shumisa ጁivhaipfi yo fhambanaho • U sielisana, ጁea vhaጁiwe tshifhinga tsha u amba <p>U ita ጁጁowጁጁowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihini tshine wa nga ita ngatsho ጁጁowጁጁowe ጁuvha ጁinwe na ጁinwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tamba raimi, tshirendo, luimbo zwi sa konጁi • U fhiindula nga ene muጁe muthu kha ndaela • U tamba mutambo wa luambo lu sa konጁi 	<p>U vhalo zwirendo zwi sa konጁi</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhalo: u humbulela zwi tshi bva kha ጁho na zwifanyiso • U shumisa zwitirathedzhi zwa u vhalo sa, u humbulela, lavhelesa zwifanyiso zwavhuጁi na kha ludungela lwa nyimele • U fhiindula mbudziso nga ha tshibveledzwa • U topola mutevhetsindo na pfanapheledzo • U khethekanya ipfi u ya nga madungo • U bvisela khagala vhuጁipfi ho ጁጁulwaho nga tshiጁori <p>U vhalo na u tandulula phazili ya maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U peleጁa maipfi nga ጁጁila yone • U sumbedza u pfesesa ጁhalutshedzo dza maipfi <p>U ita ጁጁowጁጁowe ya u vhalo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela ጁጁha hune ha vha na kubulele kwone, mutevhetsindo na u bvisela vhuጁipfi khagala nga ጁጁila yone <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eጁhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U bvisela vhuጁipfi khagala nga ha tshiጁori tsho vhalwaho 	<p>U ጁwala mafhungo a no raima a tshirendo tshi sa konጁi tshi re na fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ጁwala mafhungo mavhili a vhulapfu vhu eጁanaho na pfanapheledzo dza u fana • U shumisa mutevhetsindo na pfanapheledzo dzo teaho • U shumisa ጁጁivho ya mibvumo u bveledza mutevhetsindo <p>U ita ጁጁowጁጁowe ya u ጁwala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ጁwala maipfi ane a thoma nga mibvumo i no fana sa: Ofhani, Ovhani.... <p>U rekhoda maipfi na ጁhalutshedzo dza kha ጁhalusamaipfi ya vhuጁe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nyolo kana mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana ጁhalutshedzo u sumbedza u ri ipfi ጁi amba mini 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U peleጁa maipfi o ጁoweleaho, hu tshi shumiswa ጁhalusamaipfi ya vhuጁe • U shumisa ጁivhaipfi u sedzulusa mupeleጁo na u wana zwine ipfi ጁa amba zwone • Maipfi ane a thoma nga mubvumo m ha tevhele v kana w: u shumisa m u peleጁa sa mvula, mwemwela • U pfufhihadza (sa: RSA) <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa malaeli • U pfesesa na u shumisa tshivhumbeo tsha khanedza • U shumisa maambiwa. • U shumisa tshifhinga tsha zwino ጁi bvelaho phanጁa (sa Ndo no fhedza) • U thoma u shumisa “o tea”, “a nga” u sumbedza zwo teaho u itwa • U shumisa “ጁo” u sumba uri zwi ጁo itea (sa: Hu ጁo vha na mvula) <p>ጁivhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha maጁwalwa a u ጁanganela kana a mugudi nga eጁhe

THEMO YA 1 GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	U VHALA NA U TALELA	U N̄WALA NA U N̄EKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
				<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi ane a wanala kha mutevhe muthihi wa jema tsumbo: khavara na siaṭari a wanala kha mutevhe muthihi wa jema dza bugu • Homonimi (ipfi ji fanaho mubvumo na tshivhumbeo na jinwe hone ji tshi amba zwi sa faniho (sa: o “fula” jinngo na jito lawe ji khou “fula”) • U tuma thangi kana mitshila kha mudzi wa ipfi <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa tsivhudziso • U shumisa tshigarukela • U shumisa zwiḡevhe kha zwo ambiwaho • U shumisa tshivhumbeo tsha maiti • Likhathi ja tshifhinga tshi bvelaho phanda (sa: “U khou vhala”) <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha maiwalwa a u tanganela kana mugudi nga eṭhe

THEMO YA 2 - GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U NIWALA NA U NEKEDZA	
VHEGE YA 1-2	<p>U thetshelesa tshitori</p> <p>U nanga zwiṭori zwa fikishini dza musalauno/ nganetshelo ya vhuṇe/ zwiṭori zwa sialala/ zwiṭori/ zwiṭori zwa vhutshilo vhukuma</p> <p>Tshibvedzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U humbulela zwine zwa nga itea • U fhiindula mbudziso dzi sa konḡi • U amba madzina a vhabvumbedzwa nga nḡila yone • U kona u topola vhabvumbedzwa zwi tshi bva kha ṭhalutshedzo ya orala • U ṇea vhuḡipfi nga ha tshitori <p>U ṇea nganea ya vhuṇe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga u ya nga tshenzhemo ene muṇe • U nanga ṭhoho yo teaho • U sa bva nḡa ha ṭhoho • U amba zwiwo nga nḡila ine ha vha na thevhekano <p>U ita ṇḡowḡowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tshine wa nga ita ngatsho ṇḡowḡowe ḡuvha ḡirwe na ḡirwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda, tshirendo, rairi na luimbo zwi sa konḡi • U fhiindula ndaela nga ene muṇe • U tamba mutambo wa luambo u sa konḡi 	<p>U vhala tshitori</p> <p>Tshibvedzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha ṭhoho na zwiḡanyiso • U shumisa zwiḡirathedzhi zwa u vhala sa, u bvumba, u ita khumbulelwa na u humbulela, u shumisa mibvumo na ludungela lwa nyimele • U vhudzisa na u fhiindula mbudziso nga ha tshitori • U topola puloto, fhethuvhupo na vhabvumbedzwa (vhaanewa) • U ṭalutshedza mihumbulo nga ha kuvhonele kwa zwithu kha tshibveledzwa <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u ṇwala)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita nyambedzano nga ḡivhaipti ntswa u bva kha tshibveledzwa tsho vhalwaho • U shumisa ṭhalusamaipfi <p>U ita ṇḡowḡowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela ṇṭha nga mubulo wo teaho, vhuḡinyanyuli na thempho <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiḡveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṭhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U kovhekana mihumbulo nga ha kuvhonele kwa zwithu 	<p>U ṇwala mulaedza</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga magudiswa o teaho • U shumisa fomete yo teaho • U fhedzisele nga dzina ḡawe <p>U ṇwala nga ha nganetshelo vhukuma hu tshi shumiswa fureme, (sa, mulovha ndonda)</p> <p>U bva kha bugupfarwa kana Faela ya zwishumiswa zwa mudededzi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa fureme • U nanga u ya nga tshenzhemo ya ene muṇe • U nanga ṭhoho yo teaho • U sa bva nḡa ha ṭhoho • U amba zwiwo nga nḡila ine ha vha na thevhekano • U shumisa ḡivhaipti yo fhambanaho <p>U rekhoda maipfi na ṭhalutshedzo dzao kha ṭhalusamaipfi ya vhuṇe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nyolo kana mathungo hu tshi shumiswa maipfi kana ṭhalutshedzo u sumbedza uri ipfi ḡi amba mini, n.z 	<p>ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO</p> <p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ṇḡivho ya mutevhe wa aḡifabethe na ipfi ḡa u thoma uri a kone u wana ipfi kha ṭhalusamaipfi • U shumisa thangi u itela u vhumba vthuthihi na vhuṇzhi ha ipfi (sa: mu-mi; mu-vha,tshi- zwi) • U shumisa thangi kha u vhumba vthuthihi na vhuṇzhi • U shumisa zwiḡuna na zwisadzi (sa: phambo/mukukulume) <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhaṭa na u shumisa madzina vhukuma (sa: Ḳeḡere danzi) • U shumisa maṭaluli o fhambanaho ine ya tshimbilelana na miṇwaha • U shumisa maṭaluli o fhambanaho ane a tshimbilelana na mutsho (thempheretsho) • U thoma u shumisa tshivhumbeo tsha mati sa: kunda, kundwa • U fhaṭa ṇḡivho na u shumisa ḡikhathi ḡa ḡo • U shumisa pfano dza ṇefhungo na tshiiwa hune ha si vhe na ṇefhungo kana tshiiwa (sa: Hu na bugu ṇḡini/ Hu na bugu mbili) • U sengulusa maipfi a sa konḡi e kha Ḳiti, tshiiwa (sa: Malindi/o vhala/ bugu yawe) <p>Ḳivhaipti kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha maṇwalwa a u ṭanganela kana a mugudi nga eṭhe

THEMO YA 2 - GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U NIWALA NA U NEKEDZA	
	<p>U thetshelesa tshibvedzwa tsha mafungo sa, muvhigo wa mutsho kana thalutshedzo ya fhethu</p> <p>Tshibvedzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U topola zwidodombedzwa zwo khetheaho • U thalutshedzela mafungo • U vhambedza na tshenzhemo ya ene muṇe <p>U thetshelesa na u fhindula masia a sa konḡi nga u tou amba</p> <ul style="list-style-type: none"> • U kona u tevhele masia • U sumbedza u pfesesa ḡivhaipfi i elanaho na masia <p>U thetshelesa thaluso na thalutshedzo ya tshithu</p> <ul style="list-style-type: none"> • U kona u topola tshithu tsho thaluswaho zwavhuḡi • U shumisa maipfi ane a thalusa tshithu • U shumisa maṇwe maipfi maswa a bvaho kha tshibvedzwa/ tshithori • U shumisa maṭaluli <p>U ita ṅḡowḡḡowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithini tshine wa nga ita ṅatsho ṅḡowḡḡowe ḡuvha ṅṇwe na ṅṇwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tamba raimi, tshirendo, luimbo zwi sa konḡi • U fhindula ndaela nga ene muṇe • U tamba mutambo wa luambo u sa konḡi 	<p>U vhalo zwiibvedzwa zwa mafungo kha tshati/ Thebuḷu/ dayagiramū/ mimapa/ mapa wa muhumbulo/ zwiifanyiso</p> <p>Tshibvedzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhalo: u humbulela zwi tshi bva kha thoho na zwiifanyiso • U shumisa zwiṅṅathedzhi zwa u vhalo sa, u tshimbida maṭo kha tshibvedzwa • U vhudzisa na u fhindula mbudziso • U ita nyambedzano nga ha muhumbulo muhulwane na zwidodombedzwa • U thalutshedzela mafungo e kha zwiifanyiso <p>U vhalo zwiifanyiso sa, phosiṭara ya u kunguwedza vhuṭambo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhalo: u ita nyambedzano nga ha zwiifanyiso • U thalutshedzela mafungo • U ita nyambedzano nga ṅḡivho ya tshibvedzwa • U ita nyambedzano nga ha luambo lwo shumiswaho • U topola na u ita nyambedzano nga ha zwiiluli zwa u ola sa, mivhala na saizi dzo fhambanaho kana tshaka dza khandiso (fonto) <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiibvedzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṅhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhambedza bugu/tshibvedzwa zwo vhalwaho 	<p>U ita manweledzo a mafungo a tshibvedzwa hu na u thuswa</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ḡadzisa maipfi o ṅahelaho kha manweledzo o ṅwalwaho kana a re kha tshati/ Thebuḷu/ mapa wa muhumbulo • U shumisa ḡivhaipfi yo teaho • U shumisa maṇwe maipfi maswa a bvaho kha tshibvedzwa/tshithori <p>U ola zwiifanyiso, phosiṭara ya u kunguwedza vhuṭambo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga mafungo o teaho • U shumisa fomete yo teaho • U shumisa zwiṅṅaluli zwa u ola sa, mivhala na saizi dzo fhambanaho kana tshaka dza khandiso(fonto) <p>U rekhoda maipfi na thalutshedzo dzao kha thalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nyolo kana mafungo hu tshi shumiswa maipfi kana thalutshedzo u sumbedza uri ipfi ṅi amba nga ha mini 	<p>ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO</p> <p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa thangi u vhumba vhuithini na vhuṅzhi ha ipfi (sa: mu-mi; mu-vha; tshi- zwi) • Maipfi a re na mibvumo ya pfalandoṅhe ndapfu: u dzhenisa e – yo ifhumulaho mafheloni tsumbo. kheke <p>U shuma na mafungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pfesesa na u shumisa masumbavhuṅe (sa: Ndi yanga) • U dovholola madzina zwao • U thoma u pfesesa madzina zwao (sa: Ndi funa khovhe) • Maipfi a no shuma oṅhe (kholokhesheni) tsumbo. Khwanda na Mulomo, • Ḳikhathi ṅa ndi thalutshedza tshitatemennde (sa: Ḋuvha ṅi kovhela vhuikovhela) • Ḳikhathi ṅa ḡo (sa: Ndi ḡo mu vhona, Ndi kha ḡi ḡo mu vhona mats'helo) • U bveledza ṅḡivho na kushumisele kwa maṭanganyi a sumbaho u ḡadzisa, mutevhe na u vhambedza • U kona u topola na u shumisa zwo ambiwaho <p>Ḋivhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha maṇwalwa a u ṅanganela kana mugudi e eṅhe • Mathambanyi (maipfi a no amba zwi no fana (sa: lala/eḡela)
VHEGE YA 3-4				

THEMO YA 2 - GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	
VHEGE YA 7-8	<p>U thetshelesa na u tevhezela ndaela sa, tsumbo resipi/ndaela dza u ita tshithu</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita nyambedzano nga ha zwidodombedzwa zwa tshibveledzwa • U vhudzisa mbudziso u itela u wana mafhungo • U thetshelesa na u fhindula nga n'gila yo teaho <p>U nea ndaela (dzi si nga fhasi ha maga mavhili)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa divhaipifi yo teaho • U shumisa maipifi nga n'gila yone • U nea ndaela nga mutevhe wone <p>U khethekanya zwithu</p> <ul style="list-style-type: none"> • U khethekanya zwithu u ya nga zwigwada ho sedzwa khritheria • U talutshedza uri ndi ngani zwithu zwi na vhusaka <p>U ita ndowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tsha u ita ndowendowe ngatsho q'uvha jinwe na jinwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhindula ndaela nga ene muṅe • U nea na u tevhezela ndaela na masia 	<p>U vhalo tshibveledzwa tsha u tevhelela maga sa resipi/ndaela dza u ita tshithu</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha thoho na zwifanyiso • U shumisa zwijirathedzhi zwa u vhala sa, u humbulela, ludungela lwa nyimele ya tshibveledzwa • U ita nyambedzano nga ha zwidodombedzwa zwo khetheaho zwa tshibveledzwa • U ita nyambedzano ya thevhekano dza ndaela <p>U vhalo zwiibveledzwa zwa mafhungo zwi re na zwifanyiso sa, dayagiramu/nyolo/thebuju/tshati/ mapa wa muhumbulo/ zwifanyiso</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha thoho na zwifanyiso; u sedzulusa tshibveledzwa lwa u thoma sa, u jola dzi thoho • U vhudzisa na u fhindula mbudziso • U talutshedza mihumbulo mihulwane • U talutshedzela mafhungo kha zwifanyiso <p>U ita nyito ya tholokanyondivho kha mafhungo a tshibveledzwa)</p> <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhahili-vhahili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhambedza na vhutshilo hawe ene muṅe 	<p>U n'wala nga ha maga ane a tea u tevhelwa hu na u thusedzela</p> <p>Tshibveledzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U d'adza zwidodombedzwa kha muhangarambo (fureme) • U shumisa zwidodombedzwa zwo khetheaho • U sa bva n'gila ha thoho • U shumisa girama yo teaho, mupelejo na ndongazwiga • U rekhoda maipifi na thalutshedzo dzao kha thalusamaipifi ya vhuṅe <p>U lebuja na/kana u fhedzisa zwifanyiso tsumbo dayagiramu/ u oia/ Thebuju/ tshati/ mapa wa muhumbulo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U thetshelesa mafhungo a anetsheiwaho (orala) • U shumisa divhaipifi yo teaho • U n'wala lebuju fhethu ho teaho <p>U rekhoda maipifi na thalutshedzo dzao kha thalusamaipifi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nyolo kana mafhungo hu tshi shumiswa maipifi kana thalutshedzo u sumbedza uri ipifi ji amba mini, n.z 	<p>ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO</p> <p>U shuma na maipifi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipifi a re na mibvumo ya pfalandothe ndapfu: u dzhenisa e – yo fhumulaho matheloni tsumbo. kheke U peleja maipifi o d'oweleaho, hu tshi shumiswa thalusamaipifi ya vhuṅe • U shumisa divhaipifi u sedzulusa mupelejo na u wana zwine ipifi ja amba • U fhaṅa n'givo ya maipifi ane a a divha nga u a vhona na ane a shumiswa tshifhinga tshoṅthe <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa tshivhumbeo tsha jiti jilaeli (sa: ima) • U shumisa tshifhinga tsha zwiwo u thalutshedza nyito (sa: Ndi tamba mano anga q'uvha jinwe na jinwe) • U fhaṅa na u shumisa mamudi (sa: u sumba vhuṅoni, ndi nga kha u ita khumbelo) • U shumisa no fanela u sumbedza uri ndi zwa ndeme • U thoma u shumisa “ndi nga” na “ndi do” u sumbedza u diimisela • U shumisa maḡadzisi a fhethu (hatha, fhala) • U shumisa maḡadzisi a nyito (tavhanya, ongolowa) <p>Divhaipifi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mathambanyi (maipifi a no amba zwi sa taniho (sa: n'ha/fhasi) • Maipifi a bvaho kha maṅwaliwa a u thanganela kana mugudi e eṅhe
	VHEGE YA 9-10	<p>U LINGA HA SAMETHIVI</p>		

THEMO YA 3 – GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	
VHEGE YA 1-2	<p>U thetshelesa tshiitori</p> <p>U nanga zwiitori zwa fikishini dza musalauno/ nganetsihelo ya vhuṅe/ zwiitori zwa sialata/ zwiitori/ zwiitori zwa vhutshilo vhekuma</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhindula mbudziso dzi sa konqi • U amba kana u bula vhabvumbwedzwa nga nqila yone • U dovha u anetshela tshiitori nga nqila ine ha vha na thevhokano • U amba vhuḡipfi nga ha tshiitori • U ṭalutshedza zwiitisi na nyito dzazwo kha zwiwo <p>U nea ṭalutshedzo ya muthu/ phuka/ vhaanewa vha bvaho kha tshiitori</p> <p>U ṭalutshedza zwine muthu/ phuka/ vhaanewa/ fhethu zwa vhonealisa zwone</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisamaipfi maswa e vha guda kha tshiitori • U shumisa maṭaluli 	<p>U vhala tshiitori</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha ṭhoho na zwiifanyiso • U ṭalutshedzela na u ṭalutshedza mulaedza • U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhala sa, u humbulela, u shumisa ludungela lwa nyimele u wana ṭalutshedzo na u vhina (u humbulela) • U toolola zwiwo nga mutevhe wo teaho • U ṭalutshedza vhuḡipfi nga ha tshibveledzwa a tshi nea na zwiitisi • U ita nyambwedzwa nga ha mubvumbwedzwa dendele na vhanwe vhabvumbwedzwa • U ita nyedzisele yo qisendeka nga tshiitori <p>U ita nyito dza kupfesele kha tshibveledzwa (orala kana u n'wala)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhala tzedzuluso ya bugu i sa konqi • U kona u topola maṭhongo a ndeme sa, ṭhoho ya bugu ine ya khou itwa tzedzuluso, murwali, n.z • U topola zwa ndeme • U ita nyambwedzwa malugana na fomete ya tzedzuluso • U ita nyambwedzwa nga ha phindulo dza tzedzuluso 	<p>U n'wala nyambwedzwa</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga magudiswa o teaho ṭhoho • U shumisa fureme nga nqila yo teaho • "zwiṭitshi" zwa vhaanewa zwi tshi tevhelela mutevhe wone u ṭalaho • U shumisa girama yo teaho, mupeleḡo, ndongazwiga na zwickhala vhekati ha pharagirafu • U rekhoda maipfi na ṭalutshedzo dzao kha ṭalusamaipfi ya vhuṅe <p>U n'wala ṭhaluso ya muthu/phuka/ fhethu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ṭalutshedzo i a pfala • U shumisa maṭhongo o fhaitwaho, o fhelelaho zwavhuḡi. • U shumisa girama yo teaho (maṭaluli) mupeleḡo na ndongazwiga <p>U rekhoda maipfi na ṭalutshedzo dzao kha ṭalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nyolo kana maṭhongo hu tshi shumiswa maipfi u ṭalutshedza zwine ipfi ṭa amba zwone 	<p>ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO</p> <p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhata nqivho ya foniki u itela uri a kone u peleta maipfi • U fhata nqivho ya maipfi ane a a qivha nga u a vhona na ane a shumiswa tshifhinga tshoḡhe • U fhandekanya maipfi malapfu uri a vhe mapufhi sa mu-hu-mbu-lo, shu-mi-sa • Homonimi (ipfi ṭi fanaho mubvumo na tshivhumbeco na ṭinwe hone ṭi tshi amba zwi sa faniho (sa:o "fula" ṭinngo na ṭiḡo ṭawe ṭi khou "fula") <p>U shuma na maṭhongo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhumba na u shumisa masala (sa: Nḡe, rine, inwi, vhone) • U vhumba na u shumisa masala masumbi (sa: ṭa, iyo, zwiḡa, hezwi) • U vhumba na u shumisa masala vhuṅe (sa: yanga, yawe, dzavho) • U shumisa maiti o ḡowealeho sa Ndi ambara zwienda, Ndo ambara zwienda • U pfesesa na u shumisa ṭiti u buletshedza nyito • U sengulusa maipfi a sa konqi e kha ṭiti, tshiiwa (sa: Malindi/o vhala/ bugu yawe) <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha maṭwalwa a u ṭanganela kana a mugudi e eiḡhe

THEMO YA 3 – GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ṬALELA	U ṆWALA NA U ṆEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 1-2	<p>U ita ṅdowenḑowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithini tsha u ita ṅdowenḑowe ngatsho ḑuvha ḑinwe na ḑinwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tamba raimi, tshirendo, luimbo zwi sa konḑi • U tamba mutambo wa luambo u sa konḑi • U ṅea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mafhungo a ene muṅe • U dovha u anetshela tshitori tsho pfiwaho kana tsho vhaliwaho 	<p>U ita ṅdowenḑowe ya u vhalala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalala ṅiṅha nga mubulo wo teaho, nga mbonalo (tsedzeo) yone na thempho <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhahhili-vhahhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita tsedzuluso ya bugu ya orala hu tshi shumiswa fureme yo teaho 		

THEMO YA 3 – GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ȚALELA	U ȚWALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 3-4	<p>U thetshelesa mafungo a bvaho kha tshibveledzwa sa, nganea dza vhukuma/ nganeishelo/ muvhigo/ athikili dza mafungo</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhiindula mbudziso • U Țalutshedza zwiwo • U kovhekana mihumbulo nga kuvhonele kwa zwithu <p>U shela mulenzhe kha mufhindulano mupfufhi kha Țoho yo Țowealeaho</p> <ul style="list-style-type: none"> • U sielisana • U sa bva nȚa ha Țoho • U vhudzisa mbudziso dzo teaho <p>U ita nȚowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tsha u ita nȚowendowe ngatsho Țuvha jȚwe na jȚwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tamba raimi, tshirendo, luimbo zwi sa konȚi • U tamba mutambo wa luambo u sa konȚi • U Țea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mafungo a eȚe muȚe • U dovha u anetshela tshȚori tsho pfiwaho na tsho vhalwaho 	<p>U vhala zwiবেলেদ্বা zwa mafungo sa, mafungo a mbuno/ muvhigo/ athikili dza mafungo</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha Țoho na zwi fanyiso • U shumisa zwiȚirathedzhi zwa u vhala sa, u vhala nga u tou fhirisa maȚo nga u Țavhanya hu tshi sedzwa zwa ndeme, zwidombwedzwa zwo khetheaho, u lavhesa tshibveledzwa nga nȚha hu tshi sedzwa muhumbulo muhulwane nga u angaredza • U fhiindula mbudziso dzi konȚaho sa, ndi ngani? Ni zwi humbulisa hani? <p>U ita nyito dza kupfesele kha tshibveledzwa (orala kana u Țwala)</p> <p>U vhala zwi fanyiso sa, phosiȚara kana nȚivhadzo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u ita nyambedzano nga ha zwi fanyiso • U ita nyambedzano nga ha zwi ne tshibveledzwa tsha vha zwo ne • U sumbedza mȚungo o khetheaho • U Țalutshedzela mafungo • U ita nyambedzano nga ndivho ya tshibveledzwa • U ita nyambedzano nga ha mashumisele a luambo • U topola na u ita nyambedzano nga ha zwiȚaluli zwa nyolo sa, mivhala na saizi dzo fhambanaho kana tshaka dza khandiso (fonto) 	<p>U ita manwedzo a mafungo a bvaho kha tshibveledzwa hu na u thusedzela</p> <ul style="list-style-type: none"> • U Țadzisa maipfi o Țahelaho kha manwedzo o Țwalwaho • U shumisa Țivhaipfi yo teaho • U shumisa maȚwe maipfi maswa a bvaho kha tshibveledzwa/ tshȚori • U shumisa Țhalusamaipfi u sedza mupeleȚo na Țalutshedzo dza maipfi <p>U ola na u beveledza zwi fanyiso sa, phosiȚara kana nȚivhadzo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa fomete yone • U khautshedza mafungo o teaho • U shumisa na zwiȚaluli zwa nyolo sa, mivhalana saizi dzo fhambanaho kana tshaka dza khandiso (fonto) <p>U rekhoda maipfi na Țalutshedzo dza kha Țhalusamaipfi ya vhuȚe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nyolo kana mafungo hu tshi shumiswa maipfi kana Țalutshedzo u sumbedza u ri ipfi jȚi amba mini, n.z 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nȚivho ya mutevhe wa aȚifabethe na ipfi jȚa u thoma uri a kone u wana ipfi kha Țhalusamaipfi • Maipfi a thomaho nga d a tevheiwa nga pȚalandȚhe kana pȚalanyana y (sa: dyambila) • U pȚufhihadza maipfi sa thelevishini/ TV • U pȚufhihadza (sa: RSA) <p>U shuma na mafungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa madzina a vhunzhi (sa: zwiȚero, marukhu) • U dovholola madzina zwao • U thoma u shumisa masumbi a ngaho sa nthihi, mbili na zwiȚwe na tsha u thoma, tsha vhuvhili tsha u fhedza. • U beveledza nȚivho na kushumisele kwa maȚaluli • U shumisa pȚano dza Țefungo na tshiiwa hune ha si vhe na Țefungo kana tshiiwa (sa: Hu na bugu nȚhithi/ Hu na bugu mbili) <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha maȚwalwa a u Țanganela kana a mugudi e eȚhe

THEMO YA 3 – GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ጁALELA	U ጁWALA NA U ጁKEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
	<p>U thetshelesa tshiጁtori</p> <p>Khethani (nangani) u bva kha:</p> <ul style="list-style-type: none"> • U thetshelesa na u vhambedza kha vhuጁshilo ha ene muጁe • U topola zwidodombedzwa zwo khetheaho • U toolola nga u tevhedza mutevhe wone • U ጁalutshedza zwiitisi sa, zwine nyito kana zwiwo zwa ita zwone • U ጁalutshedza mikhwa yavhuጁጁi bvaho kha tshiጁtori <p>U thetshelesa tshirendo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U toolola nga u tevhedza mutevhe wone • U vhambedza na tshenzhemo ya ene muጁe • U ጁalusa pfanapheledzo na mutevhetsindo • U bvisela khagala vhuጁጁipifi ho ጁutulwaho nga tshiጁtori • U bvisela vhuጁጁipifi khagala ho ጁutulwaho nga tshirendo • U renda tshirendo/ kha mitalo yo khetwaho 	<p>U ita ጁdowendጁwe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela ጁጁtha nga mubulo wo teaho, mbonalo yone na thempho <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiጁveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eጁthe/vhahhili-vhahhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhambedza bugu/ tshibveledzwa tsho vhalwaho <p>U vhala tshiጁtori</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha kha ጁthoho na zwifanyiso • U shumisa zwiጁtirathedzhi zwa u vhala sa, u humbulela, u shumisa mibvumo (foniki) na ludungela lwa nyimele • U topola na u ጁea muhumbulo kha puloto • U ጁalutshedza mikhwa yavhuጁጁi i bvaho kha tshiጁtori • U ጁalutshedza zwiitisi sa, zwine nyito kana zwiwo zwa ita zwone • U topola na u ita nyambedzano nga ha u sedza sia ጁiithihi <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u ጁwala)</p>	<p>U ጁwala tshibveledzwa hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga magudiswa o teaho ጁthoho • U shumisa muhangarambo/ fureme nga ጁጁlila yone • U shumisa ጁivhaiipifi yo fhambanaho yo katela na zwiጁtaluli na mafurase • U shumisa girama yo teaho, mupeleጁo, ndongazwiga na zwiikhala vhuጁkati ha pharagiratu • U rekhoda maipifi na ጁhalutshedzo dzaጁo kha ጁhalusamaipifi ya vhuጁጁe <p>U ጁwala mafhungo a na pfanapheledzo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ጁwala mafhungo mavhili a re na vhuጁlapfu ha u fana na pfanapheledzo dza u fana • U shumisa mutevhetsindo na pfanapheledzo dzo teaho • U shumisa ጁጁivho ya madungo u bveledza mutevhetsindo <p>U rekhoda maipifi na ጁhalutshedzo dzaጁo kha ጁhalusamaipifi ya vhuጁጁe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nyolo kana mafhungo hu tshi shumiswa maipifi kana ጁhalutshedzo u sumbedza uri ipifi ጁi amba mini, n.z 	<p>U shuma na maipifi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipifi ane a thoma nga mubvumo b ha tevhela v kana w: u buliwaho sa bvula, bwela • Maipifi ane a thoma nga mubvumo k a tevhelwa ngae kana u: u shumisa k u peleጁta ipifi <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pfesesa na u shumisa vhuጁthihi na vhuጁnzhi (sa: mu-vha: muthu - vhathu) • U fhaጁta ጁጁivho ya u shumisa maጁtaluli kha madzina sa Mmbwa ጁthuku • U shumisa tshivhumbeco tsha maiti • Maiti a mafurase tsumbo u tshimbila, • U fhaጁta ጁጁivho na kushumisele kwa tshifhinga tsho fhelaho • U thoma u shumisa maጁdadzisi • ጁivhaiipifi kha nyimele • Maipifi a bvaho kha maጁwalwa a u ጁanganela kana a mugudi e eጁthe
VHEGE YA 5-6				

THEMO YA 3 – GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ṬALELA	U ṆWALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
	<p>U ita ṅḍowḍowe ya u thetshelesa na u amba</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita ṅḍowḍowe hu tshi shumiswa maipfi ane a edzisela mibvumo ya zwithu sa, kholomo-moo, phele-huhwii 	<p>U vhala tshirendo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha ṭhoḥo na zwifanyiso • U shumisa zwitirathedzhi zwa u vhala sa, u humbulela, lavhelesa zwifanyiso zwavhuḍi na kha ludungela lwa nyimele • U topola mutevhetsindo na pfanapheleledzo • U khethekanya ipfi u ya nga madungo • U bvisela vhuḍipfi khagala ho ṭuṭulwaho nga tshirendo <p>U ita ṅḍowḍowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhala ṅḥa nga mubulo wo teaho, mbonalo (tsedzeo) yone na thempho <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṭhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U dovha u anetshela tshitori kana mihumbulo mihulwane ya mathungo a 3 u ya kha 5 • U bvisela vhuḍipfi khagala nga ha tshitori tsho vhalwaho 		

THEMO YA 3 – GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 7-8	<p>U thetshelesa mafungo a bvaho kha tshibveledzwa sa, mafungo a mbuno/ muvhigo/ thaluso</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhindula mbudziso • U topola na u nea muhumbulo kha muhumbulo muhulwane na zwidodombedzwa zwauri • U kovhekana mihumbulo na u fha mihumbulo nga ha kuvhonele kwa zwithu • U shumisa qivhaipfi yo fhambanaho <p>U thetshelesa thalutshedzo, a konou thalutshedza fethu/zwimela/zwipuka/ zwithu</p> <ul style="list-style-type: none"> • U thalusa fnethe zwavhuqi • U shumisa maipfi ane a konda u thalutshedza fnethe zwavhuqi • U shumisa mañwe maipfi maswa a bvaho kha tshibveledzwa/ tshitori • U shumisamañaluli 	<p>U vhala zwibveledzwa zwa mafungo kha zwi vhonele sa, tshati/Thebuju/ mapa wa mihumbulo/ mapa/ zwifanyiso</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha thoho na zwifanyiso • U shumisa zwiñirathedzhi zwa u vhala sa, u vhala nga u tshimbidza mañ • U topola na u nea muhumbulo kha muhumbulo muhulwane na zwidodombedzwa zwauri • U thalutshedza mafungo a tshi bva kha zwifanyiso 	<p>U lebuja na/kana u fhedzisa zwifanyiso sa, tshati/Thebuju/mapa wa mihumbulo/mapa/zwifanyiso</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa qivhaipfi yo teaho • U lebuja tshibveledzwa zwavhuqi • U shumisa fomete yavhuqi ine ya nga kona u itelwa lebuju dza ipfi jithihi kana mavhili <p>U shumisa mafungo a tshi bva kha zwifanyiso U itela u n'wala nga tshibveledzwa tsha mafungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U thalutshedza mafungo nga nqila yone • U dzhia mafungo nga nqila yo teaho • U shumisa qivhaipfi yo teaho • U shumisa thalusamaipfi u sedza mupeleto na thalutshedzo dza maipfi <p>U rekhoda maipfi na thalutshedzo dzao kha thalusamaipfi ya vhuñe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nyolo kana mafungo hu tshi shumiswa maipfi kana thalutshedzo u sumbedza uri ipfi ji amba mini, n.z 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a re na mibvumo ya pfalando the ndapfu: u dzhenisa e – yo fhumulaho mafheloni tsumbo. kheke <p>U shuma na mafungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U thoma u shumisa mabulafnethe a masumbandila • U bveledza na u shumisa tshivhumbeco tsha jiti • U fhaña ka kushumisele kwa matikedzi tsumbo “konou” u sumbedza u konadzea, • U fhaña na u shumisa mamudi (sa: ndi nga u sumba vhukoni, ndi do humbela) • U shumisa no fanela u sumbedza uri ndi zwa ndeme • U thoma na u shumisa mañanganyi u sumba phambano (fhedzi), zwiitisi (ngauri) na ndivho (uri) • U kona u topola na u shumisa zwo ambiwaho <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha mañwalwa a u thanganela kana a mugudi e eñhe

THEMO YA 3 – GIREIDI YA 4			
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ṬALELA	U ṆWALA NA U NEKEDZA
VHEGE YA 7-8	<p>U ita ṅḍowḍowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithini tsha u ita ṅḍowḍowe ngatsho ḍuvha ḵinwe na ḵinwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tamba raimi, tshirendo, luimbo zwi sa konḍi • U tamba mutambo wa luambo u sa konḍi • U ṅea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mafhungo a eṅe muṅe • U dovha u anetshele tshiṭori tsho pfiwaho kana tsho vhalwaho 	<p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u ṅwala)</p> <p>U vhala tshibveledzwa tshi no tevhele maga sa, tsumbo resiphi kana ndaela dzi sa konḍi</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulelele zwi tshi bva kha ṭhoho na zwifanyiso • U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhala sa, u humbulelele, lavhelesa zwifanyiso zwa vhuḍi na kha ludungela lwa nyimele • U fhiindula mbudziso nga ha tshibveledzwa • U ṭalutshedza zwine zwa tea u itiwa • U ita nyambedzano nga ha zwidombwedzwa zwo khetheaho zwa tshibveledzwa • U ita nyambedzano ya thevhekano dza ndaela • U tevhedza ndaela <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṭhe/vhahhili-vhahhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhambedza na vhutshilo ha ene muṅe 	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO

THEMO YA 3 – GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ṬALELA	U ṆWALA NA U ṆEKEDZA	
VHEGE YA 9-10	<p>U thetshelesa iṭambwa li tshi vhalwa nṭha kana li tshi bva kha radio kana TV</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U humbulela zwi tshi bva kha ṭhoho • U toolola iṭambwa nga mutevhe wone • U bula vhabvumbwedzwa nga nṭlila yone <p>U edzisea muanewa kana u edzisela zwo ḍoweleaho</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga magudiswa o teaho • U shumisa zwidombwedzwa nga vhuronwane • U bvisela miṭumbulo na vhuḍipifi khagala • U sa bva nṅa ha ṭhoho • U sumbedza u ḍivha phambano ya matshilisano • U shanduka u bva kha luṭwe luambo u tshi ya kha luṭwe <p>U ita ṅdowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>u nanga tshithini tsha u ita ṅdowendowe ngatsho ḍuvha iṭwe na iṭwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tamba raimi, tshirendo, luimbo zwi sa konḍi • U tamba mutambo wa luambo u sa konḍi • U ṅea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mafhungo a eṅe muṅe • U dovha u anetshela tshitori tsho pfiwaho kana tsho vhalwaho 	<p>U vhalwa iṭambwa</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhalwa nga u humbulela zwi tshi bva kha ṭhoho • U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhalwa • U topola muṭoḍo wa tshitori • U ita nyambwedzwa nga ha vhabvumbwedzwa na fhethuvhupo • U bvisela khagala vhuḍipifi ho ṭuṭulwaho nga tshitori • U ita nyambwedzwa nga ha zwiṭaluli zwa tshibveledzwa nga maanḍa ndongazwiga • U tamba iṭambwa kana u tamba tshipiḍa tshipufufhi tsha iṭambwa <p>U ita ṅdowendowe ya u vhalwa</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalwa nṭha nga mubulo wo teaho, mbonalelo yone na thempho <p>U vhuisa muṭumbulo kha zwiṭambwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita tsedzuloso ya bugu pfufhi ya orala hu tshi shumiswa fureme yo teaho 	<p>U Ṇwala nga ha muṭhindlelano</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga vhabvumbwedzwa vho teaho • U dzudzanya nyambwedzwa nga mutevhe wone • U shumisa fureme nga nṭlila yo teaho • U shumisa maambiwa zwavhuḍi • U shumisa ḍivhaipfi yo fhambanaho • U shumisa girama yo teaho, mupeleṭo, ndongazwiga na zwickhala • U rekhoda maipfi na ṭhalutshedzo dzao kha ṭhalusamaipfi ya vhuṅe <p>U Ṇwala bugu i sa konḍi ya u sedzulusa hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga magudiswa o teaho • U ṅea muṭumbulo wawe nga ha kuvhonele kwawe kwa zwithu <p>U rekhoda maipfi na ṭhalutshedzo dzao kha ṭhalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nyolo kana mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana ṭhalutshedzo u sumbedza uri ipfi li amba mini, n.z 	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO

THEMO YA 4 – GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 1-2	<p>U shela mulenzinhe kha therisano nga ha thoho yo dowealeaho</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhudzisa mbudziso dzo teaho na u fhindula mbudziso • U sa bva kha therisano • U thonifha mihumbulo ya vhañwe <p>U tamba mutambo wa luambo u kongdaho</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tevhele ndaela zwavhuđi • U shumisa ñivhaipti yo vhalaho • U sielisana, ñea vhañwe tshifhinga tsha u amba <p>U ita ndowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tsha u ita ndowendowe ngatsho ñuvha ñirwe na ñirwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tamba raimi, tshirendo, luimbo zwi sa konđi • U tamba mutambo wa luambo u sa konđi • U ñea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mathungo a ene muñe • U toolola zwe a pfa na u vhalaha kha tshitori 	<p>U vhalaha tshitori</p> <p>U nanga zwiñori zwa fikishini dza musalauno/nganetshelelo ya vhuñe/ zwiñori zwa siatala/ zwiñori/ zwiñori zwa vhutshilo vhuakuma</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhalaha: u humbulela u bva kha thoho na kha zwiñanyiso • U shumisa zwiñirathedzhi zwa u vhalaha sa, u humbulela zwiñe zwa nga tevhele • U fhindula na u thoma u vhudzisa mbudziso dzo kongdaho sa: Ndi ngani? Ni humbula mini? • U dovha u anetshelela tshitori nga mutevhe hu tshi shumiswa mañanganyi • U bvumba na u ñalutshedza zwiñitisi zwa nyito dza tshitorini • U ñalutshedza zwiñitisi kha tshitori • U bvisela khagala vhuñipti hawe nga ha tshibveledzwa <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u n'wala) U vhuisa muhumbulo kha zwiñveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eñhe/vhahhili-vhahhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhambedza bugu/zwiñveledzwa 	<p>U n'wala tshitori zwi thusedzwa nga mihangarambo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga magudiswa o teaho thoho • U shumisa muhangarambo/ fureme nga ndila yone • U shumisa ñivhaipti yo fhambanaho u katela na masala na mañanganyi na mafurase. • U shumisa girama yo teaho, mupelejo, ndongazwiga na zwickhala vhuakati ha pharagirafu • U rekhoda maipfi na ñalutshedzo dzao kha ñalusamaipfi ya vhuñe • U shumisa luambo kha u humbulelela <p>U rekhoda maipfi na ñalutshedzo dzao kha ñalusamaipfi ya vhuñe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nyolo kana mathungo hu tshi shumiswa maipfi kana ñalutshedzo u sumbedza uri ipfi ñi amba mini, n.z 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ñivhaipti u sedzululisa mupelejo na u wana zwiñe ipfi ña amba • Maipfi ane a thoma nga mubvumo m wa tevhelwa nga v kana w: u shumisa m u peleja sa mvula, mwemwela <p>U shuma na mathungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U thoma u shumisa masumbi a ngaho sa nthihi, mbili na zwiñwe na tsha u thoma, tsha vhuvhili tsha magumo. • U thoma u pfesesa madzina zwao (sa: Ndi funa khovhe) • U shumisa pfano dza ñefhungo na tshitiwa hune ha si vhe na ñefhungo kana tshitiwa sa Hu na bugu ññihini/Hu na bugu mbili • ñikhathi ña ndi u ñalutshedza tshitemennde (sa: ñuvha ñi kovhela vhuakovhela) • U shumisa “ño” u sumba uri zwi ño itea (sa Hu ño vha na mvula) • U shumisa mabulafethu ane a sumba vhuimo (ññha, fhasi) <p>Ñivhaipti kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha mañwalwa a u ñanganela kana a mugudi e eñhe

THEMO YA 4 – GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 3-4	<p>U thetshelesa inthaviyu/kha ri haseledze</p> <p>Tshibeledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U eleiwa mihumbulo mihulwane • U vhudzisa mbudziso dzo teaho • U fhindula zwavhuḡi nga ḡḡila yo teaho • U ḡea muhumbulo u tshi tevhele kuvhonele kwawe kwa zwithu <p>U thetshelesa u itela u fha milaedza nga u ita orala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U topola muhumbulo muhulwane na zwidodombedzwa zwo khetheaho • U topola uri mulaedza u khou ḡwalelwa vho nnyi na uri u khou bva ngafhi • U nanga magudiswa o teaho milaedza <p>U ita ḡḡowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tsha u ita ḡḡowendowe ngatsho ḡuvha ḡirwe na ḡirwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tamba raimi, tshirendo, luimbo zwi sa konḡi • U tamba mutambo wa luambo u sa konḡi • U ḡea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mathungo a eḡe muḡe • U dovha u anetshela tshifori tsho pfiwaho kana tsho vhalwaho 	<p>kha zwi vhonele sa, tshati/ Thebuju/mapa wa mihumbulo/mapa/zwifanyiso</p> <p>Tshibeledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela u bva kha ḡhohe na kha zwifanyiso • U shumisa zwifiratedzhi zwa u vhala zwo fhambanaho sa, u humbulela, hu tshi shumiswa, mibvumo na ludungela lwa nyimele, • U fhindula na u thoma u vhudzisa mbudziso dzi no konḡesa, zwititisi (ngani?) Ni zwi humbula hani? • U ḡatutshedza na u ita nyambedzano nga ha zwifanyiso • U ita manweledzo a tshibeledzwa hu na u thusiwa sa, u ḡadzisa maipfi a siho kha manweledzo o ḡwalwaho <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibeledzwa (orala kana u ḡwala)</p> <p>U vhala zwibeledzwa zwa matshilisano sa, milaedza</p> <ul style="list-style-type: none"> • U topola muhumbulo muhulwane na zwidodombedzwa zwauri • U kona u topola uri mulaedza wo livhiswa kha vhonele na uri u bva kha nnyi • U ḡatutshedza fomete yo shumiswaho 	<p>U ḡwala paragrafu hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa magudiswa o teaho • U shumisa ḡivhaipti yo fhambanaho hu tshi katelewa na masala na mamaḡanganyi na mafurase. • U shumisa girama yo teaho, mupeleḡo na ndongazwiga • U shumisa ḡhalusamaipfi u sedza mupeleḡo na ḡhatutshedzo dza maipfi <p>U ola, u lebuja, na/kana u fhedzisa zwifanyiso sa, tshati/ thebuju/ mapa wa muhumbulo/ mapa/ zwifanyiso</p> <ul style="list-style-type: none"> • U dzhia mathungo nga ḡḡila yo teaho • U kona u sumbedza vhuḡumani kha zwipiḡa zwo fhambanaho zwa u vhona zwavhuḡi • U ḡwala mathungo u ḡatutshedza tshati • U shumisa ḡivhaipti yo teaho • U shumisa ḡhalusamaipfi u sedza mupeleḡo na ḡhatutshedzo ya maipfi <p>U ḡwala zwibeledzwa zwa matshilisano sa, milaedza</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga magudiswa o teaho mulaedza • U shumisa fomete yone • U ḡea mulaedza nga ḡḡila yone • U vhekanya mathungo nga mutevhe wone • U ḡwala dzina ḡawe mafheloni 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U peleḡa maipfi o ḡowealeho, hu tshi shumiswa ḡhalusamaipfi ya vhone <p>U shuma na mathungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa maḡanganyi u sumbedza nyaluso na mutevhe kha fhungo • U bveledza ḡḡivho na kushumisele kwa maḡanganyi a sumbaho u ḡadzisa, mutevhe na u vhambedza • U shumisa maḡanganyi u sumbedza zwititisi na mvelele <p>ḡivhaipti kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha maḡwalwa a u ḡanganela kana a mugudi e eḡe

THEMO YA 4 – GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ṬALELA	U ṆWALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 3-4		<p>U vhala zwifanyiso sa, phosiṭara kana ṅdivhadzo kana phamfulete</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupṭarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u ita nyambedzano nga ha zwifanyiso • U ita nyambedzano nga ha zwine tshibveledzwa tsha vha zwone • U sumbedza mifungo o khetheaho • U ṭalutshedzela mafhungo • U ita nyambedzano nga ha ndivho na vhavhali vha tshibveledzwa. • U ita nyambedzano nga ha mashumisele a luambo <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṭhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U dovha u anetshela tshiṭori kana mihumbulo mihulwane kha mafhungo a 3 u swika 5 • U bvisela vhuṭipfi khagala nga ha tshiṭori tsho vhalwaho 	<p>U ola na u bveledza zwifanyiso sa, phosiṭara kana ṅdivhadzo kana phamfulete</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa fomefe yone • U khatha mafhungo o teaho • U shumisa na zwiṭaluli zwa nyolo sa, mivhala na saizi dzo fhambanaho kana tshaka dza khaṅṅiso (fonto) • U shumisa kuvhekanyele kwo teaho <p>U rekhoda maipfi na ṭalutshedzo dza kha ṭalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nyolo kana mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana ṭalutshedzo u sumbedza uri ipfi ji amba mini, n.z 	

THEMO YA 4 – GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 5-6	<p>U thetshelesa tshiřori U nanga zwi tshi bva</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U humbulela zwine zwa nga itea • U ita nyambedzano nga ha puloto, fhethuvhupo na vhabvumbedzwa (vhaanewa) • U ita nyambedzano nga ha zwiwo zwa tshiřori • U ņea vhuđipfi nga ha tshiřori • U dovha u anetshela tshiřori nga mutevhe wone hu tshi shumiswa mařanganyi <p>U tamba mutambo wa luambo u kongahano</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tevhele ndaela zwavhuđi • U shumisa đivhaipfi yo fhambanaho • U sielisana, u fha vhaņwe tshifhinga tsha u amba <p>U ita nđowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tsha u ita nđowendowe ngatsho đuvha iřņwe na iřņwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tamba raimi, tshirendo, luimbo zwi sa konđi • U tamba mutambo wa luambo u sa konđi • U ņea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mafhungo a eņe muņe • U dovha u anetshela tshiřori tsho pfiwaho kana tsho vhalwaho 	<p>U vhala tshiřori tshi re na muhındulano</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela u bva kha řoho na kha zwifanyiso • U shumisa zwiřirathedzhi zwa u vhala sa, u humbulela hu tshi shumiswa ludungela lwa nyimele • U ita nyambedzano nga ha puloto, fhethuvhupo na vhabvumbedzwa (vhaanewa) • U ita nyambedzano nga ha zwiwo zwa tshiřori • U ņea vhuđipfi nga ha tshiřori • U nweledza tshiřori hu na u thusedzwa • U topola uri ndi tshifhio tshipiđa tshine tsha vha tsha muhındulano • U edzisele tshiřori kana tshipiđa tsha tshiřori <p>U vhala dayari kana u dzhenisa maipfi kana mafhungo kha dayari</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha řoho ya mafhungo na zwifanyiso • U shumisa zwiřirathedzhi zwa u vhala sa, u humbulela, lavhelesa zwifanyiso zwavhuđi na u shumisa ludungela lwa kha nyimele • U topola na u ita nyambedzano nga ha muthu ane a khou n'wala dayari • U bvisela khagala vhuđipfi ho řuřulwaho nga tshiřori 	<p>U n'wala tshiřori tshine vha thusedzwa nga muhangarambo khathini na muhındulano</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga magudiswa o teaho • U shumisa muhangarambo (fureme) • U shumisa maambathwi kha muhındulano • U tatamudza fhungo/mafhungo nga u engedza mařatului na mađadzisi • U shumisa đivhaipfi yo engedzedzeaho hu tshi kateiwa na masala, zwiřalusi na mafurase • U shumisa gitama yo teaho, mupeleřo na ndongazwiđa • U shumisa řalusamaipfi u itela u sedza mupeleřo na řalutshedzo dza maipfi <p>U rekhoda maipfi na řalutshedzo dzao kha řalusamaipfi ya vhuņe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nyolo kana mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana řalutshedzo u sumbedza uri ipfi iři amba mini, n.z 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa đivhaipfi u sedzulusa mupeleřo na u wana zwine ipfi iři amba <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa mařanganyi u sumbedza zwe a nanga (sa: tshija, itsho) • U kona u topola na u shumisa zwo ambiwaho • U bveledza kushumisele kwa maambiwa. • U shumisa zwiđevhe kha zwo ambiwaho • U shumisa tshithoma a tshi khethekanya madzina a re kha mutevhe • U shumisa zwiđevhe u sumba vhuņe <p>Đivhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha mařwalwa a u řanganela kana a mugudi e eņe

THEMO YA 4 – GIREIDI YA 4				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ҒALELA	U ҒWALA NA U ҒEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 5-6	<p>U shela mulenznhe kha therisano nga ha Ғoho yo Ғoweleaho</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhudzisa mbudziso dzo teaho na u fhiindula mbudzisa U sa bva kha therisano U bisela khagala muhumbulo wa kuvhonele kwa zwithu U Ғhonifha mihumbulo ya vhaṽwe <p>U thetshelesa u amba hutuku kana nҒivhadzo sa, radioni, TV kana zwo vhalwaho</p> <p>Tshibveledzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> U Ғalutshedza mulaedza muhulwane U Ғalutshedza na u ita nyambedzano kha mulaedza 	<p>U ita nҒowendowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhalela nҒha nga mubulo wo teaho na vhuḑinyanyuli <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiḑvedzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṽhe/vhahhili-vhahhili</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhambedza na vhutshilo ha ene muṽe 	<p>U Ғwala pharagirafu hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> U shumisa magudiswa o teaho U shumisa Ғivhapiyo yo fhambanaho hu tshi kateiwa na masala na maҒanganyi na mafurase. U shumisa girama yo teaho, mupeleṽo na ndongazwiga U shumisa Ғhalusamaipfi u sedza mupeleṽo na Ғalutshedzo dza maipfi <p>U ola na u bveledza tshifanyiso</p> <p>sa, phosiҒara kana nҒivhadzo kana phamfujeṽe</p> <ul style="list-style-type: none"> U shumisa fomete yone U nanga mafhungo o teaho U shumisa na zwiṽaluli zwa nyolo sa, mivhala na saizi dzo fhambanaho kana tshaka dza khaṽiso (fonto) U shumisa kuvheshhele kwo teaho <p>U rekhoda maipfi na Ғalutshedzo dzaao kha Ғhalusamaipfi ya vhuṽe</p> <ul style="list-style-type: none"> U shumisa nyolo kana mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana Ғalutshedzo u sumbedza uri ipfi iṽi amba mini, n.z 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> U shumisa Ғivhapiyo u sedzulusa mupeleṽo na u wana zwiṽe ipfi iṽa amba zwone Maipfi ane a thoma nga mubvumo m a fevheṽa nga v kana w: u shumisa m u peleṽa sa mvula, mwemwela <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> U thoma u shumisa masumbi a nҒaho sa nҒhhi, mbiṽi na zwiṽwe na tsha u thoma, tsha vhuṽhili tsha magumo. U thoma u pfesesa madzina zwaao (sa: Ndi funa khovhe) U shumisa pfano dza nҒefhungo na tshiiṽa hune ha si vhe na nҒefhungo kana tshiiṽa sa Hu na bugu nҒhhi/Hu na bugu mbiṽi U ikhathi iṽa ndi u Ғalutshedza tshitatemennde (sa: Ғuvha iṽi wela vhuokovhela) U shumisa “Ғo” u sumba uri zwi Ғo itea (sa Hu Ғo vha na mvula) U shumisa mabulafhethu ane a sumba vhuimo (nҒha, fhasi) <p>Ḓivhapiyo kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> Maipfi a bvaho kha maṽwalwa a u Ғanganela kana a mugudi e eṽhe
VHEGE YA 7-8	<p>U shela mulenznhe kha therisano nga ha Ғoho yo Ғoweleaho</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhudzisa mbudziso dzo teaho na u fhiindula mbudzisa U sa bva kha therisano U bisela khagala muhumbulo wa kuvhonele kwa zwithu U Ғhonifha mihumbulo ya vhaṽwe <p>U thetshelesa u amba hutuku kana nҒivhadzo sa, radioni, TV kana zwo vhalwaho</p> <p>Tshibveledzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> U Ғalutshedza mulaedza muhulwane U Ғalutshedza na u ita nyambedzano kha mulaedza 	<p>U ita nҒowendowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhalela nҒha nga mubulo wo teaho na vhuḑinyanyuli <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiḑvedzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṽhe/vhahhili-vhahhili</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhambedza na vhutshilo ha ene muṽe 	<p>U Ғwala pharagirafu hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> U shumisa magudiswa o teaho U shumisa Ғivhapiyo yo fhambanaho hu tshi kateiwa na masala na maҒanganyi na mafurase. U shumisa girama yo teaho, mupeleṽo na ndongazwiga U shumisa Ғhalusamaipfi u sedza mupeleṽo na Ғalutshedzo dza maipfi <p>U ola na u bveledza tshifanyiso</p> <p>sa, phosiҒara kana nҒivhadzo kana phamfujeṽe</p> <ul style="list-style-type: none"> U shumisa fomete yone U nanga mafhungo o teaho U shumisa na zwiṽaluli zwa nyolo sa, mivhala na saizi dzo fhambanaho kana tshaka dza khaṽiso (fonto) U shumisa kuvheshhele kwo teaho <p>U rekhoda maipfi na Ғalutshedzo dzaao kha Ғhalusamaipfi ya vhuṽe</p> <ul style="list-style-type: none"> U shumisa nyolo kana mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana Ғalutshedzo u sumbedza uri ipfi iṽi amba mini, n.z 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> U shumisa Ғivhapiyo u sedzulusa mupeleṽo na u wana zwiṽe ipfi iṽa amba zwone Maipfi ane a thoma nga mubvumo m a fevheṽa nga v kana w: u shumisa m u peleṽa sa mvula, mwemwela <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> U thoma u shumisa masumbi a nҒaho sa nҒhhi, mbiṽi na zwiṽwe na tsha u thoma, tsha vhuṽhili tsha magumo. U thoma u pfesesa madzina zwaao (sa: Ndi funa khovhe) U shumisa pfano dza nҒefhungo na tshiiṽa hune ha si vhe na nҒefhungo kana tshiiṽa sa Hu na bugu nҒhhi/Hu na bugu mbiṽi U ikhathi iṽa ndi u Ғalutshedza tshitatemennde (sa: Ғuvha iṽi wela vhuokovhela) U shumisa “Ғo” u sumba uri zwi Ғo itea (sa Hu Ғo vha na mvula) U shumisa mabulafhethu ane a sumba vhuimo (nҒha, fhasi) <p>Ḓivhapiyo kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> Maipfi a bvaho kha maṽwalwa a u Ғanganela kana a mugudi e eṽhe

THEMO YA 4 – GIREIDI YA 4			
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ṬALELA	U ṆWALA NA U NEKEDZA
VHEGE YA 7-8		<p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u Ṇwala)</p> <p>U vhala zwifanyiso sa, phosiṭara, Ṇḍivhadzo or pamifujete</p> <p>Tshibveledzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u ita nyambedzano nga ha zwifanyiso • U ita nyambedzano nga ha zwine tshibveledzwa tsha vha zwone • U sumbedza mafhungo o khetheaho • U ṭalutshedzela mafhungo • U ita nyambedzano nga Ṇḍivho na vhavhali vha tshibveledzwa • U ita nyambedzano nga ha mashumisele a luambo • U topola na u ita nyambedzano nga ha zwiṭaluli zwa u ola sa, mivhala na saizi dzo fhambanaho kana tshaka dza khandiso (fonto) • U ita nyambedzano nga ha kuvhetselwe • U ita nyambedzano nga kunangele kwa zwifanyiso <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiḅveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U bvisela vhuḍipfi khagala nga ha tshiori tsho vhalwaho 	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 9-10			
U LINGA HA SAMETHIVI			

THEMO YA 1 - GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 1-2	<p>U thetshhelesa tshiṭori tshipufufhi (U nanga zwi tshi bva kha tshiṭori tsha fikishini ya vhukuma/zwiṭori zwa siatala/zwa eṅe muṅe/nyendo dza u ṭodjisa/tseisi/uhumbulela/zwiṭori zwa vhukuma vhutshiloni/zwa fikishini ya ḡivhazwakale)</p> <ul style="list-style-type: none"> Tshibveledzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM) [ndaela dzi a dovholoṭwa nga murahu ha vhege mbilij] U fhiindula mbudziso dza iṭheraja U amba nga kuvhonele kwa zwithu ho leluwaho U humbulela zwine zwa nga itea <p>U dovha u anetshela tshiṭori</p> <ul style="list-style-type: none"> U toolola zwiwo nga mutevhe, hu tshi shumiswa tshifhinga tsho fhelaho U buletshedza vhaanewa nga ṅḡila yone yone <p>U ita ṅdowendowe ya u thetshhelesa na u amba</p> <ul style="list-style-type: none"> U nanga tshithihi tsha u ita ṅdowendowe ngatsho ḡuvha iṅwe na iṅwe U tamba tshirendo kana raimi pfufhi U tamba mutambo wa luambo u sa konḡi U ṅea na u tevhedza ndaela na masia U toolola mathungo a eṅe muṅe 	<p>U vhalala tshiṭori tshipufufhi Tshibveledzwa tshi bvaṭo kha bugupfarwa kana bugu dza u vhalala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM) [ndaela dzi a dovholoṭwa nga murahu ha vhege mbilij]</p> <ul style="list-style-type: none"> U rangela u vhalala: u humbulela zwi tshi bva kha ṭhoho na zwiṭori U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhalala, tsumbo: u humbulela, u shumisa mibvumo na ludungela lwa nyimele U ita nyambedzano ya ḡivhaiṭori ntswa i no bva kha tshiṭori U ita nyambedzano, puloto na fhethu hune tshiṭori tsha kho u itea hone U amba nga kuvhonele kwa zwithu ho leluwaho U shumisa ṭhalusamaipfi <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u ṅwala)</p> <p>U ita ṅdowendowe ya u vhalala</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhalala ṅḡha nga mubulo wone, nyelelo na vhuḡinyanyuli U vhalala ṅḡha nga mubulo wone, nyelelo na vhuḡinyanyuli <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiṭori zwa vhalwaho nga mugudi e eṭhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> U dovha u anetshela tshiṭori kana mihumbulo mihulwane u bva kha mathungo mararu u ya kha maṭanu U ṅea muhumbulo nga ha tshiṭori 	<p>U ṅwala tshenzhemo ya zwiwo zwa ene muṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> U nanga zwi tshi bva kha tshenzhemo U nanga ṭhoho dzo teaho dza magudiswa U sa bva kha ṭhoho Fureme i shumiswa nga vhagudi vha konḡelwaho U shumisa girama yo teaho, mupeleṭo na ndongazwiga. U shumisa ḡivhaiṭori i tshimbilelanaho na ṭhoho <p>U ṅwala nga ha kuvhonelele kwa zwithu kha tshiṭori</p> <ul style="list-style-type: none"> U rangela u ṅwala: u ita nyambedzano nga ha zwine a zwi funa/a sa zwi fune U ṅwala mathungo mavhili u bvisela khagala zwine a zwi funa/a sa zwi fune <p>U sika ṭhalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> U lebuja masiatari nga maḡedere a aṭifabethe U dzhenisa maipfi maṭanu na ṭhalutshedzo (u ola/mathungo hut shi shumiswa ipfi/ ṭhalutshedzo ya ipfi) Kana u isa phanda u dzhenisa mipfi kha ṭhalusamaipfi ye ya vhumbiwa u bva kha Gireidi 4 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> U peleṭa maipfi o ḡoweleaho, hu tshi shumiswa ṭhalusamaipfi ya vhuṅe U shumisa ṭhalusamaipfi u sedzulusa mupeleṭo na u wana zwine ipfi ḡa amba <p>U shuma na mathungo</p> <ul style="list-style-type: none"> U pfesesa na u shumisa vhuṭhihi na vhuṅzhi (sa: mu-vha: muthu - vhatshu) U pfesesa na u shumisa madzina (sa tshoko) U thoma u shumisa masumbi a ngaho sa nthihi, mbili na zwiṅwe na tsha u thoma, tsha vhuvhili tsha u fhedza. U fhaṭa ṅḡivho na kushumisele kwa tshifhinga tsha zwino U fhaṭa ṅḡivho na kushumisele kwa tshifhinga tsho fhelaho <p>ḡivhaiṭori kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> Mathambanyi (maipfi a no amba zwi no fana (sa: lala/eḡela)

THEMO YA 1 - GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 3-4	<p>U dzhenelela kha nyambedzano dza thoho dzo dowealeaho</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhudzisa na u fhindula mbudziso dzi sa konqi nga ha thoho • U nea vhagudi ngae tshifhinga tsha u amba • U vha thetshelesa na u vha iutuwedza musi vha tshi edzisa u amba luambo lwo engedzwaho • U iutuwedza mirwe mirado ya zwigwada na vhagudi ngae <p>U nea nganeishelo i re na mbuno</p> <ul style="list-style-type: none"> • U toolola zwiwo zwo iteaho zwinezwino • U toolola zwiwo nga nqila yo teaho <p>U ita ndowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga tshithini tsha u ita ndowendowe ngatsho duvha linwe na linwe • U tamba tshirendo tshiptufni na raimi • U tamba mutambo wa luambo u sa konqi • U nea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mathungo a ene muqe 	<p>U vhala zwiiveledzwa zwa mathungo zwire na zwifanyiso sa: tshati/ Thebuju/mapa ya muhumbulo/mapa/ zwifanyiso/girafu</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfanwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u vhala na u ita nyambedzano na u sedza kha zwifanyiso • U shumisa zwiitathedzhi zwa u vhala tsumbo u nanga mihumbulo mihulwane, u shumisa ludungela lwa nyimele u qivha thalutshedzo • U topola mbuno dza ndeme • U nea thalutshedzo ya maipfi a luimbo o dowealeaho • U fhindula mbudziso dza tshibveledzwa <p>U ita ndowendowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela ntha nga mubulo wone, nyelelo na vhuqinyanyuli • U vhuisa muhumbulo kha zwiiveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhavhili-vhavhili • U kovhekana mihumbulo ya kuvhonele kwa zwithu kha bugu • U vhambedza tshibveledzwa na vhutshilo hawe 	<p>U n'wala nga ha tshenzhemo i re na mbuno</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga magudiswa o teaho • U n'wala thoho • U tevhekanya zwiwo zwavhuqi • U shumisa qivhaipfi yo teaho • U shumisa girama yo teaho, mupeleto na ndongazwiga • U khakholula mupeleto hu tshi shumiswa thalusamaipfi na mvetomveto • U ola/u fhedzisa na u lebuja zwifanyiso sa: tshati/ Thebuju/ mapa wa u humbulela/ mapa/ pulani khethani mathungo a vhuithogwa • U angaredza lebuju dzo teaho <p>U rekhoda maipfi na thalutshedzo dza kha thalusamaipfi ya vhuqe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nyolo kana mathungo hu tshi shumiswa maipfi kana thalutshedzo u sumbedza uri ipfi iji amba mini, na zwinwe 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhaqa ndivho ya maipfi ane a a divha nga u a vhona na ane a shumiswa tshifhinga tshoqhe • Maipfi ane a thoma nga mubvumo b, a tevhelwa nga v kana w: u bulwaho sa bvula, bwela <p>U shuma na mathungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhaqa ndivho ya u shumisa maataluli kha madzina sa Mimbwa thuku • U shumisa maataluli o fhambanaho hu tshi angaredza na zwo itwaho sa mukumba • U pfesesa na u shumisa ijiti u buletshedza nyito • U fhaqa ndivho na kushumisele kwa tshifhinga tsha zwino i bvelaho phanda • U thoma na u shumisa maqanganyi u sumba phambano (fhedzi), zwiitisi (ngauri) na ndivho (uri) <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mathambanyi (maipfi a no amba zwi sa fanitho (sa: ntha/fhasi)

THEMO YA 1 - GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 5-6	<p>U thetshelesa tshiṭori (U nanga zwi tshi bva kha tshiṭori tsha fikishini ya vhukuma/zwiṭori zwa siatala/zwa eṅe muṅe/nyendo dza u ṭodisa/tseisi/u humbulela/zwiṭori zwa vhukuma vhuṭshiloni/zwa fikishini ya ḡvhaazwakale)</p> <p>Tshibveledzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga u bva kha ṭhaluso ya orala uri a topole vhatu kha tshiṭori • U shumisa ṭhaluso ya orala uri a topole vhatu vhe kha tshiṭori • U bvisela vhuḡipfi na kuvhonele nga ha tshiṭori • U fhindula mbudziso dza orala nga ha tshiṭori • U shela mulenzhe kha nzulelo dzo ḡowealeho • U shela mulenzhe kha nyambedzano hu tshi angaredzwa mafhungo o teaho • U shumisa ṭikhathi lo teaho <p>U ita ṅdowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tsha u ita ṅdowendowe ngatsho ḡuvha ṭirṭwe na ṭirṭwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tamba tshirendo na raimi pfufhi • U tamba mutambo wa luambo u sa konḡi • U ṅea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mafhungo a eṅe muṅe 	<p>U vhala tshiṭori.</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha ṭhoho na zwifanyiso • U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhala sa: u shumisa ludungela u itela zwine zwa amba, u vhala u itela u wana zwidodombedzwa • U fhindula mbudziso nga ha tshiṭori <p>U vhala zwiḡveledzwa zwa u daviḡzana sa: u ramba</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ṭalutshedza mulaedza muhulwane • U topola zwidodombedzwa zwa tshibveledzwa • U ita nyambedzano nga ndivho ya tshibveledzwa • U shumisa ṭhalusamaipfi u wana zwine ipfi ṭa amba zwone <p>U ita ṅdowendowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela ṅha nga mubulo wone, nyelelo na vhuḡimnyanyuli <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiḡveledzwa zwo vhalwaho nga muguedi e eṅe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U bvisela khagala vhuḡifa uri a vhale tshibveledzwa 	<p>U ṅwala ṭhaluso ya vhatu i sa konḡi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ṅwala zwi si nga fhasi ha pharagirafu nthihi • U ṅwala hu na vhusiki • U shumisa maṭaluli zwavhuḡii • U shumisa tshifhinga tsha zwino na ṭikhathi ṭa ḡo <p>U ṅwala mulaedza mupfufhi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga magudiswa o teaho • U dzudzanya mafhungo • U shumisa fomete yone sa: ḡuvha na zwiṭwe • U fhaṭa mafhungo zwavhuḡi <p>U ṅwala pharagirafu</p> <ul style="list-style-type: none"> • U bula zwiwo zwo pulaniwaho • U vhekanya nyito na zwiwo zwi tevhekane • U shumisa malungekanyi • U shumisa tshifhinga tsho fhelaho mupeleṭo na ndongazwiga <p>U rekhoda maipfi na ṭalutshedzo dza kha ṭhalusamaipfi ya vhuṅe</p> <p>U shumisa nyolo kana mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana ṭalutshedzo u sumbedza uri ipfi ṭi amba mini, n.z</p>	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhandekanya maipfi malapfu uri a vhe mapfufhi sa mu-hu-mbu-lo, shu-mi-sa • Maipfi ane a thoma nga mubvumo k, a tevhelwa nga e kana u: u shumisa k u peleṭa ipfi • U pfufhahadza maipfi sa thelevishini/TV <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa pfano dza ṅefhungo na tshithwa hune ha si vhe na ṅefhungo kana tshithwa sa Hu na bugu ṅṅhini/Hu na bugu mbili • U shumisa maiti o ḡowealeho sa Ndi ambara zwienda, Ndo ambara zwienda • U shumisa maḡadzisi o ḡowealeho (sa: Ha dali na khatihhi) • U shumisa mabulafethu ane a sumba vhuimo (ṅha, fhasi) • U shumisa maṭanganyi u sumbedza u ṭanganya na mutevhe (zwino, phanda ha) <p>ḡivhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mafhungo mbumbano sa mudavhini

THEMO YA 1 - GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 7-8	<p>U thetshelesa na u tevhedza ndaela sa: u itela kana u ita tshinwe tshithu</p> <p>Tshibvedzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhindula ndaela nga n'gila yo teaho • U tevhela mutevhe nga n'gila yo teaho <p>U talutshedza maitele a sa kondi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa maŋanganyi sa tsha u thoma, tshi tevhelaho, tsha u fhedza na zwifhwe • U fhambanya mirago u bva kha tsho fhelelaho <p>U tamba mutambo wa luambo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nea ndaela • U sielisana • U shumisa tshifhinga tsha zwino <p>U ita ndowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga tshithihi tsha u ita ndowendowe ngatsho duvha lijhwe na lijhwe • U renda tshirendo tshiptufhi na raimi • U toolola mafhungo a ene muŋe 	<p>U vhala zwibvedzwa zwa maitele</p> <p>Tshibvedzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha kha ŋhoho na zwifanyiso • U shumisa zwiŋirathedzhi zwa u vhala sa u bvumba; luvhanela lwa zwi re mafhungoni • U ita nyambedzano nga ha zwidombbedzwa zwo khetheaho zwa tshibvedzwa • U ita nyambedzano ya thevhekano dza ndaela • U talutshedza zwine zwa tea u itwa • U tevhedza ndaela (hune zwa konadzea) <p>U ita nyito dza kupfesele kha tshibvedzwa (orala kana u n'wala)</p> <p>U ita ndowendowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela n'itha nga mubulo wone, nyelelo na vhuŋinyanyuli <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibvedzwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nea tsenguluso pfufhi ya orala • U katela zwithu zwa ndeme sa: ŋhoho • U nea kuvhonele kwawe nga ha tshibvedzwa 	<p>U n'wala ndaela</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa zwidombbedzwa zwauri zwone zwone • U shumisa mutevhe nga n'gila yone, hu tshi shumiswa maŋanganyi sa: tsha u thoma, tshi tevhelaho, na zinwe • U shumisa tshifhinga tsha zwino • U shumisa tshivhumbeo na fometo yone yone <p>U n'wala tshenzhemo nga ha maitele</p> <ul style="list-style-type: none"> • U n'wala ŋhaluso ya zwine zwa tea u itwa kana u dodombbedza ya zwine zwa go itwa • U n'wala ŋhalutshedzo nga mutevhe • U shumisa maŋanganyi • U n'wela ari kha maitele o itwaho • U nea muhumbulo wa maitele <p>U rekhoda maipfi na ŋhalutshedzo dza kha ŋhalusamaipfi ya vhuŋe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nyolo kana mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana ŋhalutshedzo u sumbedza uri ipfi ji amba mini, n.z 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U peleŋa maipfi o doweleaho, hu tshi shumiswa ŋhalusamaipfi ya vhuŋe • U shumisa ŋhalusamaipfi u sedzulusa mupeleŋo na u wana zwine ipfi ja amba • Maipfi ane a thoma nga mubvumo m a tevhelwa nga v kana w: u shumisa m u peleŋa sa mvula, mwemwela • U pfufhifhadza (sa: RSA) <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa malaeli • U pfesesa na u shumisa tshivhumbeo tsha khanedza • U shumisa maambiwa. • U shumisa tshifhinga tsha zwino ji bvelaho phanda (sa Ndo no fhedza) • U thoma u shumisa "o tea", "a nga" u sumbedza zwo teaho u itwa • U shumisa "go" u sumba uri zwi go itea (sa: Hu go vha na mvula) <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha maŋwalwa a u ŋanganela kana a mugudi e ethe

THEMO YA 1 - GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 9-10	<p>U thetshelesa tshirendo/luimbo</p> <p>Tshibveledzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U amba nga ha tshirendo (zwine tshirendo tsha amba zwone) • U vhambedza na tshenzhemo ya ene muṅe • U topola raimi na mutevhetsindo • U ṅea vhuḍipfi (u funa/u sa funa tshirendo) • U tamba tshirendo • U bula maipfi nga ṅḍila yone • U sumbedza u pfesesa • U anetshela mutevhetsindo <p>U ita ṅdowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tsha u ita ṅdowendowe ngatsho ḍuvha ḵiṅwe na ḵiṅwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tamba mutambo wa luambo u sa konḍi • U ṅea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mafhungo a eṅe muṅe 	<p>U vhala tshirendo/zwirendo</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita nyambedzano nga ha mihumbulo mihulwane kha tshirendo • U ita nyambedzano ya raimi • U ita nyambedzano ya maipfi a thomaho nga mubvumo u fanaho • U ita nyambedzano a ane a dovholola mubvumo • U ita nyambedzano ya u vhambedza sa • U imba sa tshinoni, Ndi naledzi kana ḵhase • U fhindula mbudziso nga ha tshirendo/zwirendo (orala kana maṅwalwa) <p>U ita ṅdowendowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela ṅḵha hu na vhuḵinyanyuli hu na u sumba u pfesesa • U shumisa mubulo wavhuḵi, u vhekanya na thempho <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṅe/vhahhili-vhahhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhambedza bugu/zwitōri, zwibveledzwa zwo vhalwaho 	<p>U ṅwala tshirendo tshi sa konḍi/zwirendo zwi re na fureme kana mafhungo a raimi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U dovholola tshivhumbeo tshithihi u fhaṅa mutevhetsindo wa zwirendo na phatheni • U shumisa maipfi ane a dovholola mubvumo • U shumisa maipfi ane a thoma nga mubvumo u fanaho <p>U ṅwala nga ha tshirendo/zwirendo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ḵalutshedza zwine tshirendo tsha amba zwone • U bvisela khagala vhuḵipfi hawe nga ha tshirendo <p>U rekhoda maipfi na ḵhalutshedzo dza kha ḵhalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ṅwala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana ḵhaluso u sumbedza zwine ipfi ḵa amba zwone 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi ane a wanala kha mutevhe muthihi wa ḵema tsumbo: khavara na siaṅari a wanala kha mutevhe muthihi wa ḵema dza bugu • Homonimi (ipfi ḵi fanaho mubvumo na tshivhumbeo na ḵiṅwe none ḵi tshi amba zwi sa faniho (sa: o “ḵula” ḵiṅgo na ḵiṅgo ḵawe ḵi khou “ḵula”) • U ḵuma thangi kana mitshila kha mudzi wa ipfi <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa tshivhudziso • U shumisa tshigagarukela • U shumisa zwiḵevhe kha zwo ambiwaho • U shumisa tshivhumbeo tsha maṅgwa • Ḵikhathi ḵa tshifhinga tshi bvelaho phanda (sa: “U khou vhala”) <p>Ḵivhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha maṅwalwa a u ḵanganela kana a mugudi e eṅe

THEMO YA 2 – GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	U VHALA	U NጸWALA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 1-2	<p>U thetshelesa tshiጸitori tshipufhi (U nanga zwi tshi bva kha tshiጸitori tsha fikishini ya vhukuma/zwiጸitori zwa siatala/zwa eጸe muጸe/nyendo dza u ጸodisa/tseisi/u humbulela/zwiጸitori zwa vhukuma vhutshiloni/zwa fikishini ya ጸivhazwakale)</p> <p>Tshibveledzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM) [ndaela dzi a dovhololwa nga murahu ha vhege mbilij]</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhindula mbudziso dza iጸtheraja • U fhindula mbudziso nga tshē tsha rangela, tsha vhuvhili, tsha vhuraru na zwinwe • U ጸea vhuጸipfi hawe • U fhindula mbudziso dzi konጸaho sa: Ndi ngani vha sa...? Vha nga ita mini..? • U bvisela vhuጸipfi khagala na kuvhonele sa ጸdi ngani a songo..? 	<p>U vhalā tshiጸitori</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhalā u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhalā: u vhalā na u ita nyambedzano ጸhoho na u sedza zwiጸanyiso • U shumisa zwiጸirathedzhi zwa u vhalā sa u bvumba, hu tshi shumiswa luvhonela lwa zwi re maጸhungoni • U ita nyambedzano ya ጸivhaipfi ntswa • U topola mutevhe wa zwiwo, fhethuvhupo na vhaanewa • U ita mbudziso nga ha tshiጸitori • U shumisa ጸhalusamaipfi <p>U ita nyito dza kupfesele kha tshibveledzwa (orala kana u ጸwala)</p> <p>U vhalā bugu i sa konጸi/tsedzuluso ya tshiጸitori</p> <ul style="list-style-type: none"> • U topola zwiጸaluli sa ጸhoho, mutevhe wa vhaanewa, manweledzo mapufhi • U ጸea kuvhonele nga ha tsedzuluso <p>U ita ጸጸowendowe ya u vhalā</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalēla nጸha nga mubulo wone, nyelelo na vhuጸinyanyuli <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiጸveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eጸhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita tsedzuluso ya bugu lwa orala 	<p>U ጸwala tshiጸitori tshi sa konጸi tshi na fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ጸwala maipfi o teaho a tshi thoma • U ጸwala nga zwiwo nga ndunzhenzunzhe • U shumisa maጸanganyi(na, fhedzi) • U shumisa maጸaluli maipfi a u vhambedza • U ጸwala magumo o teaho <p>U ጸwala bugu i sa konጸi ya tsedzuluso hu na fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa fureme nga ጸጸila yo teaho • U dzhenisa ጸhoho, vhaanewa vhaጸulwane na puloto/ጸhoho • U angaredza manweledzo a puloto • U ጸea kuvhonele kwawe nga ha tshibveledzwa <p>U rekhoda maipfi na ጸhalutshedzo dzaጸo kha ጸhalusamaipfi ya vhuጸe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ጸwala maጸhungo hu tshi shumiswa maipfi kana ጸhalutshedzo u sumbedza u pfesesa zwiጸe ipfi ጸa amba zwone 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ጸጸivho ya mutevhe wa aጸifabethe na ipfi ጸa u thoma uri a kone u wana ipfi kha ጸhalusamaipfi • U shumisa ጸhang i vhumba vhuጸhithi na vhuጸzhi ha ipfi (sa: mu-mi; mu-vha; tshi- zwi) • U shumisa ጸhang i kha u vhumba vhuጸhithi na vhuጸzhi • U shumisa zwiduna na zwisadzi (sa: phambo/mukukulume) <p>U shuma na maጸhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhaጸa na shumisa madzina vhukuma (sa: ጸeጸere danzi) • U shumisa maጸaluli o fhambanaho ine ya tshimbilelana na miጸwaha • U shumisa maጸaluli o fhambanaho ane a tshimbilelana na thempheretsha • U thoma u shumisa tshivhumbeo tsha maiti sa: kunda, kundwa • U fhaጸa ጸጸivho na u shumisa iጸkhathi ጸa ጸo • U shumisa pfano dza ጸefhungo na tshiiጸwa hune ha si vhe na ጸefhungo kana tshiiጸwa (sa: Hu na bugu ጸጸhithi/Hu na bugu mbili) • U sengulusa maipfi a sa konጸi e kha ጸጸiti, tshiiጸwa (sa: Malindi/o vhalā/bugu yawe) <p>ጸivhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha maጸwalwa a u ጸanganela kana a mugudi e eጸhe

THEMO YA 2 – GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	U VHALA	U ḐWALA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 1-2	<p>U dzhenelela kha nyambedzano ya mafhungo o ḑoweleaho, na u shumisa dzinwe nyambo u itela uri vha pfesese</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhudzisa na u fhindula mbudziso • U ḑhoniḑha vhagudi ngae nga u vha thetshelesa • U ḑuḑuwedza uri vhagudi ngae vha ambe <p>U ita ḑḑowendḑowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tsha u ita ḑḑowendḑowe ngatsho ḑuvha ḑinwe na ḑinwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo tshiptufhi na raimi • U tamba mutambo wa luambo u sa konḑi • U ḑea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mafhungo a eḑe muḑe • U amba nga ha tshenzhemo yo vhambedzwaho na ya eḑe muḑe 			

THEMO YA 2 – GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	U VHALA	U NŴALA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 3-4	<p>U thetshelesa mafhungo, tshibveledzwa, sa zwishumiswa/zwimela/zwifuwo/ fthethuvhupo</p> <p>Tshibveledzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U topola zwidodombedzwa • U jalusa zwine/tshine zwa shumiselwa zwone • U ola na u lebuja <p>U vhekanya zwithu u ya nga masia azwo na ndivho yazwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhekanya zwithu nga zwigwada • U jalutshedzela uri ndi ngani zwi tshi tshimbilelana • U fhedzisa Thebuju i re fhasi ha thohwana <p>U ita ndowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga tshithini tsha u ita ndowendowe ngatsho duvha lijwe na lijwe • U renda tshirendo tshiptufni na raimi • U tamba mutambo wa luambo u sa konqi • U nea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mafhungo a ene muṅe • U amba nga ha tshenzemo yo vhambedzwahe ene muṅe 	<p>U vhalwa zwiibveledzwa zwa mafhungo zwi re na zwifanyiso sa: tshati/ Thebuju/ mapa ya muhumbulo/ mapa/ zwifanyiso/girafu</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhalwa u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhalwa: u humbulela zwi tshi bva kha thoho na zwifanyiso • U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhalwa sa u tshimbidza maṭo • U tshimbidza maṭo uri a wane zwidodombedzwa zwa uri sa: shedulu • U fhiindula mbudziso dza tshibveledzwa na zwifanyiso <p>U ita nyito dza kupfesele kha tshibveledzwa (orala kana u nŵala)</p> <p>U ita ndowendowe ya u vhalwa</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalwa niṭha nga mubulo wone, nyelelo na vhuḡinyanyuli <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṭhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U dovha u anetshela tshitori tsho vhalwaho 	<p>U nŵala thaluso pfufhi ya zwishumiswa/zwimela/zwifuwo/ fthethuvhupo hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa fureme nga nḡila yo teaho • U topola zwidodombedzwa zwo khetheaho • U shumisa maṭanganyi zwo teaho (zwivhangil/zwititsi dzone) • Ndongazwiga ndi yone yone <p>U ita mapa wa muhumbulo maṅweledzo a mafhungo mapfufhi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U topola mihumbulo miṅulwane lu si fhasi ha luraru • U shumisa maipfi a ndeme • U ola/u fhedzisa na u lebuja zwifanyiso sa: tshati/ Thebuju/ mapa wa u humbulela/ mapa/ pulani khetani mafhungo a vhuṭhogwa • U katela zwidodombedzwa zwo khetheaho • U shumisa ḡivhaipfi yo teaho <p>U rekhoda maipfi na thalutshedzo dza kha thalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nŵala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana thalutshedzo u sumbedza zwine ipfi ja amba 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa thangi u vhumba vhuṭhithi na vhuṅzhi ha ipfi (sa: mu-mi; mu-vha; tshi- zwi) <p>Maipfi a re na mibvumo ya pfallandoṭhe ndapfu: u dzhenisa e – yo fhumulaho mafheloni tsumbo. kheke</p> <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pfesesa na u shumisa masumbi vhuṅe (sa: Ndi yanga) • U dovholola madzina zwao • U thoma u pfesesa madzina zwao (sa:Ndi funa khovhe) • kholokhosheni e.g. khwanda na mulomo • Likhathi ja ndi u thalutshedza tshitatemnnde (sa: Duvha ji wela vhuḡovhela) • Likhathi ja ḡo (sa: Ndi ḡo mu vhona, Ndi kha ḡi ḡo mu vhona matshelo) • U bveledza nḡivho na kushumisele kwa maṭanganyi a sumbaho u ḡadzisa, mutevhe na u vhambedza • U kona u topola na u shumisa zwo ambiwaho <p>ḡivhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha maṅwalwa a u ṭanganela kana a mugudi e eṭhe • Maṭhambanyi (maipfi a no amba zwi no fana (sa: lala/eḡela)

THEMO YA 2 – GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	U VHALA	U NŴALA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 5-6	<p>(U nanga zwi tshi bva kha tshiṭori tsha fikishini ya vhukuma/zwiṭori zwa sialala/ zwa eṇe muṇe/nyendo dza u ṭodjisa/ zwiseisi/ u humbulela/zwiṭori zwa vhukuma vhutshiloni/zwa fikishini ya ḍivhazwakale)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhindula mbudziso dza jitheraja • U ṇea vhuḍipfi hawe • U fhindula mbudziso dzi konḍaho sa: Ndi ngani vha sa..? Vha nga ita mini..? • U bvisela vhuḍipfi khagala na kuvhonele sa: Ndi ngani... • U vhona zwidodombedzwa zwi bvaho kha tshiṭori hu tshi shumiswa maipfi a ndeme • U jebuja/ fhedzisa zwifanyiso zwa zwiḅvedzwa sa nyolo, Thebulu nga ha tshiṭori <p>U toolola tshiṭori</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa tshifhinga tsho fhelaho • U shumisa mutevhe wone • U shumisa maṭanganyi <p>U ita ṇḍowṇḍowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tsha u ita ṇḍowṇḍowe ngatsho ḍuvha jirwe na jirwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo tshiptufhina raimi • U tamba mutambo wa luambo u sa konḍi • U amba nga ha tshenzhemo yo vhambedzwa na ya eṇe muṇe 	<p>U vhala zwiṭori.</p> <p>Tshibvedzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha kha ṭhoho na zwifanyiso • U vhala u itela u wana zwidodombedzwa na u shumisa ludungela lwa zwi re mafhungoni u itela u ḍivha zwi ambwaho • U topola na u ṇea muhumbulo nga ha puloto • U ṇea zwiitisi zwa zwi iteaho • U pfesesa ḍivhaipfi • U fhindula mbudziso nga ha tshiṭori • U dovha u anetshela tshiṭori nga mutevhe wone (lwa orala kana u ṇwala) <p>U ita nyito dza kupfesele kha tshibvedzwa (orala kana u ṇwala)</p> <p>U ita ṇḍowṇḍowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela niṭha nga mubulo wone, nyelelo na vhuḍinyanyuli <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiḅvedzwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U bvisela vhuḍipfi na u ṇea vhuḍipfi nga ha tshibvedzwa • U vhambedza u vhala na vhutshilo hawe 	<p>U ṇwala tshiṭori hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ṇwala pharagirafu dzi si fhasi ha mbili • U ṭmekanya pharagirafu hu tshi shumiswa maṭanganyi • U shumisa ḍivhaipfi ntswa na ndongazwiga dze vha funzwa • U shumisa thekiniki ya maṇwalwa a vhusiki sa u shumisa mbambedzo • U shumisa girama yo teaho, mupeleṭo, ndongazwiga na zwikhala zwi re vhuḍi ha pharagirafu • U shumisa ṭhalusamaipfi u sedzulusa mupeleṭo na zwine ipfi ja amba zwone <p>U rekhoda maipfi na ṭhalutshedzo dza kha ṭhalusamaipfi ya vhuṇe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ṇwala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana ṭhalutshedzo u sumbedza zwine ipfi ja amba 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a re na mibvumo ya pfalandoṭhe ndapfu: u dzhenisa e – yo fhumulaho mafheloni tsumbo. kheke • U peleṭa maipfi o ḍoweleaho, hu tshi shumiswa ṭhalusamaipfi ya vhuṇe • U shumisa ḍivhaipfi u sedzulusa mupeleṭo na u wana zwine ipfi ja amba • U fhaṭa ṇḍivho ya maipfi ane a a ḍivha nga u a vhona na ane a shumiswa tshifhinga tshoṭhe <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa tshivhumbeo tsha jiti jilaeli (sa: ima) • U shumisa tshifhinga tsha zwino u ṭalutshedza nyito (sa: Ndi ṭamba mano anga ḍuvha jirwe na jirwe) • U fhaṭa na u shumisa mamudi (sa: u suriba vhuḍoni, ndi nga kha u ita khumbelo) • U shumisa no fanela u sumbedza uri ndi zwa ndeme • U thoma u shumisa “ndi nga” na “ndi ḍo” u sumbedza u ḍiimisela • U shumisa maḍadzisi a fethu (hafha, fhala) • U shumisa maḍadzisi a nyito (ṭavhanya, ongolowa) <p>ḍivhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mafhambanyi (maipfi a no amba zwi sa faniho (sa: niṭha/fhasi) • Maipfi a bvaho kha maṇwalwa a u ṭanganela kana a mugudi e ethe

THEMO YA 2 – GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	U VHALA	U N'WALA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 7-8	<p>U thetshelesa na u fhindula ndaela dza orala</p> <ul style="list-style-type: none"> Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM) U tevhedza ndaela U sumbedza u pfesesa maipfi a ndaela U țalutshedza zwine zwa tea u itea (arali ndaela dzi sa konadzei) U edzisela nzulele yo ɔweleaho sa: u ņea ndaela U ņea zwi si fhasi ha masia mana/ ndaela nga mutevhe wone U shumisa luambo lwone/ɔivhaipfi na luambo lwa muvhil sa: maipfi a masia, jiti ȳa ndaela <p>U ita ngowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithini tsha u ita ngowendowe ngatsho ɔvha jirwe na jirwe</p> <ul style="list-style-type: none"> U renda tshirendo tshiptufni na raimi U tamba mutambo wa luambo u sa konɔi U ņea na u tevhedza ndaela na masia 	<p>U vhala zwiɔveledzwa zwa maitele sa resipi kana ndaela dza u ita zwithu</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha ņhoho na zwiņanyiso U shumisa zwiņirathedzhi zwa u vhala sa: u vhala ha u ņoɔa u bvisa muhumbulo muhulwane zwiɔdombedzwa zwaauri zwa tshibveledzwa U ita nyambedzano nga ha zwiɔdombedzwa zwaauri zwa tshibveledzwa U ita nyambedzano ya thevhekano dza ndaela U fhindula mbudziso nga ha tshibveledzwa U tevhedza ndaela nga nȳilia yone <p>U ita nyito dza kupfesele kha tshibveledzwa (orala kana u n'wala)</p> <p>U ita ngowendowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhalela nȳha nga mubulo w, nyelelo na vhuɔinyanyuli zwone <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiɔveledzwa zwa vhaiwaho nga mugudi e eȳhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhambedza bugu na tshibveledzwa U vhambedza na tshenzhemo ya ene muȳe 	<p>U n'wala resipi kana ndeala dza u ita zwithu hu tshi shumiswa fureme</p> <p>Tshibveledzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> U shumisa fureme nga nȳilia yo teaho U katela mutevhe wa zwiņumiswa U katela mutevhe u na ngona U shumisa ɔivhaipfi yo teaho U shumisa tshifinga tsha zwino U peleȳa maipfi o ɔweleaho U shumisa țhalusamaipfi u itela u sedzulusa mupeleȳo U nekedza mushumo wo kunaho hu tshi shumiswa nȳila yone sa: ņhoho <p>U n'wala tshenzhemo ya maitele o tevhelwaho</p> <ul style="list-style-type: none"> U katela maifungo oȳhe o teaho U n'wala țhalutshedzo nga mutevhe wone U ņea muhumbulo nga ha maitele o tevhelwaho <p>U rekhoda maipfi na țhalutshedzo dza kha țhalusamaipfi ya vhuȳe</p> <ul style="list-style-type: none"> U n'wala maifungo hu tshi shumiswa maipfi kana țhalutshedzo u sumbedza zwine ipfi ȳa amba zwone 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> Maipfi a re na mibvumo ya pfalandoȳhe ndapfu: u dzhenisa e – yo fhumulaho mafheloni tsumbo. kheke U peleȳa maipfi o ɔweleaho, hu tshi shumiswa țhalusamaipfi ya vhuȳe U shumisa ɔivhaipfi u sedzulusa mupeleȳo na u wana zwine ipfi ȳa amba U fhata nȳivho ya maipfi ane a a ɔivha nga u a vhona na ane a shumiswa tshifinga tshoȳhe <p>U shuma na maifungo</p> <ul style="list-style-type: none"> U shumisa tshivhumbeo tsha jiti jilaeli (sa: ima) U shumisa tshifinga tsha zwino u țalutshedza nyito (sa: Ndi țamba mano anga ɔvha jirwe na jirwe) U fhata na u shumisa mamudi (sa: u sumba vhuƆkoni, ndi nga ita khumbelo) U shumisa no fanela u sumbedza uri ndi zwa ndeme U thoma u shumisa “ndi nga” na “ndi ɔo” u sumbedza u ɔiimisela U shumisa maȳadzisi a fhethu (hafha, fhaja) U shumisa maȳadzisi a nyito (țavhanya, ongolowa) <p>ȳivhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> Mafhambanyi (maipfi a no amba zwi sa faniho (sa: nȳha/fhasi)) Maipfi a bvaho kha maņwalwa a u țanganela kana a mugudi e eȳhe

THEMO YA 3 – GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 1-2	<p>U thetshelesa thaluso dza orala dza fhethu/vhathu</p> <ul style="list-style-type: none"> Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM) U topola fhethuvhupo/vhathu U topola fhungo la ndeme u bva kha tshitori sa: kha tshati, qafula U topola zwi fanaho na zwo fhambanaho <p>U thetshelesa na u toolola tshenzhemo ya ene mune</p> <ul style="list-style-type: none"> U humbula tshenzhemo ya ene mune nga mufevhe wone U fhindula mbudziso nga tsho iteatho u thoma, lwa vhuvhili na zwiwwe <p>U ita ndowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithini tsha u ita ndowendowe ngatsho quvha jinwe na jinwe</p> <ul style="list-style-type: none"> U renda tshirendo tshiptufni na raimi U tamba mutambo wa luambo u sa konqi U nea na u tevhedza ndaela na masia U toolola mafhungo a ene muqe 	<p>U vhala tshitori</p> <p>(U nanga u bva kha zwi si zwa vhukuma musalano/ zwiitori zwa sialala/ mvelelo/ zwa u seisa/ zwiitori zwa vhucoma/ zwa qivhazwakale)</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha thoho na zwifanyiso U pfesesa zwidodombedzwa zwa tshibveledzwa U shumisa zwiitathedzhi zwa u vhala sa luvhonela lwa zwi re mafhungoni. U bvisela khagala zwiitisi na mvelelo kha tshitori sa: Ho iteani lini..? U fhindula mbudziso nga ha tshitori U topola na u ita nyambedzano nga vhaanewa <p>U ita nyito dza kupfesele kha tshibveledzwa (orala kana u n'wala)</p> <p>U ita ndowendowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhalela nitha hu na mubulo wone, nyelelo na vhuqinyanyuli U vhala pharagifu pfufhi U ita nyambedzano ya muhumbulo muhulwane wa zwidodombedzwa zwauri U n'wala manweledzo vha tshi tikedzwa sa: U nanga manweledzo a vhuqi <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhvhili-vhvhili</p> <ul style="list-style-type: none"> U ita tzedzuloso pfufhi ya bugu hu tshi shumiswa fureme yone yone 	<p>U n'wala tshitori nga maipfi awe, hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> U shumisa tshifinga tsho fhelaho U topola zwiwo zwiwulwane U amba nga ha zwiwo nga mufevhe wone U shumisa girama yo teatho, mupeleto, ndongazwiga na zwickhala vhukati ha pharagirafu <p>U rekhoda maipfi na thalutshedzo dza kha thalusamaipfi ya vhuqe</p> <ul style="list-style-type: none"> U n'wala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana thalutshedzo u sumbedza zwine ipfi ja amba 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> U fhaqa ndivho ya foniki u itela uri a kone u peleja maipfi U fhaqa ndivho ya maipfi ane a a qivha nga u a vhona na ane a shumiswa tshifinga tshoqthe U fhandekanya maipfi malapfu uri avhe mapfufhi sa mu-hu-mbu-lo, shu-mi-sa Homonimi (ipfi ji fanaho mubvumo na tshivhumbeco na jinwe hone ji tshi amba zwi sa faniho (sa: o "fula" jinno na iito lawe ji khou "fula") <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhumba na u shumisa masala (sa: Nqe, rine, irwi, vhone) U vhumba na u shumisa masala masumbi (sa: ija, iyo, zwiija, hezwi) U vhumba na u shumisa masala vhuqe (sa: yanga, yawe, dzavho) U shumisa maiti o dowealeho sa Ndi ambara zwienda, Ndo ambara zwienda U pfesesa na u shumisa ijiti u buletshedza nyito U sengulusa maipfi a sa konqi e kha ijiti, tshitwa (sa: Malindi/ o vhalala/ bugu yawe <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> Maipfi a bvaho kha manwalwa a u tanganela kana a mugudi e ethe

THEMO YA 3 – GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 3-4	<p>U amba nga ha thoho dzo doweleano hu na u dudzanzanya</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pulana na u dzudzanzanya ndivho ya ndeme • U amba mathungo a si fhasi ha mařanu nga ha thoho • U fhindula mbudziso <p>U ita ndowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>u nanga tshithihi tsha u ita ndowendowe ngatsho řuvha řinwe na řinwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo tshipufuhi na raimi • U tamba mutambo wa luambo u sa konři • U řea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mathungo a eņe muņe 	<p>U vhala zwiবেledzwa zwa mathungo zwi re na zwiřanyiso sa: tshati/ Thebuřu/mapa ya muhumbulo/mapa/ zwiřanyiso/ġirafu</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupřarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwiřumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u tshimbidza mařo kha zwidodombedzwa zwa ndeme • U ita nyambedzano nga ha muhumbulo muhulwane wo newaho na zwidodombedzwa zwauri • U topola zwidodombedzwa zwone zwone uri a fhindule mbudziso <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u n'wala)</p> <p>U ita ndowendowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela niřha hu na mubulo wone, nyelele na vhuřinyanyuli <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiবেledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eņe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U toolola tshibveledzwa nga mathungo a si fhasi ha mařanu. 	<p>U ola /řhedzisa na u lebuřa zwiřanyiso zwa tshibveledzwa tshi sa konři tshi bvaho kha bugupřarwa kana kha Faela ya Zwiřumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa mathungo a bvaho kha zwiřanyiso kana zwiবেledzwa zwo hwalwaho • U vhekanya mathungo nga nřila ya vhuronwane • U fhirisa mathungo nga nřila yone • U shumisa zwiġa /tswayo dzo teaho <p>U ita mapa wa u humbulela manweledzo a zwiবেledzwa zwiřufuhi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U topola mihumbulo mihulwane i si fhasi ha zwiġa zwiřaru • U shumisa tshivhumbeo tshone <p>U rekhoda maipfi na řhalutshedzo dzařo kha řhalusamaipfi ya vhuņe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U n'wala mathungo hu tshi shumiswa maipfi kana řhalutshedzo u sumbedza zwine ipfi řa amba 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa nřivho ya mutevhe wa ařifabethe na ipfi řa u thoma uri a kone u wana ipfi kha řhalusamaipfi • Maipfi a thomaho nga d a tevheiwa nga přalandōthe kana přalanyana y (sa: dyambila) • U přufufihadza maipfi sa thelevishini/ TV • U přufufihadza (sa: RSA) <p>U shuma na mathungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa madzina a vhunzhi (sa: zwiġero, marukhu) • U dovholola madzina zwao • U thoma u shumisa masumbi a ngaho sa nřihii, mbili na zwiřuwe na tsha u thoma, tsha vhuřihii tsha magumo. • U bveledza nřivho na kushumisele kwa mařaluli • U shumisa přano dza řefhungo na tshiiwa hune ha si vhe na řefhungo kana tshiiwa (sa: Hu na bugu nřihii/ Hu na bugu mbili) <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha mařalwa a u řanganelala kana a mugudi e eņe

THEMO YA 3 – GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 5-6	<p>(U nanga zwi tshi bva kha tshiṭori tsha fikishini ya vhumama/zwiṭori zwa sialala/ zwa ene muṅe/nyendo dza u ṭodjisisa/ zwiseisi/ u humbulela/zwiṭori zwa vhumama vhutshiloni/zwa fikishini ya ḍivhazwakale)</p> <p>Tshibeledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> U pfesesa zwiṭori, u fhindula mbudziso dza ṭitherala U ṅea vhuḍipfi hawe U bvisela khagala na u ṭalutshedza kuvhonele kwaho <p>U toolola tshiṭori</p> <ul style="list-style-type: none"> U ṭalutshedza mutevhe wa zwiwo U vhambedza vhabvumbedzwa vhaulwane na vhaanewa U toolola mutevhetsindo zwi ita uri zwi pfale U tsivhudza nga mafhelelo manwe U shumisa makhathi o shumiswaho kha gireidi dzo fhiraho <p>U ita ṅḍowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithini tsha u ita ṅḍowendowe ngatsho ḍuvha ṭinwe na ṭinwe</p> <ul style="list-style-type: none"> U renda tshirendo tshipufuni na raimi U tamba mutambo wa luambo u sa konḍi U ṅea na u tevhedza ndaela na masia U toolola mafhungo a ene muṅe 	<p>U vhala tshiṭori</p> <p>Tshibeledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> U pfesesa uri puloto na vhaanewa zwi nga imela mihumbulo yo fhambanaho U fhindula mbudziso nga ha tshiṭori U topola pfunzo/mulaedza muhulwane wa tshiṭori <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibeledzwa (orala kana u ṅwala)</p> <p>U vhala tshirendo/zwiendo</p> <ul style="list-style-type: none"> U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha ṭhoho na zwiṭori U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhala sa: u bvumba, u sedza zwiṭori nga vhuronwane, u shumisa luvhonele lwa zwi re mafhungoni U ita nyambedzano ya ṭhoho muhumbulo muhulwane U ita nyambedzano raimi na mbambedzo (mamudi) U bvisela vhuḍipfi khagala vha tshi nyanyulwa nga tshirendo <p>U ita ṅḍowendowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhalela ṅṅha hu na mubulo wone, nyelelo na vhuḍinyanyuli <p>U sedzulusa zwo vhalwaho kha tshibeledzwa musi mugudi e eṭhe kana vhe vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhambedza tshibeledzwa na vhutshilo hawe U bvisa vhuḍipfi nga ha tshibeledzwa 	<p>U ṅwala tshiṭori tshi sa konḍi zwi tshi angaredza na nyambedzano</p> <ul style="list-style-type: none"> U ṅwala tshiṭori tshi nyanyulaho Tshiṭori tshi re na mathomoni, vhuḍi na magumo U shumisa ṭikhathi ṭo teaho U vhumba mafhungo nga maṭanganyi U shumisa ṅḍongazwiga dzo fhambanaho na zwiḍevhe <p>U shumisa maitele a u ṅwala</p> <ul style="list-style-type: none"> U pulana/u rangela u ṅwala U ita mvetomveto U dovholola U dzudzanya U vhalulula u itela u khakhulula ho khakheaho, na U ṅekedza <p>U rekhoda maipfi na zwine a amba zwone, e kha ṭhalusamaipfi ṭhalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> U ṅwala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana ṭhalutshedzo u sumbedza zwine ipfi ṭa amba 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> Maipfi ane a thoma nga mubvumo b a tevhelwa nga v kana w: u buliwaḥo sa bvula, bwela Maipfi ane a thoma nga mubvumo k a tevhelwa nga e kana u: u shumisa k u peleṭa ipfi <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> U pfesesa na u shumisa vhutshini na vhuṅzhi (sa: mu-vha: muthu - vhathu) U fhaṭa ṅḍivho ya u shumisa maṭaluli kha madzina sa Mmbwa ṭhuku U shumisa tshivhumbeo tsha maṭi Maiti a mafurase, tsumbo: u gidima U fhaṭa ṅḍivho na kushumisele kwa tshifhinga tsho fhelaho U thoma u shumisa maḍadzisi <p>ḍivhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> Maipfi a bvaho kha maṭwalwa a u ṭanganela kana a mugudi e eṭhe

THEMO YA 3 – GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
<p>VHEGE YA 7-8</p>	<p>U dzhenelela kha nyambedzano dza tsho dzo dowealeho</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhudzisa na u fhindula mbudziso • U fthonifha vhagudi ngae nga u vha thetshelesha • U futhwedza mirado ya tshigwada hu uifela u tikedza vhagudi ngae • U shumisa khonsephuthi na divhaipfi i tshimbilenaho na dziñwe thero • U shumisa dziñwe nyambo ho teho <p>U tamba mitambo ya luambo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tevhedza ndaela zwavhuḡi • U shumisa divhaipfi yo fhambanaho • U sielisana, u nea vhañwe tshifinga tsha u amba <p>U ita ndowendowe ya u thetshelesha na u amba</p> <ul style="list-style-type: none"> • u nanga tshithihi tsha u ita ndowendowe ngatsho ḡuvha ḡinwe na ḡinwe • U renda tshirendo tshipufhina raimi • U tamba mutambo wa luambo u sa konḡi • U nea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mathungo a ene muḡe 	<p>U vhalo zwiḡvedzwa zwa maitele sa ndaela dza ḡhaluso dza saintsi kana phurodzhekḡi</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfanwa kana bugu dza u vhalo u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhalo: U bvumba zwi tshi kha ḡho ho na zwifanyiso • U shumisa zwiḡirathedzhi zwa u vhalo sa: u tshimbidza maḡo • U wana zwidodombedzwa zwauri • U ḡalutshedza zwifanyiso • U ḡalutshedza mutevhe na fomethe • U tevhedza ndaela <p>U ita ndowendowe ya u vhalo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalo ḡiñha hu na mubulo wone, nyelelo na vhuḡinyanyuli <p>U vhalo zwiḡvedzwa zwa mathungo zwi tshi bva kha kharikhujamu sa: ripoto pfufhi, ḡhaluso kana tzedzululo u bva kha mañwe masia</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhalo: bvumba u bva kha ḡho ho na ḡhohwana na zwifanyiso • U shumisa zwiḡirathedzhi zwa u vhalo e.g. u doba maipfi • U ita nyambedzano nga mihumbulo mihulwane na zwidodombedzwa zwo khetheaho • U ḡalutshedzela na u ita nyambedzano nga zwifanyiso <p>U ita nyito dza kupfesele kha tshibveledzwa (orala kana u ḡwala)</p> <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiḡvedzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eḡhe/vhahili-vhahili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U kovhekana mihumbulo ya kuvhonele kwa zwithu zwi elanaho na tshibveledzwa 	<p>U ḡwala zwiḡvedzwa zwa mathungo sa zwiḡvedzwa zwi shumiswaho kha dziñwe thero</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ḡwala pharagiraḡ mbili u ya kha tharu • U dzudzanya mathungo nga ngona • U shumisa luambo lwa tomaḡa • U dzhenisa zwidodombedzwa zwauri • U shumisa ipfi nga ḡḡila yo teaho • U shumisa ḡhalusamaipfi u sedzulusa mupeleḡo na zwine ipfi la amba zwone • U shumisa maitele a u ḡwala <p>U shumisa maitele a u ḡwala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pulana/u rangela u ḡwala • U ita mvetomveto • U dovholola • U dzudzanya • U vhalulula u itela u khakhulula ho khakheaho, na • U nekedza <p>U rekhoda maipfi na ḡalutshedzo dza kha ḡhalusamaipfi ya vhuñeḡhalusamaipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ḡwala mathungo hu tshi shumiswa maipfi kana ḡalutshedzo u wana zwine ipfi la amba zwone 	<p>U shuma na maipfi</p> <p>Maipfi a re na mibvumo ya pfalandoḡhe ndapfu: u dzhenisa e – yo fhumulaho mafheloni tsumbo. kheke</p> <p>U shuma na mathungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U thoma u shumisa mabulafethu a masumbandila • U bveledza na u shumisa tshivhumbeo tsha ḡḡiti • U fhaḡa na u shumisa mamudi (sa: ndi nga sumba vhukoni, ndi ḡo humbela • U shumisa no fanela u sumbedza uri ndi zwa ndeme • U thoma na u shumisa maḡanganyi u sumba phambano (fhedzi), zwiitisi (ngauri) na ndivho (uri) • U kona u topola na u shumisa zwo ambiwaho <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha mañwalwa a u ḡanganela kana a mugudi e eḡhe

THEMO YA 3 – GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ȚALELA	U ȚWALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 9-10	<p>U dzhenelela kha nyambedzano ya Țhoho yo Țoweleaho</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhudzisa na u fhindula mbudziso • U Țhonifha vhagudi ngae nga u vha thetshelela • U ȚuȚuwedza miraȚo ya tshigwada na u vha tikedza • U khoudaswitsha arali zwo tea • U vhudzisa na u fhindula mbudziso dzi konȚaho (sa: Ni nga itani ...?) <p>U tamba Țitambwa Ți sa konȚi</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa magudiswa o teaho na luambo • U shumisa maipfi maambwaitwa • U bveledza muȚoȚo wa tshȚori • U shumisa ipfi na vhuȚinyanyuli na luambo lwa muvhili u fhirisa mulaedza • U bula ipfi zwa tshi pfala nga nȚila yo teaho <p>U ita nȚowenȚowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithini tsha u ita nȚowenȚowe ngatsho Țuvha Ținwe na Ținwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo tshiptufni na raimi • U tamba mutambo wa luambo u sa konȚi • U Țea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mafhungo a eȚe muȚe 	<p>U vhala Țitambwa</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala nga u humbulela zwi tshi bva kha Țhoho • U shumisa zwiȚirathedzhi zwa u vhala • U topola muȚoȚo wa tshȚori • U ita nyambedzano nga vhaanewa, fhethuvhupo na nyito • U bvisela khagala vhuȚipfi ho ȚuȚulwaho nga tshȚori • U ita nyambedzano fomethe ya Țitambwa <p>U ita nyito dza kupteselele kha tshibveledzwa (orala kana u Țwala)</p> <p>U ita nȚowenȚowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela niȚha nga mubulo wone hu tshi sumbedzwa u pfesesa tshibveledzwa • U vhalela niȚha hu tshi shumiswa mubulo wone, luvhilo lwo teaho na voȚumu. • U vhalela niȚha nga mubulo wone, nyelelo na vhuȚinyanyuli <p>U sedza tshibveledzwa tsho vhalwaho e eȚe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhambedza zwi bveledzwa zwo vhalwaho 	<p>U Țwala khaseledzo pfufni/Țitambwa hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga vhaanewa vho teaho • U dzudzanya nyambedzano na nyito nga mutevhe wone • U shumisa maambiwa • U shumisa tshitaela tsha u Țwala tshi si tsha fomaȚa • U shumisa ndongazwiȚa yo teaho sa kholoni, tshigarukela na tshivhudzisi <p>U shumisa maitele a u Țwala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ȚuȚula muhumbulo hu tshi shumiswa mapa wa muhumbulo • U bveledza mvetomveto ya u rangela • U ita ndovhololo • U vhalulula • U Țwala mvetomveto ya u khunyeledza • U nekeda mvetomveto i vhonelelo yo kunaho ya u khunyeledza ya zwi khala zwo teaho <p>U rekhoda maipfi na Țalutshedzo dza o kha Țhalusamaipfi ya vhuȚe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U Țwala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana Țalutshedzo u sumbedza zwi ne ipfi Ța amba 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa Țivhaipfi u sedzulusa mupeȚo na zwi ne ipfi Ța amba zwi ne • U shumisa thangi, Țsinde na mitshila kha u vhumba maipfi <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa zwiduna na zwisadzi (kholomo/phulu) • U dovholola masala. • U shumisa maiti a tshifhinga tshoȚhe (sa: tshimbila, tshimbilani) • U fhaȚa nȚivho na kushumiselele kwa tshifhinga tsho fhelaho • U fhaȚa nȚivho na kushumiselele kwa tshifhinga tsha zwi ne • Țikhathi Ța ndi u Țalutshedza tshitatamennde sa: Țuvha Ți wela vhu kovhela • U thoma u shumisa maȚanganyi u sumba u nanga (sa: tshija kana itshi) <p>Țivhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha u vhala ha u Țanganelana kana ha mugudi e eȚe

THEMO YA 4 – GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 1-2	<p>U thetshelesa tshiṭori (U nanga zwi tshi bva kha tshiṭori tsha fikishini ya vhukuma/zwiṭori zwa sialala/ zwa ene muṅe/nyendo dza u ṭogdisisa/ zwiseisi/ u humbulela/zwiṭori zwa vhukuma vhutshiloni/zwa fikishini ya ḡivhazwakale)</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pfesesa zwiṭori • U ffindula mbudziso dza ḡitherala • U vhudzisa mbudziso dzo teaho na u ffindula mbudziso • U ffindula na u thoma u vhudzisa mbudziso dzi konḡaho sa: Ndi ngani...? ndi ngani ni tshi humbula ... • U ita nyambedzano dzi ṭanganedzeaho, dza mathilisano kwao na zwithu zwa ndeme kha tshiṭori, u shumisa dzirinwe nyambao arali zwo tea <p>U tamba mutambo wa luambo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ṅea na u tevhedza ndaela • U shumisa ḡivhaiṭi yo fhambanaho • U sielisana, u ṅea vhanwe tshifinga tsha u amba 	<p>U vhala tshiṭori Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u bvumba zwi tshi bva kha ṭhoḡo na zwifanyiso • U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhala sa u shumisa ludungela lwa zwi re mathungoni u wana zwine maipfi maswa a amba • U ita nyambedzano ya muhumbulo mihulwane na zwiṅwe zwidodombedzwa • U topola mutevhe wa zwiwo • U topola fhethuvhupo na vhaanewa • U ffindula na u thoma u vhudzisa mbudziso dzi konḡaho sa: Ndi ngani...? Ndi ngani ni tshi humbula.. • U ita nyambedzano nga milayo, na zwithu zwa ndeme kha tshiṭori, u shumisa dzirinwe nyambao arali zwo tea <p>U ita nyito dza kupfesele kha tshibveledzwa (orala kana u ṅwala) U ita ṅowendowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela ṅiṭha hu na mubulo wone, nyelelo na vhuḡinyanyuli <p>U vhala na u thasulula phazili ya ipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ḡivhaiṭi yo teaho • U peleṭa maipfi nga ṅḡila yone • U ṭalutshedza zwine maipfi a amba/u a shumisa kha mathungo 	<p>U ṅwala tshenzhemo yawe ya zwiwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga ṭhoḡo na magudiswa zwa tshenzhemo yawe • U amba zwiwo nga ṅḡila ine ha vha na thevhekano • U bvisela khagala zwiitisi <p>U ṅwala tshiṭori tshi sa konḡi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa tshivhumbeo tsha tshiṭori • U shumisa luambo lwa u humbulela nga maipfi o fhambanah • U ṭmekanya mathungo a ite mutevhe kha pharagirafu hu tshi shumiswa masala, maṭanganyina ndongazwiga yone • U shumisa ḡikhathi ḡone ḡone • U shumisa ṭhalusamaipfi u sedzulusa mupeleṭo na u wana zwine maipfi a amba <p>U shumisa maitete a u ṅwala a tevhelaho hutshi ṅwalwa tshiṭori</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ṭutula muhumbulo hu tshi shumiswa mapa wa muhumbulo • U ṅwala mvetomveto ya u rangela • U ṅwalulula nga murahu ha u ṅea muvhigo <p>U rekhoda maipfi na ṭalutshedzo dza kha ṭhalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ṅwala mathungo hu tshi shumiswa maipfi kana ṭalutshedzo u sumbedza zwine ipfi ja amba 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ḡivhaiṭi u sedzulusa mupeleṭo na u wana zwine ipfi ja amba • Maipfi ane a thoma nga mubvumo m a tevhelwa nga v kana w: u shumisa m u peleṭa sa mvula, mwemwela <p>U shuma na mathungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U thoma u shumisa masumbi a ngaho sa nthihi, mbili na zwiṅwe na tsha u thoma, tsha vhuvhili tsha magumo. • U thoma u pfesesa madzina zwao (sa: Ndi funa khovhe) • U shumisa pfano dza ṅefhungo na tshiitwa hune ha si vhe na ṅefhungo kana tshiitwa sa Hu na bugu ṅḡihni/ Hu na bugu mbili • ḡikhathi ḡa ndi u ṭalutshedza tshitatemnnde (sa: Ḋuvha ḡi wela vhuḡovhela) • U shumisa “ḡo” u sumba uri zwi ḡo itea (sa Hu ḡo vha na mvula) • U shumisa mabulafethu ane a sumba vhuimo (ṅiṭha, fhasi) <p>Ḋivhaiṭi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha maṅwalwa a u ṭanganela kana a mugudi e ethe

THEMO YA 4 – GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ṬALELA	U ṆWALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
	<p>U ita ṅḑowṅḑowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tsha u ita ṅḑowṅḑowe ngatsho ḑuvha ḑirṅwe na ḑirṅwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo tshipufuhi na raimi • U tamba mutambo wa luambo u sa konḑi • U ṅea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mafhungo a eṅe muṅe 	<p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṅhe/vhahhili-vhahhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U dovha u anetshela tshifori vhukati ha mafhungo maṭanu kana a rathi • U ita tsedzuluso pfufhi ya orala 		

THEMO YA 4 – GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 3-4	<p>U dzhenelela kha nyambedzano</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita nyambedzano nga tshoho dzi qivheaho hu tshi katelwa na dzi bvaho kha dzinwe thero • U shumisa zwikili zwa u humbula zwa vhuimo ha ntha tsumbo: ndeme na zwivhi, • U nea muhombulo u tshi tevhela kuvhonele kwawe kwa zwithu • U shumisa magudiswa na qivhaipfi i bvaho kha manwe masia • U sielisana, u sumbedza thompho kha vhagudi ngae, na u tshonifha mihumbulo ya vhanwe <p>U ita ndowendowe ya u tsetshelesa na u amba</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga tshithihi tsha u ita ndowendowe ngatsho qivha jirwe na jirwe • U renda tshirendo tshipifufni na raimi • U tamba mutambo wa luambo u sa konqi • U nea na u tevhedza ndaela na masia • U toolola mafhungo a ene muqe 	<p>U vhala zwibvedzwa zwa midia sa: athikili ya magazini kana ripoto ya gurandqa</p> <p>Tshibvedzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u bvumba zwine tshibvedzwa tsha amba nga u thoma u ita tsezuluso • U shumisa zwiitirathedzhi zwo fhambanaho zwa u vhala sa u tshimbidza maqo • U fhindula mbudziso • U ita nyambedzano ya mihumbulo mihuliwane na zwidodombedzwa zwauri • U pfesesa tshivhumbeco tsha tshibvedzwa tsha midia <p>U ita nyito dza kupfesele kha tshibvedzwa (orala kana u n'wala)</p> <p>U ita ndowendowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela ntha nga mubulo wone, nyelelo na vhuqinyanyuli <p>U vhala na u pfesesa phositar</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u amba nga ha tshifanyiso • U talutshedzela mafhungo • U ita nyambedzano nga ha ndivho ya tshibvedzwa • U ita nyambedzano ya kushumisele kwa luambo <p>U vhuisa muhombulo kha zwibvedzwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhahili-vhahili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U bvisela khagala vhuqipfi nga ha tshibvedzwa • U vhambedza tshibvedzwa na vhutshilo hawe 	<p>U n'wala zwibvedzwa zwa mafhungo hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga tshoho dzo teaho • U angaredza mafhungo o teaho • U angaredza mafhungo nga ha vhuqi na vhuvi • U dzudzanya vhuqi na vhuvi kha Thebuju <p>U shumisa maitele a u n'wala a tevhelaho hu tshi n'walwa tshitori</p> <ul style="list-style-type: none"> • U futula muhumbulo hu tshi shumiswa sa mapa wa muhumbulo • U n'wala mvetomveto ya u rangela • U n'walulula nga murahu ha u nea muvhigo <p>U rekhoda maipfi na thalutshedzo dzao kha thalusamaipfi ya vhuqe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U n'wala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana thalutshedzo u sumbedza zwine ipfi ja amba <p>U ola phositar</p> <ul style="list-style-type: none"> • U angaredza mafhungo o teaho • U angaredza zwifanyiso • U shumisa saizi ya tshibvedzwa nga ngona • U nekeda mvetomveto ya u khumyeledza yo kumako i vhaleaho <p>U rekhoda maipfi na thalutshedzo dzao kha thalusamaipfi ya vhuqe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U n'wala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana thalutshedzo u sumbedza zwine ipfi ja amba 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pelefa maipfi o doweleaho, hu tshi shumiswa thalusamaipfi ya vhuqe <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa maqanganyi u sumbedza nyaluso na mutevhe kha fhungo • U bveledza nqivho na kushumisele kwa maqanganyi a sumbaho u dadzisa, mutevhe na u vhambedza • U shumisa maqanganyi u sumbedza zwiitisi na mvelelo <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi a bvaho kha manwalwa a u tanganela kana a mugudi e ethe.

THEMO YA 4 – GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 5-6	<p>U thetshelesa tshiṭori (U nanga zwi tshi bva kha tshiṭori tsha fikishini ya vhukuma/zwiṭori zwa sialala/ zwa ene muṅe/nyendo dza u ṭodisisa/ zwiseisi/ u humbulela/zwiṭori zwa vhukuma vhushtononi/zwa fikishini ya ḡivhazwakale)</p> <ul style="list-style-type: none"> Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM) U topola puloto, vhaanewa na nyito U ita manweledzo a tshiṭori hu na thikhedzo U bvisela khagala muhumbulo, u ṅea ndivho yazwo U shumisa makhathi e a ḡivhadziwa kha gireidi dzo fhiraho sa: tshifinga tsho fhelahona likhathi la ḡo <p>U toolola tshiṭori</p> <ul style="list-style-type: none"> U angaredza vhaanewa na fhethuvhupo U angaredza puloto isa konḡi Mutevhe wa tshiṭori u re na mbuno <p>U ita ṅdowṅdowe ya u thetshelesa na u amba, u nanga tshithini tsha u ita ṅdowṅdowe ngatsho ḡuvha liṅwe na liṅwe</p> <ul style="list-style-type: none"> U renda tshirendo tshipiufni na raimi U tamba mutambo wa luambo u sa konḡi U ṅea na u tevhedza ndaela na masia U toolola mafhungo a eṅe muṅe U toolola zwiwo kana tshenzhemo nga mutevhe wone 	<p>U vhala tshiṭori Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> U rangela u vhala: u bvumba u bva kha ṭhoho na zwiṭanyiso U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhala sa: ludungela lwa zwi re mafhungoni u wana zwine ipfi liswa la mba zwone. U ita nyambedzano nga muhumbulo muhulwane na zwiṅwe zwidodombedzwa U topola mutevhe wa zwiwo U topola na fhethuvhupo na vhaanewa U fhiindula na u thoma u vhudzisa mbudziso dzi konḡaho (sa; Ndi ngani...?) U ita nyambedzano dza zwiṭhu zwi ṭanganedzeaho, matshiliso na zwiṭhu zwa ndeme kha tshiṭori, u shumisa dziṅwe nyambo arali zwi tshi konadzea 	<p>U ṅwala tshenzheme ya ene muṅe ya zwiwo</p> <ul style="list-style-type: none"> U nanga ṭhoho na magudiswa zwa tshenzhemo yawe U amba zwiwo nga ṅdila ine ha vha na thevhekano U amba zwiṭitisi U shumisa girama yo teaho, ḡivhaiṭi, mupeleṭo na mafhungo U shumisa maitele a u ṅwala <p>U ṅwala tzedzuluso ya bugu i sa konḡi hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> U nanga magudiswa o teaho U shumisa fureme nga ṅdila yo teaho U bvisela khagala na u ṭalutshedza kuvhonele kwawe U angaredza ṭhoho, vhabvumbwedzwa, fhethuvhupo na manweledzo a tshiṭori <p>U shumisa maitele a u ṅwala a tevhelaho hu tshi ṅwalwa tshiṭori</p> <ul style="list-style-type: none"> U ṭutula muhumbulo hu tshi shumiswa mapa wa muhumbulo U ṅwala mvetomveto ya u rangela U ṅwalulula nga murahu ha u ṅea muvhigo <p>U shumisa ṭhalusamaipfi u sedzulusa mupeleṭo na ṭhaluso ya maipfi</p> <p>U rekhoda maipfi na ṭhalutshedzo dzaao kha ṭhalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> U ṅwala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana ṭhalutshedzo u sumbedza zwine ipfi la amba 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> U shumisa ḡivhaiṭi u sedzulusa mupeleṭo na u wana zwine ipfi la amba <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> U shumisa maṭanganyi u sumbedza zwa a nanga (sa: tshija, itsho) U kona u topola na u shumisa zwo ambiwaho U bveledza u shumisa maambiwa. U shumisa zwiḡevhe kha zwo ambiwaho U shumisa tshithoma a tshi khethekanya madzina are kha mutevhe U shumisa zwiḡevhe u sumba vhuṅe <p>ḡivhaiṭi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> Maipfi a bvaho kha manwalwa a u ṭanganela kana a mugudi e eṅe

THEMO YA 4 – GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ṬALELA	U ṆWALA NA U ṆEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 5-6	<p>U dzhenelela kha nyambedzano</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhudzisa na u fhindula mbudziso • U ṭhinifha vhagudi ngae • U vha thetshelesa na u ṭutuwedza uri vha amba • U shumisa luṁwe luambo arali zwo tea • U dzhenelela kha nyambedzano dza ṭhoho dzi si dza ndeme sa; zwifanyiso na u ṭalusa zwine zwa konadzea muhumbuloni sa; Ni nga ṭita mini nga R100 	<p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u Ṇwala)</p> <p>U vhala tshirendo/zwirendo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha ṭhoho na zwifanyiso • U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhala sa: u shumisa ludungela lwa zwi re mafhungoni • U fhindula mbudziso nga ha tshirendo • U bvisela vhuḡipfi khagala hu na u ṭutuwedza zwi tshi bva kha tshirendo • U ita nyambedzano raimi, maipfi ane a thoma nga mubvumo u fanaho na u vhambedza <p>U ita Ṇdowendowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela niṭha nga mubulo wone, nyelelo na vhuḡinyanyuli <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiḃveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṭhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita tshedzuluso pfufhi ya bugu 	<p>U ola phosṭara</p> <ul style="list-style-type: none"> • U angaredza mafhungo o teaho • U angaredza zwifanyiso • U shumisa saizi ya tshibveledzwa nga ngona • U nekeda mvetomveto ya u khunyeledza yo kunako i vhaleaho 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U peleṭa maipfi o ḡoweleaho, hu tshi shumiswa ṭhalusamaipfi ya vhuṁe • U shumisa Ṇdivho ya mutevhe wa aṭifabethe na ṭeḡere ṭa u thoma ṭa ipfi uri a kone u ṭi wana kha ḡivhaipfi
VHEGE YA 7-8	<p>U dzhenelela kha nyambedzano</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhudzisa na u fhindula mbudziso • U ṭhinifha vhagudi ngae • U vha thetshelesa na u ṭutuwedza uri vha amba • U shumisa luṁwe luambo arali zwo tea • U dzhenelela kha nyambedzano dza ṭhoho dzi si dza ndeme sa; zwifanyiso na u ṭalusa zwine zwa konadzea muhumbuloni sa; Ni nga ṭita mini nga R100 	<p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u Ṇwala)</p> <p>U vhala tshirendo/zwirendo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha ṭhoho na zwifanyiso • U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhala sa: u shumisa ludungela lwa zwi re mafhungoni • U fhindula mbudziso nga ha tshirendo • U bvisela vhuḡipfi khagala hu na u ṭutuwedza zwi tshi bva kha tshirendo • U ita nyambedzano raimi, maipfi ane a thoma nga mubvumo u fanaho na u vhambedza <p>U ita Ṇdowendowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela niṭha nga mubulo wone, nyelelo na vhuḡinyanyuli <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiḃveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṭhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita tshedzuluso pfufhi ya bugu 	<p>U ola phosṭara</p> <ul style="list-style-type: none"> • U angaredza mafhungo o teaho • U angaredza zwifanyiso • U shumisa saizi ya tshibveledzwa nga ngona • U nekeda mvetomveto ya u khunyeledza yo kunako i vhaleaho 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U peleṭa maipfi o ḡoweleaho, hu tshi shumiswa ṭhalusamaipfi ya vhuṁe • U shumisa Ṇdivho ya mutevhe wa aṭifabethe na ṭeḡere ṭa u thoma ṭa ipfi uri a kone u ṭi wana kha ḡivhaipfi

THEMO YA 4 – GIREIDI YA 5				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 7-8	<ul style="list-style-type: none"> U nanga magudswa o teaho U shumisa tshivhumbeo tsha nyimele U ita ndowendowe ya u thetshelesa na u amba U nanga tshithihi tsha u ita ndowendowe ngatsho duvha jirwe na jirwe U renda tshirendo tshipufni na raimi U tamba mutambo wa luambo u sa konqi U nea na u tevhedza ndaela na masia U toolola mathungo a ene muqe 	<ul style="list-style-type: none"> U fhiindula mbudziso nga ha tshibveledzwa U pfufihadza pharagirafu hu na thikhedzo <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u n'wala)</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhala na u pfesesa phosijara U rangela u vhala: u ita nyambedzano nga ha tshifanyiso U talusa mathungo U ita nyambedzano nga tshiga tsha tshibveledzwa U ita nyambedzano dza kushumisele kwa luambo U topola na ita nyambedzano nga ha zwithu zwi ngaho mivhala na saizi dzo fhambanaho kana tshaka dza mañwalwa U ita nyambedzano nga ha dzudzanyo <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> U bvisela muhumbulo khagala nga ha tshibveledzwa U vhambedza tshibveledzwa na zwiñwe zwe zwa vhaliwa vhukati ha n'waha 	<p>U n'wala mathungo nga ha tshibveledzwa hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> U topola mathungo o teaho U angaredza tshati, girafu kana dayagiramu arali zwo tea U n'wala pharagirafu mbili u ya kha tharu U shumisa mbuno dzone na u dzi vhekanya U shumisa mupelejo wone na ndongazwiga U shumisa mañtanganyi U shumisa maitele a u n'wala U n'wala mvetomveto ya u ranga U ita ndovhololo U vhalulula U n'wala mvetomveto ya u khunyeledza U nekedzela Mvetomveto yo kunaho i vhonealaho ya u khunyeledza 	<p>U shuma na mathungo</p> <ul style="list-style-type: none"> U kona u topola na u shumisa zwo ambiwaho Mathungo mbumbano sa mudavhini U tuma thangi kana mitshila kha mudzi wa ipfi. U shumisa mañadzisi a fethu (hafha, fhaja) U shumisa mañadzisi anyito (tavhanya, ongolowa) U fhaña nqivho na kushumisele kwa tshifhinga tsha zwino i bveleho phanda <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> Maipfi a bvaho kha mañwalwa a u tanganela kana mugudi e ethe
VHEGE YA 9-10	U LINGA HA SAMETHIVI			

THEMO YA 1 – GIREIDI YA 6

ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ጁALELA	U ጁWALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
<p>VHEGE YA 1-2</p>	<p>U thetshelesa tshጁitori (U nanga kha fikishini i tendiseaho ya musalauno/ zwiጁitori zwa sialala/ nganetsheho dza vhuጁe/ bugu dza nyendo dza u guda/ miswaswo/ miloro/ zwiጁitori zwa vhutshilo /fikishini ya ጁivhazwakale)</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhindula mbudziso dza ጁitherala u sumbedza u pfesesa • U ጁea vhuጁipfi nga ha tshጁitori, a tshi ጁumanya tshጁitori na vhutshilo hawe ene mune. <p>U tamba mitambo ya luambo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tevhedza na u ጁea ndaela zwavhuጁi • U shumisa ጁivhaipfi yo fhambanaho • U sielisana, hu tshi ጁewa vhanwe tshikhala tsha u amba <p>U ita ጁጁowendጁwe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tsha u ita ጁጁowendጁwe ngatsho ጁuvha ጁirwe na ጁirwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo • U tamba mutambo wa luambo • U ጁea na u tevhedza ndaela/masia • U ita nyambedzano nga ha ጁthoho 	<p>U vhala tshጁitori (U nanga kha fikishini i tendiseaho ya musalauno/ zwiጁitori zwa sialala/ nganetsheho dza vhuጁe/ bugu dza nyendo dza u guda/ miswaswo/ miloro/ zwiጁitori zwa vhutshilo /fikishini ya ጁivhazwakale)</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha ጁthoho na zwifanyiso • U shumisa zwiጁitathedzhi zwa u vhala, tsumbo: u humbulela, u shumisa mibvumo na ludungela lwa nyimele • U ita nyambedzano ya ጁivhaipfi ntswa i no bva kha tshጁitori • U ita nyambedzano, puloto na fhethu hune tshጁitori tsha kho u itea hone • U fhindula mbudziso dzo ጁisendekaho nga tshጁitori <p>U ita nyito dza kuptesesele kha tshibveledzwa (orala kana u ጁwala)</p> <p>U ita ጁጁowendጁwe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela ጁiha nga mubulo wone wo teaho, u elela na vhuጁinyanyuli <p>U ita phazili ya maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ጁivhaipfi yone yone • U peleጁa maipfi nga ጁጁila yone • U ጁalutshedza ጁhalutshedzo dza maipfi na u a shumisa kha mathungo 	<p>U ጁwala zwiጁitori zwi sa konጁi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa fureme arali zwo fanela • U shumisa mapa wa muhumbulo kana tshati ya nyelele hu tshi ጁitelwa u dzudzanya • U nanga ጁthoho ya magudiswa yo teaho • U nanga fhungo ጁa u vula ngaጁo ጁo teaho • U shumisa maipfi a maጁanganyi • U ጁwala mafhedziselo o fanelaho • U shumisa gitrama yo teaho, ጁivhaipfi, mupeleጁo na ndongazwiga <p>U shumisa maitele a u ጁwala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ጁጁula mihumbulo • U ጁwala mvetomveto ya u thoma • U ita ndovhololo • U dzudzanya • U ጁwala mvetomveto ya u fhedzisela • U nekeda mvetomveto yavhuጁi yo kunaho <p>U rekhoda maipfi na ጁhalutshedzo dza kha ጁhalusamaipfi ya vhuጁe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ጁwala mathungo hu tshi shumiswa maipfi kana ጁhalutshedzo a u sumbedza zwine ipfi ጁa amba zwone 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U peleጁa maipfi o ጁowealeh zwavhuጁi, hu tshi shumiswa ጁhalusamaipfi • U fhata kha ጁivho ya mibvumo u konou peleጁa maipfi tsumbo: u fhata miጁa ya maipfi zwo bva kha mibvumo kana mbonalo. • U fhata ጁivho ya maipfi a ጁivheaho nga tshivhumbeo na maipfi a vhuayaho lunzhi kha tshibveledzwa <p>U shuma na mathungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pfesesa na u shumisa thangi dza madzina u wana tshivhalo tshao (tsumbo bugu- dzibugu) • U fhata kushumisele kwa masala a vhune (sa, nne, ene, tshone, rine,) • U fhata kha kushumisele kwa ጁimela tsumbo Kholomo i khou fula/ kholomo dzi khou fula • U isa phanda na u pfesesa u shumisa ጁikhathi ጁa 'ndo' <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi o dzhiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tsho vhalwaho

THEMO YA 1 – GIREIDI YA 6					
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ጸALELA	U ጸWALA NA U ጸEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO	
VHEGE YA 1-2	<p>U thetshelesa nganetshelo vhukuma sa, muvhigo wa mafhungoitwa, mafhungo a mbuno</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pfesesa khonsephuti na u shumisa ጸivhaipfi i elanaho na dzinwe there • U bvisela khagala muhumbulo wa kuvhonele kwawe kwa zwithu a tshi fha zwiitisi (ngani) • U ita nyambedzano ya tshibveledzwa <p>U kona u isa phanda na u haseledza nga ha ጸoho ya mafhungo yo ጸoweleaho</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhudzisa na u fhindula mbudziso • U ጸhonifha vhanwe vhagudi nga u vha thetshelesa na u vha ጸuጸuwedza u ri vha ambe 	<p>U vhuisa muhumbulo kha zwiጸveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eጸhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita tsedzuluso ya bugu pfufhi ya orala • U vhambedza na vhutshilo ha ene muጸe <p>U vhala nganetshelo vhukuma dzi sa konጸi sa, athikili dza mafhungo kana nganetshelo vhukuma</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha ጸoho na zwiጸanyiso • U shumisa zwiጸirathedzhi zwa u vhala, tsumbo: u humbulela, u shumisa mibvumo na ludungela lwa nyimele • U ita nyambedzano ya ጸivhaipfi ntswa i no bva kha tshiጸori • U fhindula mbudziso dzi bvaho kha tshibveledzwa • U bvisele khagala zwiitisi <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u ጸwala)</p> <p>U vhala zwiጸveledzwa zwa matshilisano sa, marifhi a vhuጸe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita nyambedzano nga ha muhumbulo mihulwane na zwiጸodombedzwa zwa uri • U topola zwiጸenwa sa, fomete na ndumeliso n.z 	<p>U ጸwala mafhungo a mbuno i sa konጸi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa fureme arali zwo fanela • U nanga mafhungo o teaho • U ita nzudzanyo dza mihumbulo mihulwane na u ጸea zwiጸodombedzwa zwa u thusedza • U shumisa maipfi a maጸanganyi, masala nga ጸጸila yo teaho <p>U ጸwala luጸwalo lu sa konጸi lwa vhuጸe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa fureme • U nanga magudiswa o teaho • U livhisa luጸwalo kha muthu o teaho hu na ndivho yone • U dzudzanya zwe a ጸwala ene muጸe nga u khakhulula girama, ndongazwiga na mupeleጸo wo khakheaho 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ጸhalusamaipfi u sedza mupeleጸo na ጸhalutshedzo dza maipfi • U shumisa ጸdivho ya mutevhe wa alifabethe na maleጸere a u thoma kha ipfi u itele u wana maipfi kha ጸhalusamaipfi • U ጸhukukanya maipfi malapfu , tsumbo: tshi-kolo-ni; ma- sia-ri <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhaጸa kha kupfeselele na kushumisele kwa mbambedzo • U fhaጸa kha kupfeselele na kushumisele kwa ጸikhathi ጸa ndi • U fhaጸa kha kupfeselele na kushumisele kwa matikedzi tsumbo “konou” u sumbedza u konadzea, • U thoma u shumisa maጸadzisi a tshifhinga (sa, matshele. mulovha) <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi o dzhiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tsho vhalwaho 	
VHEGE YA 3-4	<p>U thetshelesa nganetshelo vhukuma sa, muvhigo wa mafhungoitwa, mafhungo a mbuno</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pfesesa khonsephuti na u shumisa ጸivhaipfi i elanaho na dzinwe there • U bvisela khagala muhumbulo wa kuvhonele kwawe kwa zwithu a tshi fha zwiitisi (ngani) • U ita nyambedzano ya tshibveledzwa <p>U kona u isa phanda na u haseledza nga ha ጸoho ya mafhungo yo ጸoweleaho</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhudzisa na u fhindula mbudziso • U ጸhonifha vhanwe vhagudi nga u vha thetshelesa na u vha ጸuጸuwedza u ri vha ambe 	<p>U vhuisa muhumbulo kha zwiጸveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eጸhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita tsedzuluso ya bugu pfufhi ya orala • U vhambedza na vhutshilo ha ene muጸe <p>U vhala nganetshelo vhukuma dzi sa konጸi sa, athikili dza mafhungo kana nganetshelo vhukuma</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha ጸoho na zwiጸanyiso • U shumisa zwiጸirathedzhi zwa u vhala, tsumbo: u humbulela, u shumisa mibvumo na ludungela lwa nyimele • U ita nyambedzano ya ጸivhaipfi ntswa i no bva kha tshiጸori • U fhindula mbudziso dzi bvaho kha tshibveledzwa • U bvisele khagala zwiitisi <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u ጸwala)</p> <p>U vhala zwiጸveledzwa zwa matshilisano sa, marifhi a vhuጸe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita nyambedzano nga ha muhumbulo mihulwane na zwiጸodombedzwa zwa uri • U topola zwiጸenwa sa, fomete na ndumeliso n.z 	<p>U ጸwala mafhungo a mbuno i sa konጸi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa fureme arali zwo fanela • U nanga mafhungo o teaho • U ita nzudzanyo dza mihumbulo mihulwane na u ጸea zwiጸodombedzwa zwa u thusedza • U shumisa maipfi a maጸanganyi, masala nga ጸጸila yo teaho <p>U ጸwala luጸwalo lu sa konጸi lwa vhuጸe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa fureme • U nanga magudiswa o teaho • U livhisa luጸwalo kha muthu o teaho hu na ndivho yone • U dzudzanya zwe a ጸwala ene muጸe nga u khakhulula girama, ndongazwiga na mupeleጸo wo khakheaho 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ጸhalusamaipfi u sedza mupeleጸo na ጸhalutshedzo dza maipfi • U shumisa ጸdivho ya mutevhe wa alifabethe na maleጸere a u thoma kha ipfi u itele u wana maipfi kha ጸhalusamaipfi • U ጸhukukanya maipfi malapfu , tsumbo: tshi-kolo-ni; ma- sia-ri <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhaጸa kha kupfeselele na kushumisele kwa mbambedzo • U fhaጸa kha kupfeselele na kushumisele kwa ጸikhathi ጸa ndi • U fhaጸa kha kupfeselele na kushumisele kwa matikedzi tsumbo “konou” u sumbedza u konadzea, • U thoma u shumisa maጸadzisi a tshifhinga (sa, matshele. mulovha) <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi o dzhiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tsho vhalwaho 	

THEMO YA 1 – GIREIDI YA 6					
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO	
VHEGE YA 3-4	<p>U ita ndowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithini tsha u ita ndowendowe ngatsho dluvha jinwe na jinwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo • U tamba mutambo wa luambo • U nea na u tevhedza ndaela/masia • U ita nyambedzano nga ha thoho 	<p>U vhala zwiibeledzwa zwa midia sa, dzikhungwedzo/ phamfulete/ phositara</p> <ul style="list-style-type: none"> • U topola mulaedza muhulwane • U ita nyambedzano nga ha kuvhekanyele, mivhala, fonto na zwiifanyiso • U pfesesa nqila ine zwiifanyiso na maipfi zwa shumiswa ngayo u kunga (u kwengweledza) <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiibeledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhahili-vhahili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita manweledzo a tshibeledzwa nga mathungo a si gathi • U kovhekana mihumbulo nga ha tshibeledzwa 	<p>U shumisa maitele a u n'wala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tputula mihumbulo • U n'wala mvetomveto ya u thoma • U ita ndovhololo • U dzudzanya • U n'wala mvetomveto ya u fhedzisela • U nekedza mvetomveto yavhuqi yo kunaho <p>U rekhoda maipfi na thalutshedzo dzao kha thalusamaipfi ya vhuqe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U n'wala mathungo hu tshi shumiswa maipfi kana thalutshedzo a u sumbedza zwine ipfi la amba zwone 	<p>U shumisa maitele a u n'wala</p> <p>U shumisa maitele a u n'wala</p>	
VHEGE YA 5-6	<p>U thetshelesa tshiitori</p> <p>(U nanga kha fikishini dza musalauno/ zwiitori zwa sialala/ nganetshelo dza vhuqe/bugu dza nyendo dza u guda/ miswaswo/ miloro /zwiitori zwa vnutshilo /fikishini ya divhazwakale)</p> <p>Tshibeledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nweledza tshiitori na u nea thikhedzo • U pfesesa na u shumisa mbudziso sa, Ndi ngani ni tshi humbula u ri....? ndi ngani tshi sa....? u elelwa tshenzhemo na zwiwo nga mutevhe wone 	<p>U vhala tshiitori</p> <p>(U nanga kha fikishini dza musalauno/ zwiitori zwa sialala/ nganetshelo dza vhuqe/bugu dza nyendo dza u guda/ miswaswo/ miloro /zwiitori zwa vnutshilo /fikishini ya divhazwakale)</p> <p>Tshibeledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha thoho na zwiifanyiso • U shumisa zwiitirathedzhi zwa u vhala sa, u humbulela, u shumisa mibvumo, na ludungela lwa nyimele • U ita nyambedzano ya divhaipti ntswa i no bva kha tshiitori • U fhindula mbudziso dzi bvaho kha tshibeledzwa • U topola thoho, fhethuhupo na puloto 	<p>U n'wala tzedzuluso ya vhuqe sa, dayari hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa fureme zwavhuqi • U shumisa tshitaela tsha forma • U nanga magudiswa o teaho thoho • U anetshela zwiwo mutevhe wone • U shumisa maipfi a matanganyi • U shumisa girama yo teaho, mupeleto, ndongazwiga na zwikhala vhukati ha pharagirafu <p>U rekhoda maipfi na thalutshedzo dzao kha thalusamaipfi ya vhuqe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U n'wala mathungo hu tshi shumiswa maipfi kana thalutshedzo a u sumbedza zwine ipfi la amba zwone 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pelela maipfi zwavhuqi, hu tshi shumiswa thalusamaipfi • U shumisa ndivho ya mutevhe wa alifabethe na malegere a u thoma kha ipfi u itele u wana maipfi kha thalusamaipfi • Maipfi a thomaho nga g a tevhelwa nga -e, -i kana -y: tsumbo gemo, gayisa, givha 	

THEMO YA 1 – GIREIDI YA 6					
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO	
VHEGE YA 5-6	<p>U ita ndowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithini tsha u ita ndowendowe ngatsho dluvha jirwe na jirwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo • U tamba mutambo wa luambo • U nea na u tevhedza ndaela/masia • U ita nyambedzano nga ha thoho 	<p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u n'wala)</p> <p>U ita ndowendowe ya u vhalo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela n'ha nga mubulo wone, u elela, luvhilo na mbonalo yone • U vhalo nganetshelo dza vhupe sa, dayari/ u dzhenisa maipfi/mathungo kha dayari • U ita nyambedzano nga ha muhumbulo muhulwane na zwidodombedzwa zwo khetheaho • U topola zwiitaluli tsumbo: ndumeliso n.z <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhahhili-vhahhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U bvisela khagala muhumbulo wa kuvhonele kwawe ene mupe kwa zwithu 		<p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pfesesa na u kona u shumisa maiti u bula nyito • U fhaṭa na u kona u shumisa mabulafethu a sumbedzaho vhuimo (n'ha ha, fhasi ha) • U shumisa maipfi a matanganyi u sumbedza nyengedzo (na) na mutevhe (), • U shumisa tshaka dza mbudziso sa, nnyi? mini? lini? tshifhio? ngani? hani? • Malegere danzi kha madzina vhukuma, Khosi khulu kana Murena hu tshi ambiwa vhatu <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi o dzhiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tsho vhalwaho • Nyambahuvhili (maipfi ane a fana kha mupelejo na mubulo a thambana kha thalutshedzo 	

THEMO YA 1 – GIREIDI YA 6					
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U NŴALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO	
VHEGE YA 7-8	<p>U thetshelesa na mutevhe wa ndaela</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhindula nga tsha vhukuma mutevhe wa ndaela dzi kondaho • Ndaela dzo newaho dzi a pfala • U shumisa maipfi a maṭanganyimaṭanganyi • U shumisa nzudzanyo yone <p>U ṭalutshedza maga</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maṭhongo o ṭalutshedzwaho a a pfala • U shumisa maipfi a maṭanganyi • U shumisa nzudzanyo yone • U pfesesa khonsephuti na u shumisa ḡivhaipfi i re na vhuṭumani na dziṅwe ngudo <p>U ita ṅdowṅdowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tsha u ita ṅdowṅdowe ngatsho ḡuvha iṅwe na iṅwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo • U tamba mutambo wa luambo • U ṅea na u tevhedza ndaela/masia • U ita nyambedzano nga ha ṭhoho 	<p>U vhala zwibveledzwa zwa maṭhongo zwi re na zwifanyiso sa, tshati/Thebuju/dayagiramu/mapa wa muhumbulo/mapa/zwifanyiso/girafu/pulane</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: U humbulela zwi tshi bva kha ṭhoho, zwifanyiso na ṭhohwana • U shumisa zwiṭrathedzhi zwa u vhala: u vhala maṭhongo nga u fhirisa maṭo nga u ṭavhanya hu tshi sedzwa zwa ndeme • U pfesesa zwiṭeṅwa zwa zwifanyiso sa, zwiḡa, tswayo, n.z. • U ṭalutshedzela maṭhongo a tshi bva kha tshibveledzwa tsha zwifanyiso • U tevhedzela ndaela <p>U ita ṅdowṅdowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela ṅha nga mubulo wone, u elela, luvhilo na mbonalo (tsedzeo) yone <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u ṅwala)</p> <p>U ita phazili ya maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ḡivhaipfi yone yone • U peleṭa maipfi nga ṅḡila yone • U ṭalutshedza zwine ipfi ḡa amba zwone/ na u a shumisa kha maṭhongo <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṭhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita manweledzo a maṭhongo a si gathi nga ha tshibveledzwa • U kovhekana mihumbulo nga ha tshṭori 	<p>U ṅwala ṭhalutshedzo ya maga o leluwaho</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maṭhongo a re kha ṭhalutshedzo a a amba • U shumisa maipfi a maṭanganyimaṭanganyi • U ṅwala nga tevhelela mutevhe wone • U shumisa luambo lwa fomaḡa • U shumisa ḡivhaipfi i bvaho kha dziṅwe ngudo <p>Nyolo, u ola na u fhedzisa zwifanyiso</p> <p>tshati/Thebuju/dayagiramu/mapa wa muhumbulo/mapa/ zwifanyiso/girafu/pulane</p> <ul style="list-style-type: none"> • U dzhenisa lebuju dzone • U katela na maṭhongo teaho • U shumisa maipfi a ndeme <p>U ṅwala ṭhalutshedzo dzi sa kondi hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u ṅwala: u guda ṭhalutshedzo dzo ṭhambanaho • U wana zwithu zwo teaho zwa u ṭalutshedza • U shumisa tsumbo dzone dzo teaho • U shumisa ḡivhaipfi i re na vhuṭumani na dziṅwe ngudo • U ṅwala nga u pfufihadza <p>U rekhoda maipfi na ṭhalutshedzo dzao kha ṭhalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ṅwala maṭhongo hu tshi shumiswa maipfi kana ṭhalutshedzo a u sumbedza zwine ipfi ḡa amba zwone 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ṭhalusamaipfi u sedza mupeleḡo na ṭhalutshedzo dza maipfi <p>U shuma na maṭhongo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ndaela i re kha tshivhumbeo tsha ḡiti • U thoma u shumisa maḡadzisi a mbalo sa, ṅthihi, mbili, n.z na tsha u thoma, tsha vhuvhili, tsha u fhedzisela • U shumisa maipfi e kha tshivhumbeo tsha khandeza <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi o dzhiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tsho vhalwaho • Mabulazwithihi (maipfi ane a fana kha ṭhalutshedzo sa, lala-edela 	

THEMO YA 1 – GIREIDI YA 6					
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ƧALELA	U ƧWALA NA U ƧEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO	
VHEGE YA 9-10	<p>U thetshelesa zwirendo/nyimbo</p> <p>Tshibveledzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> U shumisa Ƨhalutshedzo ya orala kha u Ƨalusa vhatu kana zwithu <p>U tamba mutambo wa luambo</p> <ul style="list-style-type: none"> U Ƨea na u tevhedzela ndaela zwavhuđi U sielisana U fhedza mutambo nga tshifhinga tsho tiwaho 	<p>U vhalo zwirendo</p> <p>Tshibveledzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> U ita nyambedzano nga ha Ƨhoho na mihumbulo mihuliwane U pfesesa nga Ƨqila yo leluwaho zwiŋwe zwiŋwa zwa vhurendi: pfanapheledzo, pfanapheledzo, onomatopoeia, mbambedzo, maedzarmuthu (mafanyamuthu) U ita nyambedzano ya Ƨivhaipti ntswa i no bva kha tshitoro U shumisa Ƨhalusamaipfi <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u Ƨwala)</p> <p>U ita Ƨdowengowe ya u vhalo</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhalo niŋa nga mubulo wone wo teaho, u elela na vhuqinyanyuli <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eŋhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhambedza tshibveledzwa tsho vhalwaho 	<p>U Ƨwala Ƨhalutshedzo dza muthu</p> <ul style="list-style-type: none"> U nanga magudiswa o teaho U tou fombe na u Ƨea Ƨhalutshedzo thwi ya zwi fanaho U Ƨwala nga maitele a u tou sika, hu tshi shumiswa maƧaluli na maƧadzisi U dzudzanya zwe ene muƧe a Ƨwala na u khakhulula zwo khakheaho kha mupeleto <p>U Ƨwala Ƨhalutshedzo ya tshithu/ phuka/ tshimela/fhethu</p> <ul style="list-style-type: none"> U nanga magudiswa o teaho U tou fombe na u Ƨea Ƨhalutshedzo thwi ya zwi fanaho U Ƨwala nga maitele a u tou sika, hu tshi shumiswa maƧaluli na maƧadzisi U dzudzanya zwe ene muƧe a Ƨwala na u khakhulula zwo khakheaho kha mupeleto <p>U rekhođa maipfi na Ƨhalutshedzo dza kha Ƨhalusamaipfi ya vhuŋe</p> <ul style="list-style-type: none"> U Ƨwala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana Ƨhalutshedzo a u sumbedza zwine ipfi Ƨa amba zwone <p>U shumisa maitele a u Ƨwala</p> <ul style="list-style-type: none"> U ƧuƧula mihumbulo U Ƨwala mvetomveto ya u thoma U ita ndovhololo U dzudzanya U Ƨwala mvetomveto ya u fhedzisela U nekedza mvetomveto yavhuđi yo kunaho 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> U peleƧa maipfi zwavhuđi, hu tshi shumiswa Ƨhalusamaipfi Maipfi a no thoma nga mibvumo ya k na u tevhelwa nga e kana i <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> U pfesesa na u shumisa tshivhumbeco tsha masala a vhuŋe (tsumbo maƧo aƧu) U thoma u pfesesa uri a ri shumisi vhuithi na vhuŋzhi ha madzina sa, ndi nwa madi U shumisa tshaka dzo fhambanaho dza maƧaluli sa madzina o vhumbwaho a tshi bva kha maƧaluli sa tswukeleni Ƨikhathi Ƨa ndi u Ƨalusa nyito ya Ƨuvha Ƨiŋwe na Ƨiŋwe tsumbo “Ndi Ƨamba maƧo Ƨuvha Ƨiŋwe na Ƨiŋwe” <p>Divhaipti kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> Maipfi o dzhiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tshovhalwaho Madzina mbumbano sa, tshilumanamana 	

THEMO YA 2 - GIREIDI YA 6				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U NŴALA NA U NĒKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 1-2	<p>U thetshelesa tshiřitori (U nanga kha fikishini ya musalauno/ zwiřori zwa sialata /nganetshelo dza vhuře/bugu dza nyendo dza u guda/ miswaswo/ mitoro/ zwiřori zwa vhutshilo /fikishini ya řivhazwakale)</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U řhindula mbudziso dza řitherala • U řiwala mafhungo a ndeme • U amba na u toolola zwiřori <p>U ita nřowendřowe ya u thetshelesa na u amba U nanga tshithini tsha u ita nřowendřowe ngatsho řuvha řinwe na řinwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo • U tamba mutambo wa luambo • U řea na u tevhedza ndaela/masia • U ita nyambedzano nga ha řhoho 	<p>U vhala tshiřitori Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u vhala na u ita nyambedzano nga ha řhoho na u lavhelesa kha zwiřanyiso • U shumisa zwiřirathedzhi zwa u vhala sa, u humbulela, hu tshi shumiswa ludungela lwa nyimele • U ita nyambedzano nga řivhaipfi ntswa • U topola mutevhe wa zwiwo, fhethuvhupo na vhaanewa (sa, u řalutshedza vhuřipi ha vhaanewa, na u amba nga zwiřiti zwa uri ngani zwo itea ngauralo) • U bvisela khagala zwiřiti • U shumisa řhalusamaipfi <p>U ita nyito dza kupfesele kha tshibveledzwa (orala kana u řiwala)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita nřowendřowe ya u vhala • U vhalela niřha nga mubulo wone wo teaho, u elela na vhuřinyanyuli <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiřibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eřhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U řea muhumbulo u tshi tevhelela kuvhonele kwawe kwa zwiřhu na u vhambedza na vhutshilo hawe ene muře 	<p>U řiwala tshiřitori tshi sa konři hu tshi shumiswa řureme</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa řureme (muhangarambo) wa tshivhumbeco tsha tshiřori • U nanga řhungo řa u vula ngalo řo teaho • U shumisa maipfi a mařanganyi • U shumisa mařaluli • U řiwala mafhedziselo o fanelatho • U sa bva nnda ha řhoho ya mafhungo • U řumanya mafhungo a ita • U shumisa řirama yo teaho, mupeleřo na ndongazwiřa • U shumisa řhalusamaipfi u sedza mupeleřo na řalutshedzo ya maipfi <p>U řiwala pharagirafu u bvisela khagala na u řalutshedza muhumbulo wa ku vhonele kwawe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U řiwala mafhungo a 2 u ya kha 3 • U nanga mafhungo a ndeme • U řha muhumbulo wa ene muře wa kuvhonele kwa zwiřhu • U řalutshedza zwi tshi řfala <p>U rekhoda maipfi na řalutshedzo dza kha řhalusamaipfi ya vhuře</p> <ul style="list-style-type: none"> • U řiwala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana řalutshedzo a u sumbedza zwiře ipfi řa amba zwiře <p>U shumisa maitele a u řiwala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U řuřula mihumbulo • U řiwala mvetomveto ya u thoma • U ita ndovhololo • U dzudzanya • U řiwala mvetomveto ya u řhedzisela • U nekeda mvetomveto yavhuři yo kunaho 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U peleřa maipfi zwavhuři, hu tshi shumiswa řhalusamaipfi • Maipfi a thomaho nga mubvumo wa k na u tevhelela nga a, e kana o: tsumbo konou, <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pfesesa na u shumisa madzina a sa vhalei sa, tshoko • U řhařa na u shumisa masala masumbi (sa, hetshi, hetsho, havhala, hezwi) • U řhařa nřivho ya kushumisele kwa mařaluli kha madzina sa, mmbwa ntswu • U isa phanda na u pfesesa u shumisa řikhathi la ndi <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi o dzhiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tsho vhalwaho

THEMO YA 2 - GIREIDI YA 6				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U NŴALA NA U NĒKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 3-4	<p>U thetshelesa thalutshedzo dza zwithu/ zwipuka/ zwimela/ fethu</p> <p>Tshibveledzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ũalusa zwine tsha vha zwone • U ũalutshedza uri ndi tsha mini • U kona u fhambanya zwipiḡa kha zwo fhelelaho • U ola na u lebuja • U shumisa ḡivhaiḡi i elanaho na dziḡwe ngudo <p>U sengulusa zwithu na u vhea nga zwigwada</p> <ul style="list-style-type: none"> • U kona u topola u fana na u fhambanya • U nanga na u vha nga zwigwada • U ũalutshedza uri ndi ngani zwi tshi tea u vha fethu huthihi • U shumisa ḡivhaiḡi i elanaho na dziḡwe ngudo <p>U ita ḡḡowḡḡowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tsha u ita ḡḡowḡḡowe ngatsho ḡuvha iḡḡwe na iḡḡwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo • U tamba mutambo wa luambo • U ḡea na u tevhedza ndaela/masia • U ita nyambedzano nga ha ḡho 	<p>U vhalo zwibveledzwa zwa mafhungo sa a no bva kha dziḡwe ngudo.</p> <p>Tshibveledzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhalo: u ita nyambedzano nga ha ḡho na u ita ndovhololo ya maiḡi a ndeme • U vhalo pharagiratu na u topola muhumbulo muhulwane na ḡho yo itwaho fhungo • U fhiindula mbudziso nga ha tshibveledzwa na zwifanyiso sa, giratu, dayagiramu na Thebuju <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eḡhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita manweledzo a zwe vha vhalo nga mafhungo a si gathi 	<p>U ḡwala thalutshedzo dza zwithu/ zwipuka/ zwimela/ fethu</p> <ul style="list-style-type: none"> • U katela zwidodombedzwa zwa ndeme nahone zwo khetheaho • U ũalutshedza mbonalo ya nga ḡḡa • U shumisa maḡadzisi a mbalo (maanganyi one) • U shumisa ḡivhaiḡi yone yone • Ndongazwiga dzone • U ḡwala mvetomveto, u wana muvhigo, u khakhulula na u ḡwalulula <p>U sika, u ola na u lebuja zwifanyiso</p> <p>sa, tshati/ Thebuju/ dayagiramu/ mapa wa mihumbulo/mapa/zwifanyiso/giratu/ pulane</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa zwidodombedzwa zwi bvaho kha zwibveledzwa ḡwalwaho kana zwi vhonwaho • U katela na zwidodombedzwa zwauri • U shumisa maiḡi a ndeme na zwifanyiso • U shumisa ḡivhaiḡi yo teaho <p>U rekhoda maiḡi na thalutshedzo dza kha thalusamaḡi ya vhuḡe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ḡwala mafhungo hu tshi shumiswa maiḡi kana thalutshedzo a u sumbedza zwine ipfi iḡ amba zwone <p>U shumisa maitele a u ḡwala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ḡḡula mihumbulo • U ḡwala mvetomveto ya u thoma • U ita ndovhololo • U dzudzanya • U ḡwala mvetomveto ya u fhedzisela • U nekeda mvetomveto yavhuḡi yo kunaho 	<p>U shuma na maiḡi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa thalusamaḡi u sedza mupelejo na thalutshedzo dza maiḡi • U shumisa ma- /dzin- u ita vhunzhi tsumbo matombo/ dzibugu <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa madzina are na vhunzhi fhedzi, tsumbo: maḡi, vhuḡali • U thoma u shumisa masala a vhune (sa, tshanga, tshau, tshawe, tshashu, zwavho) • U shumisa tshaka dza maḡaluli dzo katela na a elanaho na vhuḡale • U shumisa tshaka dza maḡaluli dzo katela na a elanaho na mutsho • U fhata u pfesesa na u shumisa maḡaluli a u vhambedza • U shumisa maḡadzisi a tshivhalo (tsumbo kanzhi). • U shumisa maḡadzisi a maitele (sa, nga u gidima, nga u ongolowa) • U bveledza u pfesesa na kushumisele kwa maḡanganyimaḡanganyi u sumbedza nyengedzo, thevhekano na u fhambana. <p>ḡivhaiḡi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maiḡi o dzhiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tsho vhalwaho

THEMO YA 2 - GIREIDI YA 6				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	
VHEGE YA 5-6	<p>U thetshelesa nganea dza vhune dza zwiwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U topola mihumbulo ya ndeme na vhathu • U fhindula mbudziso nga ha zwo iteaho u thoma lwa vhuvhili n.z u anetshela zwiwo zwa u fana <p>U thetshelesa tshiitori</p> <p>(U nanga kha fikishini dza musalauno/ zwiitori zwa sialala/nganetshelo dza vhune/bugu dza nyendo dza u guda/ miswaswo/ miloro /zwiitori zwa vhutshilo /fikishini ya divhazwakale)</p> <p>Tshibvedzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha thoho na zwifanyiso • U vhalela u itela u wana zwidodombedzwa na u shumisa ludungela lu re kha nyimele u itela u wana thalutshedzo • U topola na u amba nga ha puloto • U fha thalutshedzo dza nyito na nea zwiitisi • U pfesesa divhaipti • U fhindula mbudziso dzi bvaho kha tshiitori <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibvedzwa (orala kana u n'wala)</p> <p>U ita ndowenḁowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela nḁha nga mubulo wone wo teaho, u elela na vhuḁinyanyuli <p>U edzisela nyimele dzo ḁoweleaho</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa luambo na nyito dzo teaho • U dzudzanya magudiswa nga nḁila i pfalaho 	<p>U vhala tshiitori</p> <p>(U nanga kha fikishini dza musalauno/ zwiitori zwa sialala/nganetshelo dza vhune/bugu dza nyendo dza u guda/ miswaswo/ miloro/ zwiitori zwa vhutshilo /fikishini ya divhazwakale)</p> <p>Tshibvedzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha thoho na zwifanyiso • U vhalela u itela u wana zwidodombedzwa na u shumisa ludungela lu re kha nyimele u itela u wana thalutshedzo • U topola na u amba nga ha puloto • U fha thalutshedzo dza nyito na nea zwiitisi • U pfesesa divhaipti • U fhindula mbudziso dzi bvaho kha tshiitori <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibvedzwa (orala kana u n'wala)</p> <p>U ita ndowenḁowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela nḁha nga mubulo wone wo teaho, u elela na vhuḁinyanyuli 	<p>U n'wala luḁwalo lu sa konḁi lwa vhune</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa fureme • U shumisa tshitaela tshi si tsha formaḁa • U n'wala pharagirafu dzi si fhasi ha 2 • U shumisa ḁivhaipti ntswa na ndongazwiga zwo gudwaho • U shumisa girama yo teaho, mupeleḁo, ndongazwiga na zwikhala vhuḁati ha pharagirafu <p>U shumisa maitele a u n'wala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ḁuḁula mihumbulo • U n'wala mvetomveto ya u thoma • U ita ndovhololo • U dzudzanya • U n'wala mvetomveto ya u fhedzisela • U nekeda mvetomveto yavhuḁi yo kunaho <p>U rekhoda maipfi na thalutshedzo dza kha thalusamaipfi ya vhune</p> <ul style="list-style-type: none"> • U n'wala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana thalutshedzo a u sumbedza zwine ipfi ḁa amba zwone 	<p>ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO</p> <p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U peleḁa maipfi zwavhuḁi, hu tshi shumiswa thalusamaipfi <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa tshivhumbeo tsho ḁoweleaho tsha ḁiti tsumbo tshimbila, tshimbilaho • Maiti a mafurase tsumbo: u eḁela • U shumisa ḁḁadzisi ḁa tshivhalo (tsumbo kanzhi:). • U shumisa maipfi a maḁanganyimaḁanganyi u sumbedza phambano (fhedzi), zwiitisi (ngauri) na ndivho (uri). <p>Divhaipti kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi o dzhiwaho a tshi bva kha tshibvedzwa tsho vhalwaho • Mathambanyi (maipfi ane a fhambana kha thalutshedzo)

THEMO YA 2 - GIREIDI YA 6					
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ጸALELA	U ጸWALA NA U ጸEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO	
VHEGE YA 5-6	<p>U ita ጸdowጸጸdowe ya u thetshelela na u amba</p> <ul style="list-style-type: none"> U nanga tshithihi tsha u ita ጸdowጸጸdowe ጸgatsho ጸuvha ጸinwe na ጸinwe U renda tshirendo U tamba mutambo wa luambo U amba na u toolola tshጸitori 	<p>U vhala zwibveledzwa zwa vhuጸe na zwa matshilisano sa, dayari ya vhuጸe kana vhurifhi</p> <ul style="list-style-type: none"> U amba nga ha muhumbulo muhulwane U vhalela u wana zwidombedzwa na u dzhiela nzhele tshitaela tshi si tsha fomaጸa U amba nga fomete na ndumeliso <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> U bvisela khagala vhuጸipfi nga ha tshibveledzwa tsho vhalwaho U ጸumanya zwe a vhala na vhutshilo hawe 			
VHEGE YA 7-8	<p>U ita ጸaጸuvho ya kilasi sa, u inthaviwa vጸagudu ጸgae kilasini), u rekhoda phindulo kha tshati na kha girafu</p> <ul style="list-style-type: none"> U vhudzisa na u fhindula mbudziso U kona u fara inthaviwu nga vጸulenda U rekhoda maጸungo nga vጸuronwane U shumisa fomete zwavhuጸi U shumisa maipfi a ndeme na mafurase 	<p>U vhala zwibveledzwa zwa maጸungo kha zwifanyiso sa, mbekanyatshifhinga na nzudzanyo dza televishini/tshati/thebuጸu/dayagiramu/thebuጸu/mapa wa muhumbulo/mapa/zwifanyiso/girafu</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> U rangela u vhala: u ita nyambedzano nga ha ጸoho na u ita ndovhololo ya maipfi a ndeme U vhala pharagirafu na u topola muhumbulo mihulwane na ጸoho yo itwaho sa fhuጸo U fhindula mbudziso kha tshibveledzwa na zwifanyiso U vhala nga u fhirisa maጸo nga u ጸavhanya hu tshi sedzwa maጸungo a ndeme 	<p>U ጸwala ጸhalutshedzo dzi sa konጸi</p> <ul style="list-style-type: none"> U nanga maጸungo o teaho U ጸea tsumbo U ጸwala nga u pfufhifhadza na nga ጸጸila yo teaho ya fomaጸa U shumisa ጸivጸaipfi i re na vhuጸumani na dzinwe ጸgudo <p>U bveledza khweshineya i sa konጸi</p> <ul style="list-style-type: none"> U ጸwala mbudziso zwavhuጸi U sia zwikhala zwa u ጸwalela phindulo U shumisa tshivhumbeco tsha kuvhudzisele zwavhuጸi 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> U shumisa ጸhalusamaipfi u sedza mupeleጸo na ጸhalutshedzo dza maipfi Maipfi are na mibvumo ya pfalandoጸhe ndapfu: u dzhenisa e – yo fhumulaho mafheloni tsumbo. kheke <p>U shuma na maጸungo</p> <ul style="list-style-type: none"> U fhata na u shumisa makhathi a ጸo U thoma u shumisa “tea” u sumbedza pfanelo. U thoma u shumisa maጸadzisi a digirii sa, nga maanda, nga ጸgoho, <p>ጸivጸaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> Maipfi o dzhiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tsho vhalwaho Maጸhambanyi (maipfi ane a fhambana kha ጸhalutshedzo) 	

THEMO YA 2 - GIREIDI YA 6				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	
VHEGE YA 7-8	<p>U kona u isa phanda na u haseledza nga ha thoho yo dowealeho</p> <ul style="list-style-type: none"> • U thetshelesa kha, na u nea vhañwe vhagudi tshikhala tsha u amba • U vhudzisa na u fhiindula mbudziso • U nea muhumbulo wa kuvhonele kwawe kwa zwithu sa, ndi ngani ni tshi humbula....? <p>U tamba mutambo wa luambo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nea na u tevhezela ndaela • U sielisana <p>U ita ndowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>u nanga tshithihi tsha u ita ndowendowe ngatsho ðuvha ðinwe na ðinwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo • U tamba mutambo wa luambo • U nea na u tevhedza ndaela/masia • U ita nyambedzano nga ha thoho 	<p>U vhalwa zwiiveledzwa zwa U ita nyito dza kupfesele kha tshiveledzwa (orala kana u n'wala)</p> <p>U vhalwa tzedzuluso ya bugu i sa konði</p> <ul style="list-style-type: none"> • U topola zwiiteñwa zwa ndeme sa, thoho ya bugu, mutevhe wa vhaañewa, manweledzo a si gathi na kupimele (phimo) • U topola luambo lwo shumiswaho u itela u fha mbuno na u fha muhumbulo wa kuvhonele kwa zwithu <p>U ita ndowendowe ya u vhalwa</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalwa ñtha nga mubulo wone wo teaho, u elela na vhuñinyanyuli <p>U tandulula phazili ya maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ðivhaipfi yone yone • U peleña maipfi nga ñdila yone • U ðalutshedza zwine maipfi a amba zwone/na u a shumisa maifhungoni • U shumisa ðhalusamaipfi <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiiveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eñhe/vhahili-vhahili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhambedza bugu na zwiiveledzwa zwo vhalwaho 	<p>U n'wala pharagirafu u bvisela na u ðalutshedza muhumbulo wa kupfesele kwawe kwa zwithu</p> <ul style="list-style-type: none"> • U n'wala maifhungo a 4 u ya kha 5 • U nanga maifhungo o teaho • U nea muhumbulo wa ene muñe wa kuvhonele kwawe kwa zwithu • U ðalutshedza nga mbavhalelo <p>U shumisa maitele a u n'wala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ðuñula muhumbulo • U n'wala mvetomveto ya u thoma • U ita ndovhololo • U dzudzanya • U n'wala mvetomveto ya u fhedzisela • U nekeda mvetomveto yavhuñi yo kunaho <p>U rekhoda maipfi na ðalutshedzo dzao kha ðhalusamaipfi ya vhuñe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U n'wala maifhungo hu tshi shumiswa maipfi kana ðalutshedzo a u sumbedza zwine ipfi ða amba zwone 	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 9-10	U LINGA HA SAMETHIVI			

THEMO YA 3 - GIREIDI YA 6				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U N'EKEDZA	
	<p>U thetshelesa tshiitori (U nanga kha fikishini dza musalauno/ zwiitori zwasiatala/nganetshelelo dza vhuṅe/bugu dza nyendo dza u guda/ miswaswo/ mitoro /zwiitori zwa vhutshilo ha stories/fikishini ya qivhazwakale)</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhindula mbudziso dza iitherala • U ita nyambedzano nga ha muaṅṅewa wa ndeme • U dzhiela nṅhamafungo a ndeme kha tshati sa, mutalo wa thevhekano ya tshifhinga • U ita manweledzo a tshiitori <p>U thetshelesa orala ya u tou amba nga ha thalutshedzo dza fnetu/ phukha/zwimela/zwithu n.z</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U topola fnetu • U n'wala mafungo a ndeme kha tshati/thebuḽu • U topola u fana na u fhambana ha zwithu <p>U ita ndowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithini tsha u ita ndowendowe ngatsho ḽuvha iṅwe na iṅwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo • U tamba mutambo wa luambo • U ṅea na u tevhedza ndaela/masia • U anetshelela tshenzhemo kana zwiwo nga mutevhe wone, hu tshi shumiswa maipfi a maṅanganyi 	<p>U vhala tshiitori Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha ṅoho na zwifanyiso • U thalutshedza zwiṅṅwa zwa tshibveledzwa • U shumisa zwiṅṅathedzhi zwa u vhala sa, u shumisa ludungela lwa nyimele u wana thalutshedzo, u humbulela • U fhindula mbudziso nga ha tshiitori • U topola na u ita nyambedzano nga ha fhethuvhuṅu na vhaaṅṅewa • U thalutshedza zwiitisi kha tshiitori sa, ho bevelele mini musi....? Kana ndi ngani ni tshi humbula...? • U ṅea vhuḽipfi nga ha tshiitori • U zwi ṅumanya na vhutshilo ha ene muṅe <p>U vhala vhurifhi ha vhuṅe vhu sa kondi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U topola mihumbulo mihulwane • U fhindula mbudziso dza iitherala • U topola zwiṅṅwa zwa zwiibveledzwa sa, datumu, ndumeliso <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U sedzulusa bugu ho dzudzanyawaho na u ṅekedza nyambo ya orala yavhuḽi 	<p>U n'wala; u dzhenisa mafungo kha dayari</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga magudiswa o teaho ṅoho • U shumisa tshivhumbeco tsho teaho sa fureme • U anetshelela zwiwo nga mutevhe wone • U shumisa maipfi a maṅanganyi • U shumisa girama yo teaho, mupeleṅo, ndongazwiga na zwikhala vhuḽi ha pharagiraṅu <p>U shumisa maitele a u n'wala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ṅuṅula mihumbulo • U n'wala mvetomveto ya u thoma • U ita ndovhololo • U dzudzanya • U n'wala mvetomveto ya u fhedzisela • U ṅekedza mvetomveto yavhuḽi yo kunaho <p>U rekhoda maipfi na thalutshedzo dzao kha thalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U n'wala mafungo hu tshi shumiswa maipfi kana thalutshedzo ya u sumbedza zwine ipfi la amba zwone 	<p>ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO</p> <p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U peleṅa maipfi zwavhuḽi, hu tshi shumiswa thalusamaipfi • U engedza u vhumba vhumzhi <p>U shuma na mafungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhata na shumisa madzina vhuḽi sa, u shumisa maṅedere danzi • U thoma u shumisa maipfi a maṅanganyi u sumbedza zwiitisi <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi o dzhiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tsho vhalwaho • Mabulazwithini (maipfi ane a fana kha thalutshedzo)
VHEGE YA 1-2				

THEMO YA 3 - GIREIDI YA 6				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 3-4	<p>U thetshelesa nyambo i sa konqi nga ha thoho</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhudzisa na u fhindula mbudziso dzi kondatho • U ita nyambedzano nga muhumbulo muhulwane • U nea muhumbulo u tshi tevhela kuvhonele kwawe kwa zwithu • U thonifha vhañwe vhagudi nga u vha thetshelesa • U fujuwedza mirñwe miraqo u thusedza vhañwe <p>U amba nga ha thoho ya mafhungo murahu ha nzudzanyo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga thoho ya magudiswa yo teaho • U sa bva nñda ha thoho • U dzudzanya magudiswa nga ndunzhendunzhe <p>U kuvhanganya mafhungo sa, u ita tshedzuloso sa, u tandula (thodisiso)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga mbudziso dzine dza nga vhudziswa. • U vhudzisa na u fhindula mbudziso • U ita notsi nga u rekhoda mafhungo, khweshineya i tshi khou bvela phanqa <p>U ita ndowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tsha u ita ndowendowe ngatsho quvha jirñwe na jirñwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo • U tamba mutambo wa luambo • U nea na u tevhedza ndaela/masia • U ita nyambedzano nga ha thoho 	<p>U vhalazwibveledzwa zwa mafhungo na zwiifanyiso sa, tshati/thebuju/ dayagiramudayagiramu/mapa wa muhumbulo/mapa/zwiifanyiso/girafu.</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhalazwibveledzwa zwa Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Thangela u vhalazwibveledzwa zwa fhirisa maño nga u ñavhanya hu tshi sedzwa zwidodombedzwa zwa ndeme • U vhudzisa mbudziso • U nanga zwidodombedzwa zwo teaho u fhindula mbudziso • U ita manweledzo a tshibveledzwa / zwiibveledzwa zwo nanguludzwaho nga u shumisa mapa wa muhumbulo <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u n'wala)</p> <p>U ita ndowendowe ya u vhalazwibveledzwa</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalazwibveledzwa zwo teaho, u elela na vhudzinyanyuli <p>U ita phazili ya maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ñivhaipfi yone yone • U peleta maipfi nga ndila yone • U ñalutshedza zwine ipfi ña amba /na u a shumisa mafhungoni <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhahili-vhahili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita manweledzo a tshibveledzwa nga mafhungo a swikaho matañu 	<p>U n'wala tshibveledzwa tsha mafhungo hu tshi shumiswa zwiifanyiso sa, tshati/thebuju/ dayagiramu/mapa wa muhumbulo/mapa/zwiifanyiso/girafu</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhalazwibveledzwa zwa Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalazwibveledzwa zwo nangiwaho • U shumisa mafhungo a bvaho kha tshibveledzwa u itela u ola na u lebuja zwiifanyiso sa, ñafula, tshati kana girafu • U sumbedza zwavhuqi vhusaka vhusaka ha zwiipqa zwo fhambanaho zwa dayagiramu kana kha zwiinwe zwa zwiibveledzwa zwa zwiifanyiso <p>U fhirisela girafu kha tshivhumbeco tsha girafiki u shumisa notsi dzo kuvhanganyawo dza mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhirisela mafhungo kha girafiki sa, girafu kana thebuju • U sengulusa mafhungo <p>U n'wala muvhigo mupfufhi wa mafhungo o kuvhanganyawo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U lingulula mafhungo na u nea khañhulo, hu tshi neawa zwiitisi zwa hone • U shumisa tshivhumbeco tshone tsho teaho u shumiswa hu tshi ñwalwa muvhigo • U dzudzanya pharagirafu nga ndila yone sa, hu tshi shumiswa thoho na mafhungo a u tikedzela 	<p>Zwivhumbeco na milayo zwa luambo</p> <p>U shumisa na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ñhalusamaipfi u sedza mupelejo na ñhalutshedzo dza maipfi <p>U shumisa na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa zwiduna na zwisadzi kha mañwe a madzina sa, mboho-tsadzi • U fhata ndivho ya kushumisele kwa mañtali kha madzina sa, mmbwa ntswu • U fhata kha kushumisele kwa jirimela tsumbo Kholomo i khou fula/ kholomo dzi khou fula <p>Ñivhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi o dzhiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tsho vhalwaho • Maipfi ane a wanala kha mutevhe muthihi wa jema tsumbo: khavara na siñtari a wanala kha mutevhe muthihi wa jema dza bugu

THEMO YA 3 - GIREIDI YA 6					
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U NŴALA NA U NĒKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO	
VHEGE YA 5-6	<p>U thetshelesa tshiṭori (U nanga kha fikishini dza musalauno/ zwiṭori zwasialala/nganetshelelo dza vhuṅe/bugu dza nyendo dza u guda/ miswaswo/ mitoro /zwiṭori zwa vhutshilo /fikishini ya ḡivhazwakale)</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhindulo mbudziso dza ḡitheraja • U nea vhuḡipfi hawe hu elanaho na vhutshilo hawe • U bvisela khagala na u ḡalutshedza kuvhonele kwawe kwa zwithu • U tsivhudza nga maḡwe mafhedzisele, u humbulela na u ḡalutshedza khonadzeo <p>U dovha u anetshelela tshiṭori</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa mutevhe wone wa zwiito • U amba nga ha vhaanewa sa zwe vha nṅwaliswa zwone kha tshiṭori • U shumisa makhathi o funzwaho kha murele wo fhiraho • U tsivhudza nga maḡwe mafhedzisele 	<p>U vhala tshiṭori Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha zwiḡanyiso • U ita nyambedzano nga ha ḡoho, puloto, vhaanewa, na fhethuvhupo • U ita nyambedzano hu tshi sumbedzeiwa nga ḡdila ine puloto ya nga imela kuḡwe kuvhonele kwa zwithu shangoni • U fhindula mbudziso nga ha tshiṭori • U ita manweledzo a tshiṭori nga orala <p>U ita nyambedzano nga ha ḡoho, puloto, vhaanewa, na fhethuvhupo</p> <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u nṅwala)</p> <p>U vhala tshirendo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela zwi tshi bva kha ḡoho na zwiḡanyiso • U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhala sa, u shumisa ludungela lwa nyimele • U fhindula mbudziso nga ha tshirendo • U bvisela vhuḡipfi khagala ho ḡuṭulwaho nga tshirendo • U ita nyambedzano nga pfanaphedzo • U ita nyambedzano nga ha mbambedzo i bvaho kha tshirendo 	<p>U nṅwala tshiṭori tshi sa kondi, hu tshi shumiswa maitele a u nṅwala tshoṅthe e eṅthe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga magudiswa a takadzaho • U shumisa tshivhumbeo tsha zwiṭori sa muhangarambo • U shumisa mathomele, vhuḡkati na mafhedzisele • U anetshelela zwithu mutevhe wone • U shumisa makhathi o teaho na mafhungo o farekanywaho nga maḡanganyi a ngaho 'na' 'fhedzi' • U shumisa ndongazwiga, dzo fhambanaho u katela zwiḡevhe • U shumisa zwiḡhala zwone zwo teaho kha pharagirafu <p>U shumisa maitele a u nṅwala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ḡuṭula mihumbulo hu tshi shumiswa sa, mapa wa muhumbulo • U nṅwala mvetomvto ya u thoma • U wana muvhigo kha magudiswa na u shumisa girama na ḡivhaiḡipi • U sedzulusa mupeleṅo • U nṅwala mvetomveto ya u fhedzisele 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U peleṅa maipfi zwavhudi, hu tshi shumiswa ḡhalusamaipfi • U pfufhithadza sa, television/TV <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhaṅa kushumisele kwa masala a vhune (sa, nne, ene, tshone, rine, vhone) • U fhaṅa kha u pfesesa na u shumisa mbambedzo • U isa phanḡa na u pfesesa u shumisa tshifhinga tsho fhelaho • U shumisa maḡadzisi a fhethu (sa, tsini, devhula, mulambo) • U thoma u shumisa masala a vhune (sa, tshanga, tshau, tshawe, tshashu, zwavho) <p>Divhaiḡipi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi o dzhiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tsho vhaiwaho • U ḡumanya thangi na mitshila kha tsinde ḡa ipfi 	

THEMO YA 3 - GIREIDI YA 6				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ጘALELA	U ጘWALA NA U ጘEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
<p>VHEGE YA 5-6</p>	<p>U thetshelesa luimbo/ tshirendo tshi leluwaho Tshibveledzwa tshine tsha bva kha bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U eleiwa muhumbulo muhulwane • U ita nyambedzano nga ha muhumbulo muhulwane • U vhambedza na tshenzhemo ya ene muጘe • U topola pfanapheledzo • U bvisela vhuጘipfi khagala ho ጘutlulwaho nga tshirendo • U imba luimbo/mitaladzi yo nangwaho <p>U ita ጘጘowendጘwe ya u thetshelesa na u amba U nanga tshithihi tsha u ita ጘጘowendጘwe ngatsho ጘuvha ጘinጘwe na ጘinጘwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo • U tamba mutambo wa luambo • U ጘea na u tevhedza ndaela/masia • U ita nyambedzano nga ha ጘho 	<p>U ita ጘጘowendጘwe ya u vhalo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhaleta ጘiጘha hu tshi shumiswa mubulu wone, luvhilo lwone na voጘumu <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhambedza tshibveledzwa na vhutshilo ha ene muጘe 	<p>U ጘwala zwa miswaswo sa, mitaladzi ya 4, tshirendo kana pfanapheledzo, mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga ጘho • U ጘwala maipfi a re na pfanapheledzo (nga ጘho) • U shumisa mbambedzo nthihi <p>U rekhoda maipfi na ጘalutshedzo dzao kha ጘalusamaipfi ya vhuጘe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ጘwala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana ጘalutshedzo a u sumbedza zwine ipfi ጘa amba zwone 	

THEMO YA 3 - GIREIDI YA 6				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ṬALELA	U ṆWALA NA U ṆEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 7-8	<p>U thetshelesa na u tevhezela ndaela sa, maitele</p> <ul style="list-style-type: none"> • U humbulela zwine zwa nga tevhelela • U ita nyambedzano nga ha zwidodombedzwa zwauri zwa tshibveledzwa • U ita nyambedzano ya thevhekano dza ndaela • U ita nyambedzano nga ha tshivhumbeo tsha ḷiti ḷo shumiswaho henefho <p>U tamba mutambo wa luambo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tevhedza ndaela zwavhuḷi • U shumisa ḡivhaipfi yo fhambanaho • U sielisana, hu tshi newa vhaṅwe tshikhala tsha u amba <p>U ita ṅdowṅowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithini tsha u ita ṅdowṅowe ngatsho ḡuvha ḷiṅwe na ḷiṅwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo • U tamba mutambo wa luambo • U ṅea na u tevhedza ndaela/masia • U ita nyambedzano nga ha ṭhoḷo 	<p>U vhalo zwiḷveledzwa zwa u tevhele mago a maitele sa, risipi/ ndaela dza maedza a saintsi a sa koṅḡi/ phurojekithi.</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfanwa kana bugu dza u vhalo u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Thangela u vhalo: U humbulela zwi tshi bva kha ṭhoḷo na u tandula tshibveledzwa sa, siatari ḷa zwi re ngomu kana indekisi • U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhalo sa, u vhalo nga u fhirisa maḷo nga u ṭavhanya hu tshi sedzwa mathungo a ndeme • U ṭalutshedzela zwifanyiso • U fhiindula mbudziso nga ha tshibveledzwa • U ṭalutshedza zwine zwa tea u itwa • U ita nyambedzano nga ha zwidodombedzwa zwauri zwa tshibveledzwa • U amba nga ha fomete ya tshihwalwa • U ita nyambedzano ya thevhekano dza ndaela • U tevhedza ndaela 	<p>U Ṇwala zwiḷveledzwa zwa mathungo tsumbo sa, zwiḷveledzwa zwi shumiswaho kha dziṅwe thero</p> <ul style="list-style-type: none"> • U Ṇwala pharagrafu 2 u ya kha 3 • U dzudzanya fhungo nga mutevhe wone • U shumisa ṭhoḷo ine ya vha kha tshivhumbeo tsha fhungo na mathungo a u tikedzela • U shumisa ḡivhaipfi i elanaho na dziṅwe thero • U shumisa luambo lwa fomaḷa • U katela na zwidodombedzwa zwauri • U shumisa mambwaitwa nga ṅḷila yo teaho <p>U thetshelesa na u ita nyambedzano kha u haseledza</p> <ul style="list-style-type: none"> • U topola mbuno dza ndeme dzi si nga fhasi ha 3 • U dzudzanya mathungo nga ṅḷila ya vhudele • U shumisa tswayo dzo teaho/ dayagiramu/ na zwiṅwe zwiḷveledzwa zwa girafiki • U sumbedza zwavhuḷi vhusaka vhuḷi ha zwiḷveledzwa zwa fhambanaho zwa dayagiramu kana zwiḷveledzwa zwa girafiki • U shumisa ḡivhaipfi yo teaho • U sedza mupeleḷo • U shumisa ṭhalusamaipfi u sedza mupeleḷo na ṭhalutshedzo ya maipfi 	<ul style="list-style-type: none"> • U shuma na maipfi • U shumisa ṭhalusamaipfi u sedza mupeleḷo na ṭhalutshedzo dza maipfi • Maipfi ane a kanganyisa (tsumbo: ḷara/Lara) <p>U shuma na mathungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pfesesa na u shumisa tshivhumbeo tsha masala a vhune (tsumbo maḷo aṅu) • U shumisa tshaka dzo fhambanaho dza maṭaluli • U pfesesa na u kona u shumisa maṭi u bula nyito <p>Ḍivhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi o dzihiiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tsho vhalwaho

THEMO YA 3 - GIREIDI YA 6				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ṬALELA	U ḆWALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 7-8		<p>U vhala zwiḆveledzwa zwa mathungo u bva kha kharikhujamu sa, muvhigo mupfufhi/ ṭhalutshedzo/ u ṭalutshedza zwi tshi bva kha dzinwe thero</p> <p>U rangela u vhala: U humbulela zwi tshi bva kha ṭhoho na u tandula tshibveledzwa sa, siaṭari ṭa zwi re ngomu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhala sa, u vhala nga u fhirisa maṭo nga u ṭavhanya hu tshi sedzwa mathungo a ndeme • U ṭalutshedzela zwifanyiso • U fhindula mbudziso nga ha tshibveledzwa • U Ṇea mihumbulo mihulwane na u Ṇea zwidodombedzwa zwa u tikedzela <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiḆveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṭhe/vhahili-vhahili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U Ṇea mihumbulo mihulwane • U ṭalutshedza zwiṭenwa zwa zwiṆwe zwiḆveledzwa zwo vhalwaho sa, bugu dza u sedza khadzo na masiaṭari a zwi re ngomu na indekisi 	<p>U shumisa maitele a u Ṇwala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ṭuṭula mihumbulo hu tshi shumiswa sa, mapa wa muhumbulo • U Ṇwala mvetomveto ya u thoma • U sedza mupeleṭo • U Ṇwala mvetomveto ya u fhedzisela <p>U rekhoda maipfi na ṭhalutshedzo dza kha ṭhalusamaipfi ya vhuṆe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U Ṇwala mathungo hu tshi shumiswa maipfi kana ṭhalutshedzo a u sumbedza zwine ipfi ṭa amba zwone 	

THEMO YA 3 - GIREIDI YA 6					
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ƧALELA	U NŴALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO	
VHEGE YA 9-10	<p>U shea mulenznhe kha therisano nga Ƨoho yo ɔweleaho</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhudzisa mbudziso dzo teaho na u fhindula mbudzisa • U lapfisa nyambedzano • U bvisela khagala muhumbulo wa kuvhonele kwa zwithu • U Ƨonifha mihumbulo ya vhanwe • U ƧuƧuwedza vhanwe vhagudi u amba luambo lwa nyengedzedzo • U tamba matambwa a sa konda • U shumisa magudiswa o teaho na luambo • U shumisa maamba thwii • U bveledza muƧodo u pfallaho • U shumisa ipfi na mbonalo (isedzeo) yone na u amba nga muvhili u fhirisa mulaedza • U bula maipfi nga ndila yone i pfallaho <p>U ita ndowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>u nanga tshithihi tsha u ita ndowendowe ngatsho ɔuvha iŋwe na iŋwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo • U tamba mutambo wa luambo • U ŋea na u tevhedza ndaela/masia • U ita nyambedzano nga ha Ƨoho 	<p>U vhala iitambwa</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala nga u humbulela zwi tshi bva kha Ƨoho • U shumisa zwiƧirathedzhi zwa u vhala • U topola muƧodo wa tshijori • U amba nga vhabvumbwedzwa, fhethuvhupo na nyito • U bvisela khagala vhuƧipfi ho ƧuƧulwaho nga tshijori • U ita nyambedzano nga ha zwiƧaluli zwa tshibveledzwa nga maanda ndongazwiga <p>U ita nyito dza kupfesele kha tshibveledzwa (orala kana u nŵala)</p> <p>U ita ndowendowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela niha hu tshi shumiswa mubulu wone, luvhilo lwone na volumu. <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e ethe/vhahili-vhahili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ŋea muvhigo muƧufufhi nga ha bugu zwi na zwi re ngomu na tshivhumbweo zwo teaho • U ŋea muhumbulo wawe nga ha kuvhonele kwawe 	<p>U nŵala iitambwa iƧufufhi, hu tshi shumiswa tshitaela tsha u nŵala tshijufufhi tshi si tsha formaƧa</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga vhabvumbwedzwa vho teaho • U bveledza nyambedzano na nyito nga mutevhe wone • U shumisa maamba thwii • U shumisa ndongazwiga dzo teaho kholoni, tshigarukela na zwiga zwa mbudziso <p>U shumisa maitele a u nŵala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ƧuƧula mihumbulo hu tshi shumiswa mapa wa muhumbulo • U bvisa mvetomveto ya u thoma • U wana muvhigo na u ita ndovhololo • U vhalulula • U nŵala mvetomveto ya u fhedzisela • U nekeda mvetomveto yavhuƧi yo kunaho yo nŵalwaho nga u khethekana <p>U rekhoda maipfi na Ƨalutshedzo dzao kha Ƨalusamaipfi ya vhuŋe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nŵala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana Ƨalutshedzo a u sumbedza zwine ipfi ja amba zwone 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa Ƨalusamaipfi u sedza mupeleƧo na Ƨalutshedzo dza maipfi • U fhaƧa kha nƧivho ya mibvumo u konou peleƧa maipfi tsumbo: u fhaƧa miƧa ya maipfi zwi tshi bva kha mibvumo kana mbonalo. <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U thoma u shumisamaƧadzisi a mbalo sa, nthihi, mbili, n.z na tsha u thoma, tsha vhuvhili, tsha u fhedzisela • U shumisa tshaka dza maƧaluli hu tshi katelwa na a elanaho na mutsho • U shumisa tshaka dza maƧaluli hu tshi katelwa na a elanaho na vhuƧale <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi o dzihiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tsho vhalwaho • Nyambahuvhili (maipfi ane a fana kha mupeleƧo na mubulo a fhambana kha Ƨalutshedzo) 	

THEMO YA 4 - GIREIDI YA 6				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U N'EKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
<p>VHEGE YA 1-2</p> <p>U thetshelesa tshiitori (U nanga kha fikishini dza musalauno/swiitori zwasialala/nganetshelelo dza vhuire/bugu dza nyendo dza u guda/miswaswo/ miloro /zwiitori zwa vhutshilo /fikishini ya qivhazwakale)</p> <p>Tshibeledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhudzisa mbudziso dzo teaho na u fhiindula mbudzisa • U ita manweledzo a tshiitori • U fhiindula na u thoma u vhudzisa na u fhiindula mbudziso dzi kongaho sa, Ndi ngani ni songo?, Mini....? Ni zwi humbula hani....? • U ita nyambedzano nga mikhwa, matshilisano na zwithu zwa ndeme kha tshiitori, hu nga di shumiswa luwe luambo arali zwo fanela <p>U anetshela nganetshelelo yawe ene muṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga ṭhoṅo na magudiswa o teaho • U dzudzanya zwiwo nga ndunzhendunzhe • U a bula madzina a vhaanewa • U shumisa maipfi a maṭanganyi 	<p>U vhala tshiitori</p> <p>Tshibeledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela u bva kha ṭhoṅo na kha zwifanyiso • U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhala: U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhala: hu tshi shumiswa ludungela lwa nyimele u wana zwine ipfi ḷa amba zwone • U ita nyambedzano nga ha puloto, fheithuvhupo na vhabvumbwedzwa (vhaanewa) • U ita nyambedzano nga ha mutevhe wa zwiwo, u fhiindula mbudziso dza zwo iteaho u thoma, lwa vhuvhili, n.z • U fhiindula na u thoma u vhudzisa na u fhiindula mbudziso dzi kongaho sa, Ndi ngani ni songo?, Mini....? Ni zwi humbula hani.... • U bvisela khagala na u ṭalutshedza mihumbulo ya kuvhonele kwawe kwa zwithu • U ita nyambedzano • U ita nyambedzano nga ha vhaanewa uri vha sumbedzisa hani manwe maitele a shangoni • U ita nyambedzano nga ha mushumo wa ṭitambwa ḷa zwifanyiso • U ita nyambedzano nga ha dziṅwe ngḷila dzo fhambanaho dza u anetshela vhaaṅewa 	<p>U n'wala tshiitori tshi sa konḑi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa tshivhumbeo tsha tshiitori sa, muhangarambo (fureme) • U shumisa luambo lwa khumbulelwa nga maanḑa qivhaipfi yo fhambanaho • U ṭumanya mafhungo kha pharagirafu i pḷalaho i re na ndunzhendunzhe hu tshi shumiswa masala, maipfi a maṭanganyi na ndongazwiga dzone • U shumisa girama yo teaho, mupeleṭo na ndongazwiga • U shumisa makhathi o teaho tshifhinga tshoṭhe • U shumisa ṭhalusamaipfi u sedza mupeleṭo na ṭhalutshedzo dza maipfi <p>U shumisa maitele a u n'wala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pulana/u rangela u n'wala • U ita mvetomveto • U dovholola • U dzudzanya • U vhalulula u itela u khakhulula ho khakheaho, na • U n'ekedza <p>U rekhoda maipfi na ṭhalutshedzo dzao kha ṭhalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U n'wala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana u sumbedza zwine ipfi ḷa amba zwone 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U peleṭa maipfi zwavhudi, hu tshi shumiswa ṭhalusamaipfi • U fhaṭa ndivho ya maipfi o ḑoweleaho nga tshivhumbeo na a vhuayaho lunzhi kha tshibeledzwa <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pfesesa na u shumisa thangi dza madzina u wana tshivhalo tshao (tsumbo bugu - dzibugu) • U fhaṭa na u shumisa masala masumbi (sa, hetshi, hetsho, havhala, hezwi) • U fhaṭa ndivho ya kushumisele kwa maṭaluli kha madzina sa, mimbwa ntswu • U shumisa ndaela i re kha tshivhumbeo tsha ḷiti tsumbo ima. • U shumisa maḑadzisi a tshifhinga (tsumbo matshele, mulovha) • U shumisa thangeladzina dzi no sumba masia, tshifhinga na u vha na zwithu <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi o dzhiwaho a tshi bva kha tshibeledzwa tsho vhalwaho • Mathambanyi (maipfi ane a fhambana kha ṭhalutshedzo) 	

THEMO YA 4 - GIREIDI YA 6			
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ṬALELA	U ṆWALA NA U NEKEDZA
VHEGE YA 1-2	<p>U ṅea tsedzuluso ya bugu ya orala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga magudiswa a re na tshivhumbeo tsho teaho • U ḑibvisela khagala na u ṭalutshedza mihumbulo ya kuvhonele kwawe ene muṅe • U ṅekedza magudiswa nga u tou elela hu vhonele <p>U ita ṅḑowṅowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tsha u ita ṅḑowṅowe ngatsho ḑuvha ṭiṅwe na ṭiṅwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo • U tamba mutambo wa luambo • U ṅea na u tevhedza ndaela/masia • U ita nyambedzano nga ha ṭhoho 	<p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u ṅwala)</p> <p>U vhala vhurifhi ha vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela ho ḑisendeke nga zwo vhalwaho nga u tou fhirisa maṭo kha tshibveledzwa • U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhala: hu tshi shumiswa ludungela lwa nyimele u wana ṭhalutshedzo ya maipfi • U topola muhumbulo muhulwane na zwidodombedzwa zwauro • U ita nyambedzano ya nga ndivho ya vhurifhi • U ita nyambedzano ya fomete ya vhurifhi <p>U ita ṅḑowṅowe ya u vhala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalela ṅiṅha hu tshi shumiswa mubulu wone, luvhilo lwone na vojumu <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṭhe/vhahili-vhahili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U dovha u anetshela tshitori tsha maṭhongo 5 kana 6 	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO

THEMO YA 4 - GIREIDI YA 6				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	
VHEGE YA 3-4	<p>U shele mulenzhe kha nyambedzano</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita nyambedzano nga vhuḡi na vhuḡhi • U shumisa khontseputi na ḡivhaiḡi sa, zwi elanaho na dziḡwe ngudo • U sielisana • U ḡhoniḡa mihumbulo ya vhaiḡwe • U ḡuḡuwedza vhaiḡwe uri vha ambe <p>U thetshelesa na u ita nyambedzano kha u haseledza</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita nyambedzano nga ha mihumbulo mihulwane na zwidodombedza • U rekhoda mafhungo makene kha tshati kana mapa wa muhumbulo <p>U tamba mutambo wa luambo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U tevhele ndaela zwavhuḡi • U shumisa ḡivhaiḡi yo ḡhambanaho • U sielisana, hu tshi ḡewa vhaiḡwe tshikhala tsha u amba <p>U ita ḡdowenḡowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithiḡi tsha u ita ḡdowenḡowe ngatsho ḡuvha ḡiḡwe na ḡiḡwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo • U tamba mutambo wa luambo • U ḡea na u tevhedza ndaela/masia • U ita nyambedzano nga ha ḡhoho 	<p>U vhalo zwiḡvedzwa zwa mafhungo sa, zwa kha kharikhulamu</p> <p>Tshibvedzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhalo u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhalo: u vhalo na u ita nyambedzano nga ha (dzi)ḡhoho na zwiḡfanyiso • U shumisa zwiḡrathedzhi zwa u vhalo sa, u vhalo nga ḡiḡha u tshi ḡoḡa mafhungo a vhuḡhogwa • U limuwa uri zwiḡfanyiso na zwiḡnepe zwi ḡhata ḡhalutshedzo • U ḡhindula mbudziso nga ha tshibvedzwa • U topola vhuḡi na vhuḡhi • U ita manweledzo a pharagiraḡu hu na u thusedzelwa <p>U ita nyito dza kupfesele kha tshibvedzwa (orala kana u ḡwala)</p> <p>U ita ḡdowenḡowe ya u vhalo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalo ḡiḡha nga mubulo wone wo teaho, u elela na vhuḡinyanyuli <p>U vhalo na u tandulula phazili ya maiḡi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U peleta maiḡi nga ḡiḡila yone • U sumbedza u pfesesa ḡhalutshedzo dza maiḡi • U shumisa ḡivhaiḡi yone yone <p>U vhuisa muhumbulo kha zwiḡvedzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eḡhe/vhavhili-vhavhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U bvisela khagala vhuḡiḡi nga ha tshibvedzwa tsho vhalwaho • U vhambedza na vhutshilo hawe ene muḡe 	<p>U shumisa mafhungo a tshi bva kha zwiḡfanyiso sa, tshati/thebuḡu/dayagiramu/mepe ya mihumbulo/mapa/zwiḡfanyiso/ girafu dza u ḡwala tshibvedzwa</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ḡwala paragiraḡu 2 kana 3 • Mbuno dzone dzo dzudzanywaho zwavhuḡi • Mupeleḡo na ndongazwiga zwone <p>U ḡwala tshibvedzwa tsha mafhungo a vhonalaho</p> <ul style="list-style-type: none"> • U theishelesa na u ita nyambedzano kha u haseledza • U dzudzanya mafhungo nga u vhekanya vhuḡi na vhuḡhi kha Thebuḡu <p>U ḡwala ḡhalutshedzo hu na tsumbo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U wana zwithu zwo teaho zwa u ḡhalutshedza • U shumisa tsumbo dzone dzone dzo teaho • U nanga mafhungo o teaho • U shumisa ḡivhaiḡi yo ḡhambanaho • U shumisa ḡhalusamaḡiḡi u sedza mupeleḡo na ḡhalutshedzo dza maiḡi <p>U rekhoda maiḡi na ḡhalutshedzo dza kha ḡhalusamaḡiḡi ya vhuḡe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ḡwala mafhungo hu tshi shumiswa maiḡi kana ḡhalutshedzo u sumbedza zwine ipfi ḡa amba zwone 	<p>ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO</p> <p>U shuma na maiḡi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ḡhalusamaḡiḡi u sedza mupeleḡo na ḡhalutshedzo dza maiḡi • U shumisa ndivho ya mutevhe wa aḡifabethe na maḡedere a u thoma kha ipfi u itele u wana maiḡi kha ḡhalusamaḡiḡi <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U thoma u pfesesa uri a ri shumisi vhuḡhiḡi na vhuḡzhi ha madzina sa, ndi nwa maḡi • U thoma u shumisa masala a vhuḡe (sa, tshanga, tshau, tshawe, tshashu, zwavho) • U isa phanḡa na u pfesesa u shumisa tshiffinga tsha zwino • U shumisa maiḡi a maḡanganyi u sumbedza nyengedzo (na) na thevhekano • U saukanya ḡhungo ḡi sa konḡi ha vha na ḡefungo, ḡiti na tshiḡwa tsumbo “Thendo/u vhalo/ bugu yawe” • U pfesesa na u shumisa maambelwa • U shumisa khoma kha u khethekanya madzina kha mutevhe • U shumisa zwiḡevhe kha maambiwa <p>ḡivhaiḡi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> - Maiḡi o dzihiwaho a tshi bva kha tshibvedzwa tsho vhalwaho

THEMO YA 4 - GIREIDI YA 6					
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA ҒALELA	U ҒWALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO	
VHEGE YA 5-6	<p>U thetshelesa tshitori</p> <p>(U nanga kha fikishini dza musalauno/ zwiitori sialala/nganetshelelo dza vhuṅe/bugu dza nyendo dza u guda/ miswaswo/ miloro /zwiitori zwa vhutshilo ha stories/fikishini ya divhazwakale</p> <p>Tshibvedzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhudzisa mbudziso dzo teaho na u fhindula mbudzisa • U ita manweledzo a tshitori • U fhindula na u thoma u vhudzisa na u fhindula mbudziso dzi kongahano sa, Ndi ngani ni songo?, Mini.....? Ni zwi humbula hani? • U bvisela khagala muhumbulo wa kuvhonele kwawe kwa zwithu a tshi fha zwiitisi sa, zwi tangananedzeaho, matshilisano, na mafhungo a ndeme kha tshitori, u shumisa luṅwe luambo arali zwo fanela • U shumisa makhathi o funzwaho kha Gireidi dzo fhiraho sa, makhathi a 'ndo' na 'ḡo' 	<p>U vhala tshitori</p> <p>Tshibvedzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhala u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u humbulela u bva kha ḡoho na kha zwiifanyiso • U shumisa zwiitirathedzhi zwa u vhala, u shumisa ludungela lwa nyimele, u wana ḡhalutshedzo dza maipfi maswa • U ita nyambedzano nga ha puloto, fhehuvhupo na vhabvumbwedzwa (vhaanewa) • U ita nyambedzano nga ha thevhokano ya zwiwo, u fhindula mbudziso nga zwo iteaho u thoma, lwa vhuvhili, n.z • U fhindula na u thoma u vhudzisa na u fhindula mbudziso dzi kongahano sa, Ndi ngani ni songo?, Mini.....? Ni zwi humbula hani... • U bvisela khagala muhumbulo wa kuvhonele kwawe kwa zwithu a tshi fha zwiitisi (ngani) 	<p>U Ғwala tsedzuluso ya bugu</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nanga magudiswa o teaho na tshivhumbeco • U bvisela khagala muhumbulo wa kuvhonele kwawe kwa zwithu a tshi fha zwiitisi (ngani) • U katela ḡhoho, vhaanewa, na manweledzo • U Ғwala vhurifni ha vhuṅe • U nanga magudiswa o teaho • U shumisa fureme arali zwo fanela • U Ғea mulaedza nga ṅdila yone • U vhekanya mafhungo nga ndunzhendunzhe • U Ғwala dzina lau mafhedziseloni • Shumisa tshitaela tsha u Ғwala tshi si tsha fomaḡa tsho teaho ndivho ya u Ғwala <p>U shumisa maitele a u Ғwala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ḡuḡula mihumbulo • U Ғwala mvetomveto ya u thoma • U ita ndovhololo • U dzudzanya • U Ғwala mvetomveto ya u fhedzisela • U Ғekedza mvetomveto yavhuḡi yo kunaho • U shumisa ḡhalusamaipfi u sedza mupeleḡo na ḡhalutshedzo dza maipfi 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ḡhalusamaipfi u sedza mupeleḡo na ḡhalutshedzo dza maipfi • Maipfi ane a wanala kha mutevhe muthihi wa jema tsumbo: khavara na siaḡari a wanala kha mutevhe muthihi wa jema dza bugu" <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa tshaka dza mbudziso sa, nnyi? mini? lini? tshifhio? ngani? hani? • U bveledza u shumisa maḡanganyi u sumbedza vhungani na ndivho. • U shumisa maipfi a maḡanganyi u sumbedza zwo nangwaho • Likhathi la ḡo (tsumbo Ndi ḡo mu vhona matshelo) • U fhaḡa kha u ptesesa na kushumisele kwa likhathi la ḡo <p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi o dzhiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tsho vhalwaho 	

THEMO YA 4 - GIREIDI YA 6				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 5-6	<p>U thetshelesa tshirendo Tshibveledzwa tshine tsha bva kana bugupfarwa kana kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZIM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U elelwa muhumbulo mihulwane • U ita nyambedzano nga ha muhumbulo muhulwane • U vhambedza na tshenzhemo ya ene muṅe • U topola pfanapheledzo na maipfi ane a thoma nga mubvumo u no fana. pfanabvumo (alliteration) • U topola na u ita nyambedzano ya u vhambedza (sa, mafanyisi) • U bvisela vhuḍipfi khagala ho tuṭulwaho nga tshirendo • U imba luimbo/mitaladzi yo nangwaho <p>U ita ngdowendowe ya u thetshelesa na u amba</p> <p>U nanga tshithihi tsha u ita ngdowendowe ngatsho ḍuvha iṅwe na iṅwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo • U tamba mutambo wa luambo • U ṅea na u tevhedza ndaela/masia • U ita nyambedzano nga ha ṭhoho • Nganetshelelo ya zwiwo kana tshenzhemo nga mutevhe wone, u fhiindula mbudziso nga ha zwo iteaho u thoma, lwa vhuvhili, lwa vhuraru n.z 	<p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u n'wala)</p> <p>U vhalwa zwirendo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhalwa: u humbulela zwi tshi bva kha ṭhoho na zwifanyiso • U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u vhalwa sa, u shumisa ludungela lwa nyimele • U fhiindula mbudziso nga ha tshirendo • U bvisela vhuḍipfi khagala ho tuṭulwaho nga tshirendo • U ita nyambedzano nga pfanapheledzo, pfanabvumo (alliteration) • U ita nyambedzano ya u vhambedza zwo itwaho kha tshirendo (mafanyisi) <p>U ita ngdowendowe ya u vhalwa</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalala niṭha hu tshi shumiswa mubulu wone, luvhilo lwone na vojumu <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṭhe/vhahhili-vhahhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ita tsedzuluso ya tshivhumbeo tsha bugu a tshi ita amba (orala) zwavhuḍi 	<p>U rekhoda maipfi na ṭhalutshedzo dzaao kha ṭhalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U n'wala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana ṭhalutshedzo u sumbedza zwine ipfi ja amba zwone 	<p>Divhaipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi o dzhiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tsho vhalwaho

THEMO YA 4 - GIREIDI YA 6					
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U NŴALA NA U NĒKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO	
VHEGE YA 7-8	<p>U shela mulenzhe kha nyambedzano</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhudzisa na u fhindula mbudziso • U fthonifha vhañwe vhagudi • U thetshelisa vhañwe vhagudi na u vha fthutuwedza uri vha ambe <p>U shela mulenzhe kha nyambedzano</p> <ul style="list-style-type: none"> • U humbulela na u fathutshedza khonadzeo • U shumisa nyimele • U sielisana • U fthonifha mihumbulo ya vhañwe • U fthutuwedza vhañwe uri vha ambe <p>U ita ngowendowe ya u thetshelisa na u amba</p> <p>U nanga tshithini tsha u ita ngowendowe ngatsho quvha jinwe na jinwe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U renda tshirendo • U tamba mutambo wa luambo • U nea na u tevhedza ndaela/masia • U ita nyambedzano nga ha thoho 	<p>U vhalo tshibveledzwa tsha midia sa, magazine, athikili/muvhigo wa mafhungo</p> <p>Tshibveledzwa tshi bvaho kha bugupfarwa kana bugu dza u vhalo u bva kha Faela ya Zwishumiswa zwa Mudededzi (FZM)</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhalo: u humbulela zwiine tshitori tsha vha zwone nga u thoma u folela uri tshi na mini • U shumisa zwiitathedzhi zwa u vhalo zwo fhambanaho sa, u vhalo nga nitha nga u fthavhanya u tshi sedza mujogo wa tshitori na u vhalo nga u fthavhanya u tshi sedza zwa ndeme • U fhindula mbudziso • U ita nyambedzano nga ha mihumbulo mihuliwane na zwidodombedzwa • U ita nyambedzano nga ha kuvhetshela na u ola tshibveledzwa • U vhambedza kuvhetshela na nyolo dza gurannḁa <p>U ita nyito dza kupfeselele kha tshibveledzwa (orala kana u nḁwala)</p> <p>U ita ngowendowe ya u vhalo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U vhalo nitha nga mubulo wone wo teaho, u eela na vhuḁinyanyuli 	<p>U nḁwala muvhigo wa mafhungo a sa konḁi hu tshi shumiswa fureme</p> <ul style="list-style-type: none"> • U katela na mafhungo o teaho • U vhambedza kuvhetshela na nyolo dza gurannḁa • U vbeledza mafhungo nga nḁila ya ndunzhendunzhe • U shumisa maipfi a maḁanganyi na u dzudzanya paragrafu zwavhuḁi • U shumisa fomete yone • U shumisa girama yo teaho, divhaiipfi, mupeleḁo na ndongazwiga <p>U ola phositora</p> <ul style="list-style-type: none"> • U katela na mafhungo o teaho • U katela na zwifanyiso • U shumisa fomete yone • U shumisa na zwiḁaluli zwa nyolo sa, mivhala na saizi dzo fhambanaho kana tshaka dza khangiso (fonto) • U nea mvetomveto ya u khuruyeledza yo kunaho i vhaleaho <p>U shumisa maitele a u nḁwala</p> <ul style="list-style-type: none"> • U pulana/u rangela u nḁwala • U ita mvetomveto • U dovholola • U dzudzanya • U vhalulula u itela u khakhulula ho khakheaho, na • U nekedza 	<p>U shuma na maipfi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U peleḁa maipfi zwavhuḁi, hu tshi shumiswa fthalusamaipfi • U shumisa nḁivho ya mutevhe wa aḁifabethe na maḁere a u thoma kha ipfi u itele u wana maipfi kha fthalusamaipfi <p>U shuma na mafhungo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U shumisa maipfi a maḁanganyi • U shumisa tshivhudzisi <p>Divhaiipfi kha nyimele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maipfi o dzihiiwaho a tshi bva kha tshibveledzwa tsho vhalwaho • Madzina mbumbano sa, tshilumanamana 	

THEMO YA 4 - GIREIDI YA 6				
ZWIKILI	U THETSHELESA NA U AMBA	U VHALA NA TALELA	U N'WALA NA U NEKEDZA	ZWIVHUMBEO NA MILAYO ZWA LUAMBO
VHEGE YA 7-8		<p>U vhala na u pfesesa tshibveledzwa tsha girafiki tsha midia sa, phosiṭara na khunguwedzo</p> <ul style="list-style-type: none"> • U rangela u vhala: u ita nyambedzano nga ha zwifanyiso • U ṭalutshedzela mafhungo • U ita nyambedzano nga ndivho ya tshibveledzwa • U ita nyambedzano nga ha mashumisele a luambo • U topola na u ita nyambedzano nga ha zwiṭaluli zwa nyolo sa, mivhala na saizi dzo fhambanaho kana tshaka dza khandiso (fonto) • U ita nyambedzano nga ha kuvhetshele • U vhambedza zwibveledzwa zwi sa fani sa, phosiṭara na khunguwedzo <p>U vhuisa muhumbulo kha zwibveledzwa zwo vhalwaho nga mugudi e eṭhe/vhahhili-vhahhili</p> <ul style="list-style-type: none"> • U kovhekana mihumbulo nga ha tshibveledzwa 	<p>U rekhoda maipfi na ṭalutshedzo dzaao kha ṭhalusamaipfi ya vhuṅe</p> <ul style="list-style-type: none"> • U n'wala mafhungo hu tshi shumiswa maipfi kana ṭhalutshedzo u sumbedza zwine ipfi ja amba zwone 	
VHEGE YA 9-10		U LINGA HA SAMETHIVI		

KHETHEKANYO YA 4: U LINGA

4.1 MARANGAPHANḌA

U linga ndi maiitele o pulaniwaho a bvelaho phanḌa a u ḍivha, kuvhanganya na u ḥalutshedzela mafhungo nga ha kushumele kwa vhagudi. Zwi dzhia maga maḅa: u bveledza na u kuvhanganya vhuḥanzi ha tswikelelo; u ḥalusa vhuḥanzi; u rekhoda mawanwa na u shumisa mafhungo aya u pfesesa na u ḍo thusa kha mveledziso ya mugudi u itela u khwinisa maitele a u guda na u funza.

U linga hu tea u katela maitele oḥthe mavhili ane a si vhe fomaḅa (U linga ha vhugudisi) na a fomaḅa (U linga ha u guda). Kha nzulele dzoḥthe idzi mbili vhagudi vha tea u vhelwa murahu tshifhinga tshoḥthe u khwaḥisedza tshenzhemo ya u guda.

U linga kha Nyambo ndi maitele a bvelaho phanḌa nahone a tikedza nyaluwo na mveledziso ya vhagudi. Ndi tshipiḍa tsha ndeme kha u guda na u funza sa izwi tshi tshi nekedza muvhigo wa u funza na u guda. Hu tea u dzheniswa kha u guda na u funza vhudzuloni ha u tou shumiswa n aho sa tshipiḍa tshi re thungo. Zwiḅwe hafhu, u linga ho vanganyiwaho ha zwiteḅwa zwa luambo zwo fhambanaho hu tea u shumisiwa. Tsumbo: ri nga thoma nga tshibveledzwa tsha u vhalala ra ita mulinga wa tholokanyonḍivho. Mbudziso dzi lingaho nḍivho ya luambo dzi nga ḍi vhudzisiwa zwo ḍisendekka nga tshibveledzwa tshenetsho tshithihi. Nga murahu ha u vhalala tshibveledzwa vhagudi vha nga vhudziswa uri vha fhindule kha tshibveledzwa nga u tou, tsumbo: u ḅwala vhurifhi zwithu zwo ambiwaho nga hazwo kha tshibveledzwa kana u ḅwala dziḅwese phindulo dza vhusiki kha mafhungo a tshibveledzwa. U pendela nyito iyi, nyambedzano l tea u itwa nga ha ḥohoh nahone nga nḍila iyi ri vha ri tshi khou funza zwikili zwoḥthe zwa luambo kha nyito nthihi i elalaho yo vanganaho.

U linga zwikili zwo fhambanaho zwa luambo zwi so ngo vhonwa sa nyito i re thungo, hone sa nyito nthihi yo vanganaho. Ruburiki dza u linga dzi teaha u thusa kha uri zwikili zwo fhambanaho zwa luambo kha mushumo wo ḅewaho zwi funzwe.

Zwikili zwa u thetshesela zwa vhagudi, vhukoni ha oraḅa, u kona u fhindula mbodziso, u dzhenelela kha nyambedzano na zwikili zwa u rekhoda zwo tou ḅwalwaho ho teaho zwi tea u sedzwa ḍuvha liḅwe na liḅwe.

Ndi zwa ndeme-vho, uri u pfesesa ha vhagudi kha zwine vha khou vhalala hu lingwe nahone hu si tou vha vhukoni ha u ḍivha kana u humbula maipfi. U linga ha u vhalala hu teaha u itwa tshifhinga tshoḥthe nahone hu si tou vha u linga ha tshifhinga tshithihi fhedzi. U linga ha u vhalala ha fomaḅa hu tea u sedza kha u vhalala nḥa khathihi na nyito ine ya u thusa u vhona uri vhagudi vho pfesesa zwingafhani, tsumbo: u dovha u anetshela tshitori kana u fhindula mbudziso.

U lingwa ha mushumo wa u ḅwala hu ḍo sedza kha nga maanḍa kha vhukoni ha mugudi ha u wana ḥalutshedzo, na u vhona uri dzo ḅwala nga nḍila yone u gumafhi, tsumbo: zwivhumbeo na kushumisele zwone zwa luambo, mupeleḥo na ndongazwiga. U linga hoḥthe hu tea u vhona uri u guda luambo ndi maitele nahone vhagudi vha nga si bveledze tshibveledzwa tshi re tshone tshoḥthe nga luthihi. Ngauralo zwipiḍa zwo fhambanaho zwa maitele a u ḅwala zwi tea u lingwa.

Musi hu tshi ḅewa mushumo wa fomaḅa, hu ḍo vha na u sedza kha tshikili tsho khetheaho, tsumbo: U thetshesela na U amba kana U vhalala kana U ḅwala. Hone-ha, ngauri u guda luambo ndi maitele o vanganaho, zwikili zwi fhiraho tshithihi zwi ḍo shumiswa. Zwivhumbeo zwa luambo zwi tea u lingwa zwi kha nyimele. Zwi tea u khwaḥisedwa uri u linga a hu itwi kha mushumo wa u ḅwala fhedzi, honeha hu tendelavho na mushumo wa u ita na wa oraḅa. Ndi zwa ndeme u linga zwine vhagudi vha zwi pfesesa nahone hu si zwine vha nga tou zwi rwela ngomani, honeha kha hu lingwe zwikili zwi re kha nyimele nga nḍila dzoḥthe, tsumbo: vhagudi vha nga peleḥa maipfi avho oḥthe nga nḍila yone

nga tshifhinga tsha thesite nga Lavhutanu, hone-ha vha a konana u shumisa eneo maipfi mathihi e vha peleṭa nga ndila yone musi vha tshi ṅwala/rekhoda mafhungo kana tshiṭori zwa vhone vhaṅe?

U funza na u lingwa ha nyambo hu tea u ita mbetshelwa ya u katela vhagudi vhoṭhe, na zwiṭirathedzhi zwi tea u wanala u itela u thusa vhagudi vhoṭhe u swikelela kana u bveledza zwibveledzwa zwa luambo. Vhaṅwe matshudeni vha tshenzhemaho zwithithisi vha nga balelwa u kona dziṅwe dza ndeme sa zwe dza nekedziswa zwone kha Tshitatamennde tsha Pholisi ya KharikhuLamu na u Linga.

U bvela phanḁa ha vhagudi vha Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma hu langwa nga u lingwa ha tshifhinga tshoṭhe, hu si ha fomaḁa khathihi na u vhiga murahu hu bvaho kha mudededzi zwenezwo a tshi khou shuma na zwibveledzwa na nyito. Pulane ya u funza i sumbedza magudiswa, zwikili na zwiṭirathedzhi zwi lavhelelwohaho kana zwi ṭoḁeaho u itela u funza na u guda kha ṅwaha woṭhe. Izwi ndi zwine zwa ḁo lingwiwa kha vhuimo vhu aluwaho ha mvelaphanḁa. A si zwoṭhe zwo funzwaho zwine zwa tea u lingwa lwa fomaḁa. Hone-ha ndi zwa ndeme uri u bvela phanḁa ha vhagudi hu lingwe **nga hoṭhe u linga ha fomaḁa na hu si ha fomaḁa**, sa musi izwi zwi tshi vhumba u pulana kha mbekanyamushumo.

4.2 U LINGA HA ḁUVHA LIṅWE NA LIṅWE KANA HU SI HA FOMAḁA

U linga ha u guda hu na ndivho ya u kuvhanganya mafhungo tshifhinga tshoṭhe nga ha vhukoni ha mugudi vhune vhu nga konwa u shumiswa u khwinisa u guda havho.

U linga hu si ha fomaḁa ndi mushumo wa ḁuvha liṅwe na liṅwe wa u lavhelesa mvelephanḁa ya vhagudi. Izwi zwi itwa nga ndavheleso, nyambedzano, tsumbedzo dza phurakhithikhala, khoniferentsi dza mudededzi na vhagudi, u ṭangana hu si ha fomaḁa kiḁasini, n.z. U linga hu si ha fomaḁa hu leluwa u fana na u ima nga tshifhinga tsha ngudo u lavhelesa fhano kana u amba na vhagudi uri u guda hu khou bvela hani phanḁa. U linga vhukoni ha luambo hu ḁo vha nga tshivhumbeo tsha u lavhelesa, mishumo ya u ṅwala, nyito ya orala na u ṅekedza, thesithe dza u tou ṅwala, u vhalela ṅṭha na zwiṅwe zwivhumbeo zwa u linga. U linga hu si ha fomaḁa hu tea u shumiswa u ṅekedza mahumbulwa kha mugudi na u ḁivhadza kupulanele kwa u gudisa, a hu tei u rekhodiwa. Zwi so ngo vhone zwo fhambana na u guda nyito i bvelelaho kiḁasini na uri hu nga shumiswa vhunzhi ha nyito dza u gudisa u linga vhukoni ha vhagudi dzi si dza fomaḁa. Kanzhi, hu nga ṭoḁeaho u ta lushaka lwa u linga lushaka lwa nyito u ṭuṭuwedza vhagudi u guda, sa zwibveledzwa zwa mupeleṭo zwo ḁoweleaho. Vhagudi kana vhadededzi vha nga koreka iyi mishumo ya u linga.

Hu ṅeiwa tsivhudzo ya uri kha vhege mbili dza u thoma dza themo dzi shumiswe u ita u linga ha muteo ha vhagudi. Hu tea u shumiswa nyito dzo ṅekedzwaho kha vhege mbili dza u thoma dza pulane ya u funza u itela u linga uhu. Izwi zwi ḁo thusa u karusa vhagudi kha zwine vha ḁo zwi ṭoḁa musi hu tshi bvelwa phanḁa.

U ḁilinga na u linga mugudingae zwi dzhenisa vhagudi kha u linga. Izwi ndi zwa ndeme sa izwi zwi tshi tendela vhagudi u guda na u vhuisa mihumbulo nga ha kushumele kwavho. Mvelelo dza mishumo ya u linga i si ya fomaḁa dza ḁuvha liṅwe na liṅwe a dzi rekhodiwi lwa fomaḁa nga ṅḁa ha musi arali mudededzi a tshi ṭoḁa u ita ngauralo. Vhadededzi vha nga ḁi vhulunga rekhodo dzavho dzi si dza fomaḁa nga mvelelo dza mugudi muṅwe na muṅwe kha zwipiḁa zwo fhambanaho zwa thero u itela u thusa kha u pulana na u vhona uri vhagudi nga muthihi muthihi vha bveledze zwikili zwi ṭoḁeaho na u pfesesa. Mvelelo dza mishumo ya u linga i si ya fomaḁa dza ḁuvha liṅwe na liṅwe a dzi shumiswi/dzhielwi ṅṭha kha ndivho dza u phasisa na kha u wana ṭhanziela.

4.3 U LINGA HA FOMAŁA

Mishumo ya u linga yothe ine ya ita mbekanyamushumo ya u linga kha n̄waha i dzhiwa sa u Linga ha Fomałā. Mishumo ya u linga ha fomałā i korekiwa na u rekhodiwa lwa fomałā nga mudededzi u itela ndivho dza u phasisa. Mishumo yothe ya u Linga ha Fomałā i tea u modarethiwa u itela ndivho ya vhuṭanzi ha u vha ya vhukuma na u vhona uri maimo ho teaho a dzulele u shumiswa.

U linga ha fomałā hu thusa vhadededzi nga n̄dila i tevheleleaho ya u ṭhaṭhuvha u vhona uri vhagudi vha khou bvela hani phanḁa kha gireidi na thero ikene. Tsumbo dza i linga ha fomałā dzi katela thesite, milingo, mishumo ya u tou itwa, phurodzhekiti, mukumedzo wa orałā, u ita nga u sumbedza (sa u dovha u anetshela tshiṭori, u metshisa), u ita mishumo (u tamba ḁirama/filijimu), maanea, u dzhenela kha mishumo ya orałā (i ngaho sa muhindlelano, khaseledzo, nyambedzano), mishumo ya u n̄wala (i ngaho sa bambiri ḁa u shumela, u n̄wala pharagirafu kana dziṅwe tshaka dza zwibveledzwa), n.z.

Ndivho ya u dizaina Mbekanyamushumo ya u Linga (MYP) ndi u itela u shumea, u tendisea, u luga na u lingana ha u linga nga u n̄ea tsumbandila i re khagala kha lushaka lwa nyito na phesenthe dzo avhelwaho tshikili tshiṅwe na tshiṅwe ngomu kha luambo. I dovha ya shuma u sedza kha u linga, zwi amba uri, n̄dila ine mishumo ya tea u sedzwa ngayo.

Kha u linga ha fomałā, hu shumiswa memorandamu, ruburiki, mutevhe wa u esdzulusa, na zwikalo zwa phimo khathihi na zwiṅwe zwishumiswa zwo teaho u itela u sedza, u linga na u rekhoda vhuimo ha u pfesesa na zwikili zwa vhagudi. Kha hu nangiwe tshishumiswa tsha u linga tsho teaho tsha lushaka lwa nyito. Tsumbo: ruburiki i khwine kha memorandamu kha u linga maanea a vhusiki. Memorandamu wo tea kha thesite ya mupeleṭo kana kha nyito ya tholokanyondivho ya u vhala.

4.3.1 Ṭhoḁea dza U linga ha Fomałā dza Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma dzo vha dzi tshi tou vha pharagirafu fhedzi

Mbekanyamushumo ya u Linga Mishumo ya Gireidi ya 4 -6 i na mishumo ya sumbe (7) ine ya ita 75% ya maraga dza u phasisa na mulingo muthihi wa mafheloni u itela 25% ya u fhedzisa.

Ṭhoḁea dza u linga ha fomałā dza LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA ndi dzi tevhelaho:

- Mishumo mivhili ya u linga ya fomałā i tea u vha yo fhedzwa mafheloni a iṅwe na iṅwe ya themo tharu dza u thoma NA muthihi kha themo ya vhuna. Muthihi wa mishumo u tea u vha mulingo wa vhukati ha n̄waha. Tshivhalo tsho fhelela tsha mishumo ya fomałā tshi tea u vha sumbe. Iyi mishumo ya u linga ya sumbe i vhumba 75% ya maraga guṭe Luambo lwa Hayani kha Gireidi 4, 5, na 6. Maraga idzi dza u linga ha fomałā dzi katela mulingo wa vhukati ha n̄waha.
- Mushumo wa u linga wa fomałā wa u thoma wa themo iṅwe na iṅwe u tea u itiwa vhukati ha themo. Mushumo wa u linga wa fomałā wa vhuvhili wa themo iṅwe na iṅwe u itwa mafheleloni a themo.
- Hu ḁo vha na mulingo mafheloni a n̄waha une wa ḁo ita 25% ya maraga.
- Mushumo wa u linga muṅwe na muṅwe u tea u itwa nga nyito dzi lingaho U thetshelesa na U amba, U vhala na U ṭalela, U n̄wala na U n̄ekedza, na Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo, nahone zwi tea u itwa maḁuvha manzhi. Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo zwi tea u lingwa zwi kha nyimele.

- Mishumo ya u linga ya fomaḷa i tea u linga zwipiḷa zwi re na tshivhalo zwa zwikili zwa luambo u itela uri zwipiḷa zwa ndeme zwi konou u lingwa kha themo na ṅwaha. Hu tea u vhonwa uri zwipiḷa izwi zwo lingwa lwa fomaḷa na muvhigo wo ṅewa mugudi musi hu sa athu lingwa lwa fomaḷa.
- U linga hoṅthe kha Vhuimo ha Vhukati ndi ha ngomu tshikoloni.

4.3.2 Tshaka dza u linga ha fomaḷa dza magudiswa a Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma

Zwivhumbeo zwa u linga zwo shumiswaho zwi tea u elana na vhuimo ha murole na mveledziso ya vhagudi. Nḷila ine mishumo iyi ya dizainiwa ngayo i tea u katela magudiswa a thero nahone ya katela mishumo yo fhambanaho yo dizainiwaho u swikelela ndivho-tiwa ya thero. I tea u ḷisendeka kha ṅḷivho na zwikili zwo itwaho kha yeneyo themo. Kha hu shuiswe pulane dza themo kha gireidi iṅwe na iṅwe u nanga lushaka lwa nyito na tshigwada tsha zwikili zwi ṅoḷeaho kha tshipiḷa tshiṅwe na tshiṅwe tsha mushumo ya u linga ha fomaḷa. Tsumbo: arali wa setha tshibveledzwa tsha vhusiki kha Gireidi ya 4, Themo ya 1 nahone wa ṅoḷa uri vhagudi vha ṅwale tshirendo, u nga lavhelela fhedzi ‘vha tshiṅwala mafhungo a vhulapfu vhu no eḷana ane a raima’, samusi zwi ttshi ḷo vha zwi zwone zwe wa funza. Arali wa setha tshibveledzwa tsha mafhungo kha themo ya u thoma, vha ḷo tea u ṅwala vha tshi shumisa fureme yo teaho. Zwi ḷi nga na kha U thetshesela na U amba, u nga si humele vhagudi khaseledzo pfufhi kha Gireidi ya 4, Themo ya 1, vhunga izwi zwi tshi nga funzwa fhedzi nga murahu.

U linga ha fomaḷa hu tea u dzhieḷa ṅṅha vhuimo ha kuhumbulele na kupfesesele hunzhi sa zwo sumbedzwaho afho fhasi. Tshaka dza mbudziso dzo fhambanaho dzi ngaho sa mbudziso dza phindulo dza u tou nanga, mbudziso dzi konḷaho dzi ṅoḷaho phindulo nthihi, mbudziso dza mbambedzo na dzi livhaho dzi tea u shumiswa.

Thebuḷu ya maimo a kuhumbulele na kupfesesele kwa u linga

Maimo	Mushumo	Phesenthedzhi Mushumo
<p>Mbudziso dzi re khagala (Vhuimo ha 1)</p> <p>U dzudzanyulula (Vhuimo ha 2)</p>	<p>Mbudziso dzi no amba nga mafhungo a so ngo tou ambiwaho nga maandḷa ngomu mafhungoni.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ambani zwithu/vhathu/elemennde ... • Ambani mbuno/vhungane/ndivho/mihumbulo ... • ḷivhani vhungane/vhathu/zwiitisi... • Tevhekanyani ndivho/mbuno/vhungane ... • ṅalutshedzani fhethu/vhathu/muanea ... • Ambani hafhu nga zwo iteaho/ ephiso/ tshenzhemo <p>Mbudziso dzine dza ṅoḷa u sengulusa, u ṅanganya na u vhekanya ha mafhungo.</p> <ul style="list-style-type: none"> • U nweledza mbuno khulwane/mihumbulo/vhuḷi na vuvhi <p>U kuvhanganya elemennde dzi no fana/zwiitisi</p> <ul style="list-style-type: none"> • U amba zwi no fana/phambano ... • U ṅea muhangarambo ... 	<p>Vhuimo ha 1 na 2: 40%</p>

Maimo	Mushumo	Phesenthedzhi Mushumo
<p>U humbulela (Vhuimo ha 3)</p>	<p>Mbudziso dzine dza ɔɔa mutshudeni a tshi shumisa tshenzhemo yawe kha mafhungo a so ngo tou ambeswa ngaho kha maɔwalwo.</p> <ul style="list-style-type: none"> • U ɔalutshedza muhumbulo muhulwane ... • U vhambedza mihumbulo/vhuvha/nyito ... <p>Ndi ifhio ndivho/vhuvha/thuɔhuwedzo/vhungane ha muɔwali (kana muanewa) ...</p> <ul style="list-style-type: none"> • ɔalutshedzani zwiitisi/mvelelo dza... • Ndi ifhio nzumbululo ya nyito/zwo ambiwaho/vhuvha (n.z.) nga ha muɔalutshedzi/muɔwali/muanewa • ɔimethafore/ɔifanyisi/tshivhumbeo zwi kwama hani kupfesesele kwaɔu ... • Ndi zwifhio, zwine na humbula uri zwi ɔo vha mvelelo (n.z) zwa nyito/nyimele ... 	<p>Vhuimo ha 3: 40%</p>
<p>U ɔhathuvha (Vhuimo 4)</p>	<p>Mbudziso hedzi dzi amba nga khaɔhulo ho sedzwa ndeme. Dzi dzhenisa khaɔhulo nga ha vhungoho, fulufhedzea, mbuno na kuvhonele, vhundeme, kupfalele na kuhumbulele na mafhungo sa u ɔoɔa na u ɔanganedzea ha tsheo na nyito u ya nga ha ndeme ya kutshilele .</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ni humbula uri zwe zwa bvelela ndi zwa ndeme/ngoho/zwi a konadzea ... ? • U ɔaɔa ha muɔwali ndi ha ndeme/u pfala/a vhu hanedzei... • Ambani/ni ɔee mihumbulo lwa u sasaladza nga ha nyito/ndivho/ tshiitisi/vhuvha/mahumbulwa/masiandaitwa ... • Ni a tendelana na muhumbulo/tshitatamennde/ndavheleso/ ɔhaluso • Nga kuvhonele kwaɔu, muɔwali/muɔalutshedzi/muanewa u kha ngoho a tshi humbulela/imelela uri (ni tikedze phindulo yaɔu/ni ɔee vhungane ha phindulo yaɔu) • Na vhuvha/kutshilele/nyito ya muanewa ndi hone kana u ɔanganedzea kha inwi. Ni ɔee thikhedzo kha phindulo yaɔu. • Nyito/vhuvha/zwiitisi zwa muanewa zwi sumbedza mini nga ha ene muɔe musi ho sedzwa matshilele a ɔanganedzeaho? • Ambani nga u sasaladza/ni ɔea mahumbulwa nga ha ndeme ya khaɔhulo kha maɔwalwo <p>Mbudziso idzi dzo livhiswa kha u sedza u kwamea ha ndeme na ha muhumbulo wa mutshudeni nga tshiɔwalwa. Dzi livha kha kufhindulele ku no nyanyula kwa zwi re ngomu, u ɔibaɔekanya na vhaanewa na zwiwo na u mangala kushumisele kwa luambo nga muɔwali (sa u nanga maipfi na imadzhari).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ambani nga ha phindulo yaɔu kha maɔwalwa/tshiwo/nzulele/ khaɔano/thaidzo ... • Ni a pfela vhuɔungu muanewa? Ndi nyito/tsheo ye na vha ni tshi ɔo vha no i dzhia arali no vha ni kha nzulele i no fana na iyo? • Ambani ni ɔee maipfi nga kushumisele kwa luambo nga muɔwali • Ambani nga ha kushumisele kwa tshitaila/mathomo/mafhelelo/ imadzhari/ɔimethafore/kushumisela kwa thekiniki ya vhurendi/ zwishumiswa zwa maɔwalwa nga muɔwali ... 	<p>Maimo 4 na 5: 20%</p>
<p>U takalela (Vhuimo 5)</p>	<p>Mbudziso idzi dzo livhiswa kha u sedza u kwamea ha ndeme na ha muhumbulo wa mutshudeni nga tshiɔwalwa. Dzi livha kha kufhindulele ku no nyanyula kwa zwi re ngomu, u ɔibaɔekanya na vhaanewa na zwiwo na u mangala kushumisele kwa luambo nga muɔwali (sa u nanga maipfi na imadzhari).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ambani nga ha phindulo yaɔu kha maɔwalwa/tshiwo/nzulele/ khaɔano/thaidzo ... • Ni a pfela vhuɔungu muanewa? Ndi nyito/tsheo ye na vha ni tshi ɔo vha no i dzhia arali no vha ni kha nzulele i no fana na iyo? • Ambani ni ɔee maipfi nga kushumisele kwa luambo nga muɔwali • Ambani nga ha kushumisele kwa tshitaila/mathomo/mafhelelo/ imadzhari/ɔimethafore/kushumisela kwa thekiniki ya vhurendi/ zwishumiswa zwa maɔwalwa nga muɔwali ... 	

4.4 MBEKANYAMUSHUMO YA U LINGA

Mbekanyamushumo ya u Linga yo dizainiwa u itela u paḍaladza mishumo ya u linga ya fomaḷa kha thero dzoṭhe tshikoloni kha themo yoṭhe. Mbekanyamushumo ya u linga i tea u itwa nga tshikolo l tshi sumbedza datumu ine mushumo wa ḍo itwa ngayo.

Ṭhoḍea dza thero

Ṭhoḍea dza u ita mushumo dzi ḡewa nga phesenthe. Hune mbekanyamushumo ya sumbedza 20 phesenthe ya tshikili tsha luambo, zwi amba uri kha u avhelwa ha maraga ha u fhedzisela ha tshenetsho tshikili tsha luambo hu tea vha 20 phesenthe ya maraga dzoṭhe, tenda hu si vhe maraga dza 20. Zwikolo a zwo ngo kalelwa nomboro ya maraga dzo avhelwaho kha tshikili tsha luambo, tenda tshileme tsha tshikili tsha luambo tshiḡwe na tshiḡwe tsha sedzwa kha mushumo muḡwe na muḡwe zwi tshi ya nga phesenthe yo avhelwaho kha mbekanyamushumo ya u linga. Tsumbo: kha Gireidi ya 4, thesite ya ḡivho ya luambo i nga sethwa ya vha maraga dza 50 kana u fhira, tenda tshileme tsha u fhedzisela tshi si fhire tshileme tsho sumbedzwaho kha mbekanyamushumo ya u linga.

Musi hu tshi nwalwa zwipiḍa zwa maitete a u pulana kana maitete oṭhe a tea u lingwa lu siho fhasi ha luthihi nga themo. Vhulapfu ha zwibveledzwa zwa u ḡwala sa zwo sumbedzwaho kha Khethekanyo ya 3.3 hu tea u tevhedzwa nga ḡila dzoṭhe.

Milingo

Magudiswa a mulingo a tea u itwa zwi tshi bva kha mushumo wo itiwaho nga tshifhinga tshi rangelaho mulingo, nahone a tea u vha zwikili zwo tou nanguludzwawaho na nyito dzine dza ḍo thusa mugudi u sumbedza uri o ḍilugisela u dzhenelela kha mushumo wa tshifhinga/ḡwaha u tevhelaho. Mulingo u ḍo katela zwi tevhelaho:

- Tholokanyoḡivho ya u vhalu, hu tshi katelwa mushumo wa ḡivhaipfi
- U ḡwalwa ha tshibveledzwa tshipufhi tsha vhusiki, hu tshi katelwa fomethe, girama, ndongazwiga na mupeleṭo zwo teaho zwa dovha zwa vha zwone
- U ḡwalwa ha tshibveledzwa tshipufhi tsha vhudavhidzani (mafhungo/midia/
- Matshilisano), hu tshi katelwa fomethe, girama, ndongazwiga na mupeleṭo zwo teaho zwa dovha zwa vha zwone
- Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo u sumbedza ḡivho na u pfesesa girama, ndongazwiga na mupeleṭo
- Zwikili zwa U thetshesela na U amba a zwi nga lingwi sa tshipiḍa tsha mulingo samusi izwi zwi tshi nga lingwa zwavhuḍi nga murahu ha tshifhinga tshilapfu. Honeha hu lavhelwa uri maraga dza samethivi, dzi bvaho kha u linga ho fomaḷa ho itwaho ha U thetshesela na U amba, dzi ḍo avhelwa sa maraga dza mulingo.

Thebuḷu dzi tevhelaho dzi ḡea ṭhoḍea dza u linga ha fomaḷa ha Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma:

Thebuju ya Mbekanyamushumo ya u Linga

THEMO YA 1					
Gireidi ya 4			Gireidi ya 5		
Mushumo wa 1	%	Mushumo wa 1	%	Mushumo wa 1	%
U thetshesela na u amba nga ha tshiřori/u amba nga ha mathungo a vhuęe kana a mbuno	20	U thetshesela na u amba nga ha tshiřori/u amba nga ha mathungo a vhuęe kana a mbuno/u dzhenelela kha khaseledzo kana nyedziselu	15	U thetshesela na u amba nga ha tshiřori/ tshiřori tsha mbuno/u dzhenelela kha khaseledzo kana nyambedzano	15
U vhalela niřha tshibveledzwa tsho lugiselwaho	10	U vhalela niřha tshibveledzwa tsho lugiselwaho	10	U vhalelanřha tshibveledzwa tsho lugiselwaho	L0
Zwivhumbeo na milayo zwa luambo kha nyimele	15	Zwivhumbeo na milayo zwa luambo kha nyimele	15	Zwivhumbeo na milayo zwa luambo kha nyimele	15
Tholokanyonęivho ya ya tshiřori/tshiřori tsha mbuno/muvhigo wa mathungo	20	Tholokanyonęivho ya tshiřori/tshibveledzwa tsha mathungo	20	Tholokanyonęivho ya u vhala ya tshiřori/ tshiřori tsha vhuęe/tshibveledzwa tsha matshilisano	20
U vhuisa muhumbulo nga ha zwiřori/ tshibveledzwa tsho vhalwaho u wořhe	10	U vhuisa muhumbulo nga ha zwiřori/ tshibveledzwa tsho vhalwaho u wořhe	10	U vhuisa muhumbulo nga zwiřori/ tshibveledzwa tsho vhalwaho u wořhe	10
U řwala pharagirafu:tshiřori tsha vhuęe hu tshi shumiswa fureme/thaluso ya muthu u tshi shumiswa fureme	25	U řwala pharagirafu: tshiřori tsha mbuno/ řhaluso ya muthu/mulaedza	30	U řwala nga ha muřa/ khonani / zwiřuiwa zwo řowedzwaho vhatu / mutambo u funeswaho/ zwiřhu zwine zwa khou řtea nga tshifhinga tshenetsho	30
řhanganyelo	100	řhanganyelo	100	řhanganyelo	100
Mushumo wa 2 (Thesite/Mulingo wa Fulwi)			Mushumo wa 2 (Thesite/Mulingo wa Fulwi)		
Mushumo wa 2 (Thesite/Mulingo wa Fulwi)	%	Mushumo wa 2 (Thesite/Mulingo wa Fulwi)	%	Mushumo wa 2 (Thesite/Mulingo wa Fulwi)	%
řitheretsha (vhurendi)		řitheretsha (vhurendi)		řitheretsha (vhurendi)	
U thetshesela na u amba nga ha vhurendi	20	U thetshesela na u amba nga ha vhurendi	20	U thetshesela na u amba nga ha vhurendi	20
Tholokanyonęivho	30	Tholokanyonęivho (tshirendo)	30	Tholokanyonęivho (tshirendo)	30
Zwivhumbeo na milayo zwa luambo kha nyimele	20	Zwivhumbeo na milayo zwa luambo kha nyimele	20	Zwivhumbeo na milayo zwa luambo kha nyimele	20
U řwala tshirendo	30	U řwala tshirendo	30	U řwala tshirendo	30
řhanganyelo	100	řhanganyelo	100	řhanganyelo	100

THEMO YA 2					
Gireidi ya 4		Gireidi ya 5		Gireidi ya 6	
Mushumo wa 1	%	Mushumo wa 1	%	Mushumo wa 1	%
U thetshelesa na u amba nga ha tshibveledzwa tsha mafhungo kana tshiṭori/u ṅea na u tevhedza ndaela/u ṭalusa tshithu/	20	U thetshelesa na u amba nga ha tshibveledzwa tsha mafhungo /tshiṭori zwi katela u dovha u tshi anetshelela	15	U thetshelesa na u amba nga ha ṭhaluso dza zwithu/zwipuka/n.z./u thetshhelesa kha tshiṭori tsha vhuṅe kana u dzhenelela kha nyedzisele	15
U vhalela ṅha tshibveledzwa tsho ludgiselwaho	10	U vhalela ṅha tshibveledzwa tsho ludgiselwaho	10	U vhalela ṅha tshibveledzwa tsho ludgiselwaho	10
Zwihumbeo na milayo zwa luambo kha nyimele	15	Zwihumbeo na milayo zwa luambo kha nyimele	15	Zwihumbeo na milayo zwa luambo kha nyimele	15
Tholokanyonḁivha ya u vhala ya tshibveledzwa tsha mafhungo/tshiṭori	20	Tholokanyonḁivha ya u vhala ya tshibveledzwa tsha mafhungo/tshiṭori	20	Tholokanyonḁivha ya u vhala ya tshibveledzwa tsha mafhungo/tshiṭori / tshibveledzwa tsha matshilisano	20
U vhuisa muhumbulo kha zwiṭori/ tshibveledzwa tsho vhalwaho u woṭhe	10	U vhuisa muhumbulo kha zwiṭori/ tshibveledzwa tsho vhalwaho u woṭhe	10	U vhuisa muhumbulo kha zwiṭori/ tshibveledzwa tsho vhalwaho u woṭhe	10
U nweledza tshibveledzwa tsha mafhungo/u ṅwala mafhungo u tshi shumisa fureme	25	U ṅwala ṭhaluso ya zwithu/zwimela, n.z/u ṅwala vhurifhi ha vhuṅe	30	U ṅwala ṭhaluso ya zwithu/zwimela, n.z./u ṅwala vhurifhi ha vhuṅe	30
Ṭhanganyelo	100	Ṭhanganyelo	100	Ṭhanganyelo	100
Mushumo wa 2 (thesite/mulingo wa Fulwi)					
Mushumo wa 2 (thesite/mulingo wa Fulwi)	%	Mushumo wa 2 (thesite/mulingo wa Fulwi)	%	Mushumo wa 2 (thesite/mulingo wa Fulwi)	%
Bambiri ṅa 1: Oraḁa: U vhalela ṅha, u thetshhelesa na u amba	30	Bambiri ṅa 1: Oraḁa: U vhalela ṅha, u thetshhelesa na u amba	30	Bambiri ṅa 1: Oraḁa: U vhalela ṅha, u thetshhelesa na u amba	30
Bambiri ṅa 2: U ṅwala: Zwibveledzwa - zwibveledzwa zwa vhusiki na zwibveledzwa zwa vhudavhidzani	30 25 15	Bambiri ṅa 2: U ṅwala: Luambo kha nyimele Zwibveledzwa - zwibveledzwa zwa vhusiki na zwibveledzwa zwa vhudavhidzani	30 25 15	Bambiri ṅa 2: U ṅwala: Zwibveledzwa - zwibveledzwa zwa vhusiki	35
Bambiri ṅa 3: U ṅwala: Zwihumbeo na Milayo zwa Luambo kha nyimele					
Ṭhanganyelo	100	Ṭhanganyelo	100	Ṭhanganyelo	100

THEMO YA 3					
Gireidi ya 4		Gireidi ya 5		Gireidi ya 6	
Mushumo wa 1	%	Mushumo wa 1	%	Mushumo wa 1	%
U thetshelesa na u amba nga tshibveledzwa tsha mafungo kana tshitori/u dzhenelela kha nyambe dzano/ u ita tshirendo	20	U ita tshipithi tshipufuhi/u dovha u tautshedza tshitori	15	U ita tshipithi tshipufuhi/u dovha u tautshedza tshitori	15
U vhalela nthha tshibveledzwa tsho lugiswaho-	10	U vhalela nthha tshibveledzwa tsho lugiswaho	10	U vhalela nthha tshibveledzwa tsho lugiswaho	10
Zwivhumbeo na milayo zwa luambo kha nyimele	15	Zwivhumbeo na milayo zwa luambo kha nyimele	15	Zwivhumbeo na milayo zwa luambo kha nyimele	15
Tholokanyondivho ya tshibveledzwa tsha mafungo/tshibveledzwa tsha u tou vhonwa/tshitori/tshirendo	20	Tholokanyondivho ya tshibveledzwa tsha mafungo/tshibveledzwa tsha u tou vhonwa/tshitori/tshirendo	20	Tholokanyondivho ya tshibveledzwa tsha mafungo/tshibveledzwa tsha u tou vhonwa/tshitori/tshirendo	20
Uvhuisa muhumbulo kha tshibveledzwa tsho vhalwaho u wothe	10	U vhuisa muhumbulo kha tshibveledzwa tsho vhalwaho	10	U vhuisa muhumbulo kha tshibveledzwa tsho vhalwaho	10
U nwala manweledzo a tshibveledzwa tsha mafungo u tshi shumisa fureme	25	U fhedzisa tshibveledzwa tsha u vhonwa/u ita manweledzo a mapa wa mhumbulo/u nwala tshitori tshi sa konqi nga muhwindulano	30	U fhedzisa tshibveledzwa tsha u vhonwa/u ita manweledzo a mapa wa mhumbulo/u nwala tshitori tshi sa konqi nga muhwindulano	30
Thanganyelo	100	Thanganyelo	100	Thanganyelo	100
Mushumo wa 2		Mushumo wa 2		Mushumo wa 2	
%		%		%	
U thetshelesa tshibveledzwa tsha mafungo/u thetshelesa kha na u talusa fhethu kanazwimela, n.z./U ita nyedziselo ya nyimele yo qwelaho	20	U dzhenelela kha khaseledzo/ litambwa	20	U thetshelesa kha, na u dzhia ndaela/u dzhenelela kha khaseledzo/ litambwa	20
Tholokanyondivho ya tshibveledzwa tsha mafungo tsha u vhonwa/maitele/ litambwaselo ya fhethu ho qowealeho	30	U Tholokanyondivho ya tshibveledzwa tsha mafungo tsha u vhonwa/maitele/ litambwa	30	Tholokanyondivho ya tshibveledzwa tsha mafungo tsha u vhonwa/maitele/ litambwa	30
Zwivhumbeo na Milayo zwa luambo kha nyimele	20	Zwivhumbeo na Milayo zwa luambo kha nyimele	20	Zwivhumbeo na Milayo zwa luambo kha nyimele	20
Thanganyelo	100	Thanganyelo	100	Thanganyelo	100

THEMO YA 4					
Gireidi ya 4		Gireidi ya 5		Gireidi ya 6	
Mushumo wa 1	%	Mushumo wa 1	%	Mushumo wa 1	%
U thetshelesa inthaviyu kana nyambedzano ya media ya tshitshavina/u thetshelesa kana u nea milaedza/tholokanyonqivho ya tshiṭori	20	U dzhenelela kha nyabedzano/u anetshela tshiṭori	15	U dzhenelela kha nyabedzano/u thetshelesa tshiṭori	15
U vhalela nṭha tshibveledzwa tshi so ngo lugiselwaho	10	U vhalela nṭha tshibveledzwa tshi so ngo lugiselwaho	10	U vhalela nṭha tshibveledzwa tshi so ngo lugiselwaho	10
Zwivhumbeo na milayo zwa luambo	15	Zwivhumbeo na milayo zwa luambo	15	Zwivhumbeo na milayo zwa luambo	15
Tholokaṅvho ya u vhala ya tshibveledzwa tsha mafhungo i re na zwa u tou vhonwa/ tshibveledzwa tsha u tou vhonwa/tshiṭori tshi re na muṭindulano/dayari	20	Tholokaṅvho ya u vhala ya tshibveledzwa tsha media/phositarar/tshiṭori	20	Tholokaṅvho ya u vhala ya tshibveledzwa tsha media/tshiṭori/tshirendo	20
U vhuisa muhumbulo kha tshibveledzwa tsho vhalwaho nga mugudi e eṭhe	10	U vhuisa muhumbulo kha tshibveledzwa tsho vhalwaho nga mugudi e eṭhe	10	U vhuisa muhumbulo kha tshibveledzwa tsho vhalwaho nga mugudi e eṭhe	10
U ṅwala pharagigiratu i re na fureme/ zwibveledzwa zwa matshilisanano/u bveledza tshibveledzwa tsha u tou vhonwa, tsumbo:phositarar/tshiṭori tshi re na muṭindulano	25	U ṅwala tshibveledzwa tsha mafhungo tshi re na fureme/mafhungo a ene muṅe/ ubveledza phositarar/ ṅwala tshedzuliso ya bugu i re na fureme	30	U ṅwala tshibveledzwa tsha mafhungo/ thalutshedzo dzi re na tsumbo/tshedzuliso ya bugu/vhurifhi ha vhuṅe	30
ṭhanganyelo	100	ṭhanganyelo	100	ṭhanganyelo	100

Mushumo wa 2 (mulingo wa mafheloni a n̄waha)	%	Mushumo wa 2 (mulingo wa mafheloni a n̄waha)	%	Mushumo wa 2 (mulingo wa mafheloni a n̄waha)	%
Bambiri ja 1: Oraja: U vhalela n̄tha, U thetshelesa na U amba	30	Bambiri ja 1: Oraja: U vhalela n̄tha, U thetshelesa na U amba	30	Bambiri ja 1: Oraja: U vhalela n̄tha, U thetshelesa na U amba	30
Bambiri ja 2: U n̄wala: Tholokanyon̄divho ya u vhala, Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo kha nyimele Zwibveledzwa- zwibveledzwa zwa vhusiki na zwibveledzwa zwa vhudavhidzani Zwibveledzwa - zwibveledzwa zwa vhusiki na zwibveledzwa zwa vhudavhidzani	30 25 15	Bambiri ja 2: U n̄wala: Tholokanyon̄divho ya u vhala, Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo kha nyimele Zwibveledzwa - zwibveledzwa zwa vhusiki na zwibveledzwa zwa vhudavhidzani	30 15 25	Bambiri ja 2: U n̄wala: Zwibveledzwa - zwibveledzwa zwa vhusiki na zwibveledzwa zwa vhudavhidzani	30
Bambiri ja 3: U n̄wala Tholokanyon̄divho ya u vhala, Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo kha nyimele				Bambiri ja 3: U n̄wala Tholokanyon̄divho ya u vhala, Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo kha nyimele	25 15
Thanganyelo	100	Thanganyelo	100	Thanganyelo	100

Dzhielani nzehele: Maraga dza bambiri ja1 dzi do vha dza u linga ha samethivi ha u bvela phanda ha mugudi kha tshipiga tsha vhuvhii tsha hafu ya n̄waha, u swikela kha tshifinga itshi tshamulingo.

U Linga ha Tshifhinga tshoḥhe ha Tshikoloni (LTT) na Milingo ya Gireidi ya 4-5

Mbekanyamushumo ya u Linga				
LTT nga Themo				
<p>LTT 75%</p>	<p>Themo ya 1: Mishumo 2</p>	<p>Themo ya 2: Mushumo 1 + Mulingo 1 wa vhukati ha ṅwaha u na: mabambiri 2 : Bambiri ḵa 1: Oraḵa: U vhalela ṅḥa, U thetshelesa na U amba Bambiri ḵa 2: U ṅwala: Tholokanyonḍivho ya u vhala, Zwivhumbeo na Milayo kha nyimele na zwibveledzwa-zwibveledzwa zwa vhusiki na zwibveledzwa zwa vhudavhidzani Bambiri ḵo ṅanganelaho (Mbudziso dza u linga u pḑesesa, luambo na zwibveledzwa – zwibveledzwa zwa vhusiki)</p>	<p>Themo ya 3: Mishumo 2</p>	<p>Themo ya 4: Mushumo 1</p>
<p>MILINGO 25%</p>				<p>Mulingo 1 wa mafheloni a ṅwaha u na mabambiri 2: Bambiri ḵa 1: Oraḵa: U vhalela ṅḥa, U thetshelesa na U amba Bambiri ḵa 2: U ṅwala: Tholokanyonḍivho ya u vhala, Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo kha nyimele na zwibveledzwa – zwibveledzwa zwa vhusiki na zwibveledzwa zwa vhudavhidzani</p>

U Linga ha Tshifhinga tshothe ha Tshikoloni na Milingo Gireidi ya 6

Mbekanyamushumo ya u Linga				
LTT nga Themo				
LTT 75%	Themo ya 1: 2 Mishumo	Themo ya 2: Mushumo 1 + Mulingo 1 wa vhukati ha n̄waha u na: mabambiri 2: Bambiri ja 1: Oraja: U vhalela n̄tha, U thetshesesa na U amba Bambiri ja 2: U n̄wala: Tholokanyondivho ya u vhala, Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo kha nyimele na zwibveledzwa - zwibveledzwa zwa vhusiki na zwibveledzwa zwa vhudavhidzani Bambiri jo tanganelaho (Mbudziso dza u linga u pfesesa, luambo na zwibveledzwa – zwibveledzwa zwa vhusiki)	Themo ya 3: Mishumo 2	Themo ya 4: Mushumo 1
	MILINGO 25%			Mulingo 1 wa mafheleloni a n̄waha u na mabambiri 2: Bambiri ja 1: Oraja: U vhalela n̄tha, U thetshesesa na U amba Bambiri ja 2: U n̄wala: Zwibveledzwa – zwibveledzwa zwa vhusiki na zwibveledzwa zwa vhudavhidzani Bambiri ja 3: U n̄wala: Tholokanyondivho ya u vhala, Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo kha nyimele

FOMETHE YA MABAMBIRI A MILINGO YA GIREIDI DZA 4-6

GIREIDI DZA 4-5

Fomethe yo anganyelwaho ya mulingo wa vhukati ha n̄waha na mafheloni a n̄waha wa mabambiri a Nyambo dza Hayani kha Gireidi 4-5 yo ima nga n̄dila i tevhelaho:

BAMBIRI	THALUSO	PHESENTHEDZHI: GIREIDI YA 4
1	Orala: U vhalela n̄tha, U thetshesesa na U amba	30
2	U n̄wala: Tholokanyondivho ya u vhala	30
	Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo kha nyimele	15
	Zwibveledzwa – zwibveledzwa zwa vhusiki na zwibveledzwa zwa vhudavhidzani	25
THANGANYELO YA MULINGO		100

GIREIDI YA 6

Fomethe yo anganyelwaho ya mulingo wa vhukati ha n̄waha na mafheloni a n̄waha wa mabambiri a NYAMBO DZA U ENGEDZA DZA U THOMA kha Gireidi 6 yo ima nga n̄dila i tevhelaho:

BAMBIRI	THALUSO	PHESENTHEDZHI: GR.6
1	Orala: U vhalela n̄tha, U thetshesesa na U amba	30
2	Zwibveledzwa – zwibveledzwa zwa vhusiki	30
	na zwibveledzwa zwa vhudavhidzani	15
3	Tholokanyondivho ya u vhala	25
	Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo kha nyimele	15
THANGANYELO YA MULINGO		100

Fomethe yo anganyelwaho bammbiri ḷa mulingo wa Gireidi 4-5

BAMMBIRI	KHETHEKANYO	PHESENTHEDZHI	
1	Oraḷa: U vhala/ U thetshelesa/U amba	Gr 4	Gr 5
	A : U vhalela nḥa	15	15
	B: U thetshelesa na U amba: Tshipitshi tsho lugiselwaho/ Tshipitshi tshi so ngo lugiselwaho /khaseledzo/inthaviyu/ dibeithi/ U tamba ḍirama/nyedziselo/nyambedzano/ tholokanyonḍivho ya u thetshelesa/u amba u sa bvisi ipfi	15	15
	ṰHANGANYELO YA BAMMBIRI 1	30	30
2	Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo kha nyimele	GR4	GR5
	A : Tholokanyonḍivho/U pfesesa (Zwibveledzwa zwinzhi zwi nga shumiswa zwi tshi katela zwibveledzwa zwa u vhonwa kana zwa zwifanyiso)	30	30
	B : Luambo <ul style="list-style-type: none"> Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo (maipfi na mafhungo) zwi tea u lingwa kha nyimele hu tshi shumiswa zwibveledzwa zwo fhambanaho U dzhiela nzhele vhukuma kushumisele kwa luambo nga nḍila yo teaho 	15	15
	Zwibveledzwa		
	A : Tshibveledzwa tsha vhusiki tshithihi Gireidi 4-6 : nganetshelo/mbuletshedzo hu tshi katelwa mfhungo a vhuḥe (Kha hu dzhielwe nzhele uri tshivhalo tsha maipfi na pharagirafu kha gireidi dzo fhambanaho tsho sumbedzwa)	15	15
	B: Tshibveledzwa tsha vhudavhidzani tshithihi Marifhi a fomaḷa na a si a fomaḷa kha vhoramafhungo/ Marifhi a fomaḷa a khumbelo, u humbela, mbilaelo, vhuḥungu, thambo, ndivhuho, u ffululedza na marifhi a tshiofisi/Marifhi a khonani/Atikili dza magazini na dzikholumu/Memorandamu/ Minetse (maambiwa a muḥanganoni na adzhenda, Atikili ya gurannḍa na dzikholumu/Nganeavhutshilo/Mivhigo (ya fomaḷa na i si ya fomaḷa) Tsedzuluso/ zwipitshi zwo tou ḥwalwaho zwa fomaḷa na zwi si zwa fomaḷa/Liḥwalo ḷa vhuḥe/ Burotshara/ Inthaviyu dzo tou ḥwalwaho/ Mifhindulano	10	10
	ṰHANGANYELO YA BAMMBIRI ḷA 2	70	70
ṰHANGANYELOGUṰE	100	100	

Fomethe yo anganyelwaho bammbiri la mulingo muñwe na muñwe wa Gireidi 6

BAMMBIRI	KHETHEKANYO	PHESENTHEDZHI
1	Oraja: U vhala/U thetshelesa/U amba	
	A : U vhalela n̄tha	15
	B: U thetshelesa na U amba: Tshipitshi tsho lugiselwaho/Tshipitshi tshi so ngo lugiselwaho/U haseledza/inthaviyu/ dibeithi/U tamba girama/ nyedziselo/nyambedzano/tholokanyondivho ya tou thetshelesa/u amba u sa bvisi ipfi	15
	ṰHANGANYELO YA BAMMBIRI ḲA 1	30
2	Luambo kha nyimele	
	A :Tholokanyondivho/U pfesesa (Zwibveledzwa zwinzhi zwi nga shumiswa hu tshi katelwa zwibveledzwa zwi re na zwithu zwa u tou vhona na zwi re na zwifanyiso/girafiki)	25
	B :Zwivhumbeona Milayo zwa Luambo • Zwivhumbeo zwa luambo (maipfi na mafhungo) zwi tea u lingwa kha nyimele hu tshi shumiswa zwibveledzwa zwo fhambanaho • U dzhiela nzhele vhukuma kushumisele kwa luambo nga n̄dila yo teaho	15
	ṰHANGANYELO YA BAMMBIRI ḲA 2	40
3	Zwibveledzwa	
	A : Tshibveledzwa tsha vhusiki tshithihi Gireidi ya 4-6: nganetshelo/mbuletshedzo (Kha hu dzhielwe nzhele uri tshivhalo tsha maipfi na pharagirafu kha gireidi dzo fhambanaho tsho sumbedzwa kha 3.3.2 kha dokhumennde iyi)	15
	B: Tshibveledzwa tshithihi – tshibveledzwa tshilapfu tsha vhudavhidzani Marifhi a fomaḲa na a si a fomaḲa kha vhoramafhungo/Marifhi a fomaḲa a khumbelo, u humbela, mbilaelo, vhuṰungu, thambo, ndivhuho, u fhululedza na marifhi a tshiofisi/Marifhi a khonani/Atikili dza magazini na dzikholumu/Memorandamu/Minethe (maambiwa a muṰanganoni na adzhenda(zwi vhudziswa zwo Ṱangana), Atikili ya gurann̄Ḳa na dzikholumu/ Nganeavhutshilo/Mivhigo (ya fomaḲa na i si ya fomaḲa) Tsedzuluso/Zwipitshi zwo tou n̄walwaho zwa fomaḲa na zwi si zwa fomaḲa/Ḳiñwalo Ḳa vhuṰe/ Burotshara/Inthaviyu dzo tou n̄walwaho/Mifhindulano. (Kha hu dzhielwe nzhele uri tshivhalo tsha maipfi na pharagirafu kha gireidi dzo fhambanaho tsho sumbedzwa kha 3.3.2 kha dokhumennde iyi)	15
	ṰHANGANYELO YA BAMMBIRI ḲA 2	30
	ṰHANGANYELOGUṰE	100

4.5 U REKHODA NA U VHIGA

U rekhoda ndi maitele ane mudededzi a n̄wala vhuimo ha vhukoni ha mugudi kha mushumo wa u linga wo tiwaho. Hu sumbedza vhukoni ha mugudi kha u swikelela n̄ḡivho sa zwe zwa randelwa kha Kharikhulamu na Tshitamennde tsha PhoḲisi tsha U linga. Rekhodo ya vhukoni ha mugudi i tea u n̄ea vhuṰanzi ha nyaluwo ya u pfesesa ya mugudi kha gireidi na u lugela u aluwa kana u phasela kha gireidi i tevhelaho. Rekhodo ya vhukoni ha mugudi i tea u shumiswa u khwaṰhisedza mvelaphan̄Ḳa yo itwaho nga mudededzi na mugudi kha maitele a u funza na u guda.

U vhiga ndi maitele a u amba vhukoni ha mugudi kha vhaḡudi, vhabebi, zwikolo na vhañwe vhaḡaramikovhe. Vhukoni ha mugudi vhu nga vhighwa nga n̄ḡila n̄nzhi dzo fhambanaho. Izwi zwi dzhenisa garaṰa dza mivhigo, miṰangano ya vhabebi, maḡuvha a u dalela zwikolo, khoniferentsi dza vhabebi na vhadededzi, u foinela, marifhi, bambiri Ḳa mafhungo a kiḲasi kana tshikolo, n.z. Vhadededzi vha gireidi dzoṰhe vha vhiga nga phesenthedzhi u ya nga thero. Vhuimo ha sumbe ha vhukoni ho Ṱaluswa kha thero iñwe na iñwe i re kha mutevhe wa Gireidi ya Ṱ-12.

Vhuimo ha tswikelelo na bennde dza phesenthedzhi dza hone zwo sumbedzwa kha thebuḽu i re afho fhasi.

KHOUDU NA PHESENTHEDZHI DZA U REKHODA NA U VHIGA

KHOUDU YA U KALA	ṬHALUSO YA VHUKONI	PHESENTHEDZHI
7	Vhuswikeleli ha ṅaledzi(masase)	80 – 100
6	Vhuswikeleli ha ṅhesa	70 – 79
5	Vhuswikeleli ha ṅha	60 – 69
4	Vhuswikeleli vhu fushaho	50 – 59
3	Vhuswikeleli ho linganelaho	40 – 49
2	Vhuswikeleli ho linganelahonyana	30 – 39
1	U sa swikelela	0 – 29

Dzhielani nzhele: Tshikalo tsha vhuimo ha sumbe tshi tea u vha na zwiṭalusi zwi pfallaho zwi neaho zwidododmbedzwa zwa mafhungo kha vhuimo vhuṅwe na vhuṅwe.

Vhadededzi vha ḁo rekhoda maraga dzone u ya nga mishumo kha bambiri ḽa u rekhodela; vha vhiga phesentheidzhi u ya nga thero kha garaṭa ya u vhiga ya mugudi.

4.6 U MODEREITHA MISHUMO YA U LINGA

U modereitha zwi amba maitele a u vhona uri mishumo ya u linga ndi yavhuḁi, ndi ya ndeme na u fulufhelea. U modereitha zwi tea u itwa kha vhuimo ha tshikoloni, tshiṭirikini, vunduni na kha vhuimo ha lushaka. Maitele a u modereitha o anganyelaho na o teaho a tea u itwa u itela uri mishumo u vhe wa vhuimo ha ṅha kha thero dzoṭhe. Izwi zwi tea u itwa lu si ho fhasi ha luthihi nga themo.

U modereitha hu tea u sumbedza uri u linga hoṭhe ndi ha vhukuma, ndi havhuḁi, ndi hu fulufheleaho nahone vhu a fusha. U vha ha vhukuma zwi amba uri mishumo u tea u kala u swikelelwa ha zwikili zwe zwa funzwa hu tshi vhambedzwa na zwikili zwo sumbedzwaho kha dokhumennde ya TPKL. Mishumo u tea u linga vhuimo ho swikelelwaho ha zwikili zwo khetheaho. Musi hu tshi sethiwa mbudziso dza u linga u kupfesesa, tsumbo: zwi amba uri vhukoni ha mugudi ha u sengulusa na u ṭandavhudza mafhungo o ṅewaho kha tshibveledzwa nahone hu si u vhudzisa mbudziso nga ha ṅivho nyangaredzi i elanaho na tshibveledzwa hu tea u lingiwa.

Vhamodareithi kha vhuimo ha tshikoloni vha tea u ṅea maambiwa a ndeme o sendekwaho kha ṭhoḁea dzi re afho ṅha u itela uri u ita ṅdowendowe ya u linga tshikoloni hu khwaṭhiswe. Modareseni a i tei u tou vha ya u sedzulusa uri nomboro ya mishumo ya vhagudi yo swikelelwa fhedzi, kana uri memorandamu wo shumiswa zwavhuḁi. Kha Nyambo zwi amba uri modareitha u ḁo nea maambiwa (khomeṅthe) avhuḁi, vhukati ha zwiṅwe zwinzhi, kha vhuimo ha kuvhudzisele kha u linga kupfesesele; u itwa ha mishumo ya u ṅwala ya nyengedzedzo; maimo a ṅha a zwishumiswa zwa u linga na tshikhala tsha mveledziso tsho ṅewaho na i didzhenisa ha mudededzi kha bugu u shumela dza vhagudi na vhuṭanzi ha kushumele kwa vhagudi.

Maitele a modareseni a tea u vhona uri zwikalo zwo ṅewaho a zwi shanduki kha kiḽasi dzoṭhe kha gireidi, nahone kha gireidi dzoṭhe kha vhuimo. Tsumbo: tshikalo tsha u pima tsha 3 tsho ṅewaho nga muṅwe mudededzi tshi tea u imela vhuimo vhu fanaho ha zwikili na ṅivho sa zwe zwa neiswa zwone nga muṅwe mudededzi. Ndi zwa ndemeha kha ṭhoho dza mihasho u dzulela u ita modareseni wa tshikoloni tshifhinga tshoṭhe.

4.7 NYANGAREDZO

Liḥwalwa ili li tea u vhalwa na:

4.7.1 *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R – 12;*

4.7.2 *National Protocol for Assessment Grades R – 12.*

GULO SARI

a t̄anganedzaho mafhungo- --- ndi muvhali, muthetshesele kana muṭalele wa zwibveledzwa

akhironimi ---- pfufhifhadzo i buleaho sa tshikevha (tshikhriste, kereke, vhagudi)

al̄itheresheni - --- U ita ndovhololo ya themba dzi fanaho, kanzhi dza mathomoni

anaḷodzhi — u wana zwi fanaho kha zwithu zwo ḡowealeho u vhonele zwi sa fani

animesheni - ndi thekiniki ine ha shumiswa zwifanyiso zwo imaho zwi ṅeaho muhumbulo wa u ri zwi khou tshimbila

cliché ---- fhungo kana muhumbulo we wa shumiseswa nga ṅḡila yo kalulaho lune wa xedza ṭhalutshedzo (sa lushaka lwa musengavhadzimu (*rainbow nation*))

figara dza muambo ---- maipfi kana mafurase a shumiswaho nga ṅḡila yo dzumbamaho u itela u pfumisa luambo sa ḷifanisi, ḷiedzamuthu, ḷimethafore

foniki - vhushaka ha mibvumo na kupeleṭele. Foniki i shumiswa kha u vhalala na u ṅwala.

fonimi ---- ndi mibvumo yo fhambanaho ya luambo (“tala” na “pala” ndi fonimi dza tshivenda)

fonto --- muelo kana lushaka lwa maipfi o shumiswaho hu tshi thaiphiwa

u tamba (*foregrounding*) — ipfi ḷi ḷi tshi shumiswa kha luambo lwa ḡuvha ḷiṅwe na ḷiṅwe ḷi tshi amba u vhewa ha mubvumbwedzwa

homonimi ---- ipfi ḷi fanaho mubvumo na tshivhumbeo na ḷiṅwe hone ḷi tshi amba zwi sa faniho naḷo (tsumbo: o “fula” ḷinngo na ḷiṭo ḷawe ḷi khou “fula”)

khanganyiso (*ambiguity*) --- ṭhalutshedzo mbili dzi ḡiswaho nga kushumisele kwa ipfi

kharikhatsha ---- u ola mubvumbwedzwa nga u tou ṅwala kana u tou edzisela ngeno nyito yazwo yo kalula

khepisheni ---- ṭhoho ya athikili, tshifanyiso na tshinepe, n.z

khudano --- khakhathi i re hone vhukati ha vhaanewa kana vhukati ha vhathu na vhumbo ho vha livhaho

kuhumbulele kwa vhusiki ---- maitete a u humbula nga ha mihumbulo kana nyimele nga ṅḡila ya vhusiki na ṅḡila i so ngo ḡowealeho hu na muhumbulo wa u ṭḡou zwi pfesesa khwine na u ḡidzhenisa khazwo nga ṅḡila ntswa nahone ya u khwaṭhisa

kuimele ---- ṅḡila ine muthu a ima ngayo kana u ḡihwala ngayo musi a tshi amba

ḷiedzamuthu --- afha ndi hune zwiito zwa muthu zwa fanyiswa na zwa tshithu tshi sa tshili

ḷifanyisi --- u vhambedza zwithu nga u shumisa maipfi ane a fanyisa tshithu na tshiṅwe, *o hula sa ṅḡou*.

ḷimethafore ---- ndi musi hu tshi shumiswa tshiṅwe tshithu u amba nga ha tshiṅwe tshine tsha vha na zwi fanaho natsho

limudi — ipfi li shumiswaho kha u sumbedza zwine mubvumbedzwa a vha zwone kana nyanyuwo kha zwibveledzwa zwa vhudavhidzani zwa u nwala. Li sumbedza zwine mubvumbedzwa a dipfisa zwone kana tshiimo tsha muhumbulo wawe. Limudi li dovha la amba fhethuvhupo hu bveledzwaho nga thusedzi dza u vhona, mubvumo, vidio na zwiñwevho

linakisedzi ---- u amba zwithu zwine zwa nga vhaisa nga ndila ya u zwi nakisa

linanedzi --- u pima zwithu nga ndila yo fhiraho mpimo

linwalo la girafiki/zwifanyiso (graphic text) – linwalo line mafhungo a nekudzwa nga u tou vhona (sa kha diagiramu, girafu, n.z.)

lishandi ---- ndi ipfi line la shanda zwo ambiwaho nga maipfi a u thoma. Nga inwe ndila maipfi kana mutaladzi wa vhuvhili, u shanda zwo ambwaho nga mutaladzi wa u thoma

litanganyi --- ipfi li shumiswaho u tanganya matavhi a mafhungo kha mutaladzi

luambo lu nyanyulaho ---- luambo lu karusaho zwipfi zwihulwane

luambo lwa hayani (kha hu sedzwe na luambo lwa u engedza) - luambo lune vhagudi vha lu guda nga u lu shumisa hayani kana kha tshitshavha. Nyambo dzi fhiraho luthihi dzi nga kha di shumiswa nga ndila hei, zwi amba uri vhagudi vha nga kha di vha na nyambo dza hayani dzi fhiraho luthihi.

luambo lwa u engedza ---- luambo lu gudiwaho lu tshi engedza lwa hayani

luambo lwa u fhuredzela ---- ndi luambo lune kanzhi lwa shumiswa kha u fhuredzela

luambo-tavhi ----- ndi luambo lu shumiswaho nga vhatu vha muvhundu muthihi. Lu fhambana na lune lwa wela kha tshigwada tshithihi nalwo nga maipfi, tshivhumbeo na kubulele

lushaka lwa tshishumiswa tsha litheretsha --- lushaka lune tshibveledzwa tsha vhudavhidzani tsha litheretsha tsha wela khalwo

luvhengela mbiluni---u sa kona u kondelela kana u dzula wo nea khatulo kha muthu, tshigwada, muhumbulo kana tshiitisi. U sa kondelela kana u tavhanya u fhelelela mbilu muthu zwi tshi bva kha uri wo di dzula wo mu fara nga mbilu

maaravhi --- maipfi ane a shumiswa kha u aravha kana u didzhenisa kha zwithu

mafhambanyi ---- maipfi a re na thalutshedzo dzi hanedzanaho

maimo a u linga ---- ndi luambo, ndivho, zwikili na vhuḍi zwine mugudi a tea u zwi sumbedza mafheloni a gireidi.

maipfi mavhumbwa ---- maipfi o vhumwaho a tshi bva kha mañwe kana kha midzi

maipfi o doweleaho (sight words) – maipfi ane muvhali a a divha nga u tou vhona.

tshibveledzwa a u pfukisela --- lushaka lwa zwi nwalihwaho zwi fanaho na marifhi, minetse, ripoto, garaṭa, maambiwa)

mathakheni ----- tshipiḍa tshi takadzesaho kana tsha ndeme tsha nganetshelo tshi anzelaho u ḍa magumoni.

mathakhe-shandwa ---- musu zwo lavhumbula ho zwa nthesa zwa ndeme kana zwi takadzaho zwi so ngo tsha swikhumbula kana zwi shushaho zwa puloto ya zwibveledzwa zwo dzhenhumbula nga zwa madakalo kana mafhungo o bvaho kha mutogdo wa puloto kana zwiwo zwi si na mushumo.

mapa wa muhumbulo---- ndi girafu i imelaho thero kana thoho ine maipfi na mihumbulo mihulwane zwa vha zwo dzudzanywa nga ndila ya girafu

milayo ---- maitele o tendelwaho kana milayo ine ya shumiswa kha luambo

miswaswo (anecdotes) --- u anetshelwa ha zwiwo zwipfufhi hu na ndivho ya u mvumvusa kana u bvisela khagala mubvumbedzwa.

moudu/ndila—ndi ngona, maitele ane ngawo mulaedza wa nga pfukiselwa ngayo kha vhathu. Hu na moudu yo fhambanaho ya vhudavhidzani, moudu wa u nwala, u amba, u vhona(u katela nyolo). Mafhungo a nga shandukiswa u bva kha moudu uno u ya kha ula, sa u shandukisa mulaedza u bva kha nyolo u ya kha phara

muhooyo ---- ndi tshitatamennde kana nyimele ine khayoy muhumbulo muhulwane wa vha wo fhambana na zwine zwa khou togdo ambiwa

muhooyo wa dirama ---- afha ndi musu vhaaleli vha tshi divha zwinzhi nga ha mubvumbedzwa, zwi tshi katela na zwine zwa do bvelela khae ngeno ene mupe a sa zwi divhi

muwalo wa u pomba (cursive writing) – u nwala hu sa thukhuwi hune malegere a nwalwa tshanda tshi so ngo takulwa

mutaladzi wa u thoma nganetshelo ---- ndi u anetshela kana tshitori kana zwiimeleli zwa zwiwo. Zwiwo zwi a imhumbula uri hu vhe na u tumana vhukati hazwo

mutevhetsindo ---- mibvumo i re na vhushaka hone i na thalutshedzo dzi sa fani kha vhurendi)

ndivho ya mibvumo (phonological awareness) – vhukoni ha u talusa mibvumo ya luambo sa yo fhambanaho na thalutshedzo

ndunzhe-ndunzhe ---- mihumbulo mihulwane i re na vhushaka yo tumekanaho. Phara i vha na ndunzhe-ndunzhe musu mitaladzi yotho yo tumekana nga ndila i tevhekanaho nahone i tshi sumbedza vhuthihi.

nganetshelo ---- u anetshelwa ha zwiwo nga ndila i tevhekanaho hu tshi khou shumiswa maitele a u tou amba kana u nwala

nyedziselo ya zwiitwana (caricature) ----musu mubvumbedzwa a tshi edzisela zwiito zwa muwe nga ndila yo kalulaho a na muhumbulo wa u seisa vhathu kana u mvumvusa

nyimele --- tshibveledzwa tshi shumiswa kana u tanganedziwa tshi kha nyimele yeneyo

nyolo --- zwibveledzwa zwa vhutsila ha u ola

onomatopia—u shumiswa ha maipfi nga ndila ine a bvisela mibvumo ya zwithu khagala

oxymoron – ndi u tanganelana ha mishumo yo imelaho zwo fhambanaho zwo itwa nga khole u ri hu bvelele zwi togdwo. Kanzhi zwi itiswa nga u shumisa lidadzisi li tshi khou talula dzina li ambaho zwo fhambanaho

pfanywa ---- ipfi line la vha na thalutshedzo i fanaho kana i togdwo u fana na ya liwe tsumbo: vheula - palula .

pfufhifhadzo - tshitamennde tsha muhumbulo tsha u khaledza ipfi

phambana ---- u sedza ndila ine zwithu zwa fhambana ngayo

phani ---- u tamba nga maipfi ane a fana kana u elana kha mibvumo

pharanomi ---- maipfi kha luambo ane a vha na vhushaka nge a vha a tshi bva kha mudzi muthihi

pholisemi ---- maipfi a fanaho tshivhumbeo a fhambana thalutshedzo ngeno a tshi sumbedza vhushaka

puloto ---- ndi pulane ya zwibveledzwa nga maanda kha dirama kana nganea.

puloto thukhu ---- ndi nyito i thusanaho na nyito i bvelelaho kha puloto khulwane ya dirama kana nganea.

raimi (rhyme) – maipfi kana mutaladzi kha tshirendo i no fhela nga mibvumo i no fana hu tshi dzheniswa na pfalandothe (*tsumbo*: ine. dzine. vhane)

raimi (rime) – tshipida tsha silabulu u bva kha pfalandothe ya u thoma u ya phanda (*tsumbo*: m-**apa**), tshine tsha konou raima.

raimi/pfanapheledzo ---- maipfi kana mitaladzi kha vhurendi zwi fhelaho nga mibvumo mithihi zwi tshi katela na pfala-ndothe.

sinthekisi ---- ndila ine maipfi a vhekanywa ngayo musi a tshi vhumba zwivhumbeo zwi hulwane zwa girama

thanganedzo nga vhothe ---- mulayo une wa ita uri pfunzo i swikelelwe nga vhothe khathihi na vholefali

thanganyiso (blends, blending) – tshipida tsha foniki hune vhagudi vha guda u tanganyisa maledere mavhili kana mararu u bveledza mubvumo (*tsumbo*: 'fr' kha 'Afrika')

u rangelapfalandothe (onset) – tshipida tsha silabulu tsho rangelaho pfalandothe ya u thoma (*tsumbo*: m –apa)

theo (appropriacy)- -- arali luambo lwo tea lu vha lu tshi pfi lwo tea zwi tshi elana na vhupo vhune lwa khou shumiswa khaho

thero ---- muhumbulo muhulwane kha mushumo wa zwibveledzwa

thoni/khalo ---- thoni i bvisela nyanyuwo zwibveledzwani

Thumanyo --- u tumanywa ha mafhungo kana dziphara hu tshi khou shumiswa malungekanyi zwi fanaho na matanganyi, masala na U ita ndovhololo.

tshifanyiso tsha muhumbulo ----- maipfi ane musi o shumiswa a disa tshinwe tshifanyiso mihumbuloni yashu

tshiga ---- ndi tshithu tshine tsha imela tshinwe kha zwibveledzwa tsumbo: luvholela lu imela zwi vhavhaho.

tshigodo ---- thalutshedzo dzo dzumbamaho kune kwa bula zwo fhambanaho na zwine zwa khou pfiwa hu u itela u pfisa muhwe vhuungu kana u ita muhwe tshidahela.

u dzhia sia (u sedza sia lithihi) ---- ndowelo ya u funa tshithu tshithihi zwi itisaho u ri muthu a sa nee khatulo yo teaho

u linga (assessment) – u wana mafhungo nga ha kushumele kwa mugudiswa nga ndila ya fomaḷa kana i si ya fomaḷa

u linga ha muteo (baseline assessment) – u linga ha mathomoni ha u ṭoḷou ḍivha zwine vhagudiswa vha zwi ḍivha

u linga ha u bvela phanda (continuous assessment) – u linga zwine zwa vha tshipiḍa tsha u funza na u bveledza vhagudi nga vhukwamani vhu sa gumi

u ṅwala na tshigwada (guided writing) – u ṅwala hune ha vha hone nga murahu ha musi mudededzi o thoma a ṅea pfunzo nga ha zwipiḍa zwa kuṅwalele sa, tshivhumbeo, kushumisele kwa zwiga zwa u vhala, girama kana kuṅwalele.

u simuwa ha vhuṅwali (emergent literacy/ growing literacy knowledge) – zwi amba uri vhagudi vha vha na ndivho ya maipfi o ganḍiswaho. Vhagudi vha vhona khandiso vha konou ḍivha ndivho yadzo, vha guda nga ha bugu na zwiṭori nga u vhalwa nga vhaaluwa na vhagudi vhahulwane. Vha lingedza u ṅwala madzina avho nga u shumisa mihumbulo yavho sa vha konaho u vhala bugu, zwa vha ita uri vha takuwe siani ḷa vhuṅwali.

u vhala na vhagudi (shared reading) – nyito ine mudededzi a vhala na vhagudi kiḷasini. Mudededzi u vhala na kilasi yoṭhe. Hu nga shumiswa ḷiṅwalo ḷihulwane kana bugu khulu u itela uri mugudi muṅwe na muṅwe a kone u vhona zwine zwa khou vhaliwa.

u vhala na tshigwada (guided reading) – u vhala ha mudededzi na tshigwada tshine tsha vha tsho vhumbwa zwo sedza vhukoni. Mudededzi u dededza vhagudi vha tshigwada itsho sa murangaphanda.

u vhambedza --- u linga hu u ṭoḷou vhona uri zwithu zwi fana ngafhi

vhuḍivhi ha nyambo nnzhi vhu engedzwaho ---musi muthu a tshi guda luambo (kana nyambo) a tshi khou engedza lwawe lwa hayani. Holu luambo a lu khou dzhia vhudzulo ha luambo lwawe lwa hayani, hone lu tou gudwa nalwo. Kha mbekanyamushumo ya pfunzo yo engedza vhugudi ha nyambo mbili; luambo lwa u thoma lu dzula lwo ralo na u tikedziwa, hone luambo lwa u guda ngalwo lu funzwa nalwo. Musi luambo lwa u funza lu tshi vho ṭoḷou dzhia vhuimo ha luambo lwa u thoma lwa mugudi zwi vhidzwa upfi thuso ya vhuḍivhi ha nyambo mbili

vhuḍi (aesthetic) - --- zwi kwamaho lunako kana u takalela lunako

vhuḍivhi-nyengedzo ha nyambo nnzhi (additive multilingualism) - u guda dziṅwe nyambo nga ṅṅha ha luambo lwa hayani

zwibveledzwa zwa vhudavhidzani zwi tshilaho --- zwibveledzwa zwine zwa shumiswa kha ḷifhasi ḷa vhukuma, sa magazini na dzigurandḷa.

zwiko zwa mafhungo zwinzhi---Ṭhanganelo ya moudu nnzhi dzine dza nga katela zwibveledzwa zwa vhudavhidzani zwo ṅwalwaho, thusedzi dza u vhona, mubvumo, vidio na zwiṅwe-vho.

zwiko----hu wanalaho mafhungo kana zwithu

